

Lars Tore Ødegård

"Umoralsk? Nei søren ta. Det er fotball!"

Om forholdet mellom moral og prestasjonsnivå i fotball.

Masteroppgave i idrettsvitenskap

Seksjon for kultur og samfunn

Norges idrettshøgskole, 2012

Sammendrag

Denne studien omhandler den tilsynelatende økende trenden av umoralsk opptreden på banen blant spillere i dagens toppfotball. Hensikten med studien er å klargjøre hva spillerne tenker om moralske dilemmaer på fotballbanen, samt å identifisere hvilke faktorer som bidrar til denne antatte utviklingen. I undersøkelsen har jeg valgt å sammenligne en toppklubb med en breddeklubb. Slik håper jeg å klargjøre hvilke faktorer som er spesifikke for toppfotballen, og hva som er felles for begge nivåer. De temaer som oppgaven vil belyse kan operasjonaliseres til følgende hovedproblemstillinger:

1. *Hva tenker fotballspillere på ulike prestasjonsnivå om etikk og moralske dilemmaer i fotball?*
2. *Hvilke faktorer påvirker spillerne, direkte og indirekte, i deres vurderinger og handlinger?*

Undersøkelsen sitt datamateriale har blitt samlet inn ved kvalitative intervjuer.

Resultatene fra undersøkelsen viser at det er store forskjeller mellom de to prestasjonsnivåene. Informantene fra breddenivået føler generelt et større ansvar for å opptre ærlig på banen enn hva som er tilfelle på toppnivået. Det er ikke fullt så store forskjeller i hvordan informantene vurderer ulike typer intensjonale regelbrudd på et prinsipielt plan. De store forskjellene kommer til syne når vi får innblikk i de interne prosessene som foregår på de ulike nivåene.

Undersøkelsen identifiserer 4 spesifikke faktorer for toppfotballen som bidrar til umoralsk opptreden på banen. For det første har informantene interne forventninger om at spillere prioriterer resultat foran fair play. For det andre bidrar tilstedeværelsen av supportere på kamper til en slik prioritering. For det tredje vil handlinger som er i strid med fair play ofte signaliseres som uakseptabel til media og omverden, samtidig som den signaliseres som akseptabel internt. For det fjerde kan spillere oppleve det som vanskelig å gå i mot trenerens oppfordringer til en slik opptreden.

Nøkkelord: moral, etikk, fair play, fotball

Forord

Jeg har alltid vært lidenskapelig opptatt av fotball. Jeg har tilbrakt utallige timer på en fotballbane, både sammen med venner på fritiden og som aktiv fotballspiller i seriesystem. Jeg er også blant de som liker å se fotball på tv. Likevel opplever jeg som mange andre at spilleres oppførsel på banen til tider kan ødelegge gledene ved en spennende fotballkamp. Hver eneste uke oppstår det kontroversielle situasjoner hvor spilleres moralske opptreden havner i søkelyset.

Denne oppgaven er et forsøk på å forstå hvordan spillerne selv opplever moralske problemstillinger i fotball. Arbeidet med prosjektet har vært en lærerik og utviklende prosess. Når jeg nå leverer fra meg den ferdige oppgaven er det flere personer som fortjener en spesiell takk:

Takk til mine foreldre for å ha oppfordret meg til å bli glad i idrett generelt, og fotball spesielt.

Takk til mine studiekamerater ved Norges Idrettshøgskole gjennom 5 år for et uvurderlig sosialt og faglig positivt miljø. Dere vet selv hvem dere er.

Takk til Silje, min kone, for oppmuntring og støtte til å arbeide systematisk med masteroppgaven.

En stor takk til min veileder Gunnar Breivik for gode faglige innspill gjennom hele prosjektet.

Til slutt, takk til de 9 informantene som sa seg villige til å delta i undersøkelsen, og for deres engasjement og ærlighet i intervjuene.

Oslo, 30.05.2012

Lars Tore Ødegård

Innhold

Sammendrag	3
Forord	4
Innhold	5
1. Innledning	8
1.1 Tema.....	8
1.2 Bakgrunn	8
1.2.1 Aktualitet	8
1.2.2 Tidligere forskning	9
1.3 Problemstillinger	11
1.4 Oppgavens oppbygning	12
2. Etikk i fotball	14
2.1 Fotballens etiske verdigrunnlag.....	14
2.1.1 Historisk fremstilling	14
2.1.2 Prestasjon eller dannelse?.....	16
2.1.3 Kommersialiseringen av fotballen	18
2.2 Etiske teorier	19
2.2.1 Pliktetikk.....	20
2.2.2 Konsekvensetikk.....	21
2.2.3 Dydsetikk.....	22
2.3 Fair Play.....	23
2.3.1 Fair Play – Begrepet	24
2.3.2 Offisielle avklaringer av fair play	25
2.3.3 Analytiske teorier om fair play	26
2.3.4 Fair play og den moderne toppfotballen	28
2.4 Juks i fotball	29
2.4.1 Regler og spillets etos	29
2.4.2 Definisjoner av juks	30
2.4.3 Intensjonale og ikke-intensjonale regelbrudd i fotball.....	32
2.4.4 Fusk	32
2.4.5 Filming.....	33
2.4.6 Profesjonelle feil.....	33
2.5 Ulike etiske tilnæringer til juks i idrett	33
2.5.1 Hva er galt med å jukse i idrett?	34
2.5.2 Konsekvensetiske tilnæringer	35
2.5.3 Dydsetiske tilnæringer.....	36
2.5.4 Pliktetiske tilnæringer.....	37

3.	Metode.....	40
3.1	Valg av metode – kvalitativt intervju.....	40
3.1.1	Fra problemområde til problemstilling	40
3.1.2	Kvalitativt intervju.....	41
3.2	Utvalg.....	41
3.3	Gjennomføring av intervjuer.....	43
3.3.1	Utarbeiding av intervjuguide	43
3.3.2	Gjennomføringen av intervjuene	44
3.4	Databehandling og analyse	46
3.4.1	Transkriberingsprosessen	46
3.4.2	Analysering av data	47
3.5	Fortolkning.....	47
3.5.1	Oppgavens vitenskapsteoretiske bakgrunn.....	48
3.5.2	Forskerens relasjon til informantene	48
3.6	Kvalitetsvurderinger	49
3.6.1	Validitet	49
3.6.2	Reliabilitet	50
3.6.3	Overførbarhet.....	51
3.7	Etikk.....	52
4.	Resultater.....	54
4.1	Ansvarlighet:	55
4.1.1	Påvirkning av dommeravgjørelser	55
4.1.2	Har spillere et ansvar for å opptre ærlig på banen?	58
4.1.3	Bør spillere si fra til dommeren dersom man har fått en feilaktig fordel?.....	60
4.1.4	Større ansvarlighet uten dommer? – En observasjon.....	61
4.2	Holdninger til regelbrudd	63
4.2.1	Profesjonelle feil.....	63
4.2.2	Filming.....	67
4.2.3	Luis Suarez i VM 2010.....	68
4.3	Press og forventninger	71
4.3.1	Toppnivå.....	71
4.3.2	Breddenivå.....	78
4.4	Intern justis	79
5.	Oppsummering og diskusjon	81
5.1	Klubbenes interne etos	81
5.1.1	Toppen FKs etos	82
5.1.2	Bredden FKs etos.....	83
5.2	Hvor går fotballen?.....	85
5.3	Videre forskning	89

Referanser.....	90
Vedlegg	94
Vedlegg A: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring	94
Vedlegg B: Intervjuguide spiller	96
Vedlegg C: Intervjuguide trener	101
Vedlegg D: Intervjuguide supporter	106

1. Innledning

1.1 Tema

Denne oppgaven omhandler etikk og moral i dagens norske topp- og breddefotball. Dagens moderne profesjonelle toppfotball virker i økende grad å være preget av egoistiske motiver og kynisk opptreden på banen. Idealer med lange tradisjoner i fotballen som *fair play* og *sportsmanship* virker å være underordnet jakten på resultater. Hensikten med oppgaven er todelt. Jeg vil (a) prøve å klargjøre hva spillerne tenker om moralske dilemmaer på fotballbanen, samt (b) oppnå forståelse for hvilke faktorer som bidrar til denne antatte utviklingen. I undersøkelsen har jeg valgt å sammenligne synspunktene fra en toppklubb med en breddeklubb. Slik håper jeg å klargjøre hvilke tendenser som er spesifikke for toppfotballkulturen, og hva som er felles for begge nivåer.

1.2 Bakgrunn

1.2.1 Aktualitet

Spørsmål om etikkens plass i fotball er for øyeblikket et brennhett tema. På ukentlig basis oppstår det kontroverser rundt fotballspilleres oppførsel på banen. Mange aktører innen fotballen har uttrykt bekymring for den ekstreme utviklingen av moralsk forfall i dagens toppfotball. Få kamper har synliggjort problematikken mer enn semifinalen i Champions League 27. april 2011 mellom fotballgigantene Real Madrid og Barcelona. Kampen ble på forhånd hyllet som en av de siste års viktigste fotballbegivenheter. Kampen endte i stedet opp som en parodi, hvor etikk og moral virket å være totalt tilsidesatt i jakten på seier. TV2s ekspertkommentator Øyvind Alsaker omtalte i ettertid kampen som "skammelig". "*Det var en trist fotballkamp. Filming, skuespill og bare tøv egentlig. Jeg ble veldig nedstemt av å se dette,*" sa Alsaker til VG. (Borud, 2011)

Likevel kan det virke som at denne kampen kun var en kulminering av en tydelig trend i moderne internasjonal toppfotball. Spilleres moralske oppførsel på banen virker å være underordnet lagets sportslige resultater. Utviklingen er heller ikke ukjent i norsk fotball. I et intervju med Stavanger Aftenblad avviser den norske fotballtreneren Åge Hareide påstander om at juks og filming kun er et internasjonalt fenomen: «*Dette har vært et av fotballens store problemer i alle år og jeg tror ikke vi i Norge er noe bedre enn resten av Europa.*» (Nilssen & Nilssen, 2012) Tippeligadommeren Per Ivar Staberg er oppgitt

over utviklingen, men hevder juks i toppfotballen er kommet for å bli: «*Vi dommere er veldig glade når vi klarer å avdekke juks, samtidig er det trist at det forekommer. I en ideell verden burde det ikke være slik, men den verdenen får vi neppe oppleve.*» (Nilssen & Nilssen, 2012)

1.2.2 Tidligere forskning

Til tross for at problematikken er svært aktuell, finnes det lite forskning på området. Thorbjørnsen (2011: 22) synes det er påfallende hvor lite selvkritisk toppidretten er til sin egen aktivitet og dens egne verdier. Også Mikael Lindfelt (1999) etterlyser flere kritiske perspektiver på toppidretten. I sin bok *Idrott och Moral* (1999: 12) viser han til noen forsøk som er gjort. En svakhet ved mange av disse er likevel at de er utført av aktører med for stor avstand til praksisfeltet, uten å ta idrettskulturen og dens moralske aspekter på alvor. Problemområdet fremstår som et felt med et stort behov for empiriske undersøkelser som kan bidra til forståelse for utviklingen.

I norsk sammenheng finnes det ingen empiriske undersøkelser som tar opp spilleres holdninger til moralske problemstillinger i fotball. Jeg vil her vise to eksempler på undersøkelser som er gjort internasjonalt. Begge anses som relevante for min undersøkelse.

Heinilas undersøkelse

En undersøkelse gjennomført av Heinila (1970, i McIntosh, 1980) hadde som hensikt å undersøke, ikke hva idrettsfilosofer, lovgivere eller lærere syntes var fair play, men hva spillerne selv syntes. Undersøkelsen ble gjennomført som en kvantitativ undersøkelse blant unge spillere i alderen 15-18 år i Finland, Sverige og England. De engelske spillerne ble delt i to kategorier: de profesjonelle og amatørerne. Undersøkelsen belyste i hovedsak tre typer moralske problemstillinger.

- 1) Toughness VS Softness.
- 2) Dishonesty VS Honesty
- 3) Priority of team interest

Spesielt interessant for min oppgave er forholdet mellom de profesjonelle og amatørerne innenfor et og samme land, i dette tilfellet England. Undersøkelsen viste at spillerne som var tilknyttet profesjonelle klubber skilte seg klart ut fra de andre i deres moralske

vurderinger. Innenfor alle kategoriene var det signifikant flere av de profesjonelle som prioriterte løsninger som gikk imot regler og ærlighet dersom handlingen kunne hjelpe laget i jakten på seier. Majoriteten av de profesjonelle spillerne aksepterte *toughness*, *dishonesty* og *priority of team interest* som gjeldende normer. Videre viste undersøkelsen at spillernes moralske vurderinger ikke var tilfeldige, men strukturerte. Betydningen av resultater ble prioritert uten noen absolutt forpliktelse til å overholde regler, eller prinsipper om like forhold for konkurranse. Undersøkelsen viste også at det var store forskjeller mellom de ulike landene. (McIntosh, 1980: 129-133)

En uventet faktor for spillernes oppførsel kom frem gjennom undersøkelsen, nemlig effekten av kommersialisering. McIntosh (1980: 132) hevder dette kan bety at forventninger fra tilskuere uttrykt gjennom inngangspenger eller seertall på TV allerede i 1970 hadde en påvirkning på etiske normer hos spillerne.

Nilssons undersøkelse

Per Nilsson (1993) gjennomførte i forbindelse med sin doktorgrad en undersøkelse på 200 spillere fra fire svenske fotballklubber. Hensikten var å belyse hvordan spillerne tenker om og vurderer spørsmål om regeloverholdelse og fair play i fotball. Undersøkelsen ble gjennomført på 3 ulike alderstrinn. Gutter 12 år, ungdomslag (talentlag) og A-lag. Nilsson stilte informantene spørsmål innenfor 3 kategorier.

- 1) Påstander om fotballens praksis
- 2) Hvordan vil du selv at fotballen skal se ut i fremtiden?
- 3) Moralske dilemmaer

Undersøkelsen gir ingen entydig konklusjon på problemstillingene. Han finner ikke empirisk bevis for noen «vinne for en hver pris» holdning blant de ulike aldersgruppene. Men i likhet med tidligere forskning er det signifikante forskjeller mellom de ulike aldersgruppene. Jo eldre man er, jo mer resultatorientert blir aktiviteten. Aksepten for kynisk opptreden for å oppnå resultater er høyere jo eldre spillerne blir. For mange av spillerne fremstår ikke regelboken som det klare skillet mellom tillatte og ikke-tillatte handlinger. Lagets interesser og kampens betydning er for spillerne vel så viktige rettesnorer for oppfatningen om «rett oppførsel».

Nilsson konkluderer med at svarene innenfor kategorien «moralske dilemmaer» viser til en klart større aksept ovenfor regelbrudd enn hva som fremgår i de to andre spørsmålskategoriene. Grensen går likevel når det er snakk om å skade motspillere. Det avvises konsekvent blant spillerne. (Nilsson, 1993: 169-170)

Begge disse undersøkelsene gir nyttig bakgrunnsinformasjon for mitt prosjekt. Det er likevel et behov for å undersøke problematikken i relasjon til norsk fotball, og med andre metoder som kan bidra til en økt forståelse av fenomenet. I neste kapittel legger jeg frem hvilke problemstillinger som undersøkes i mitt prosjekt.

1.3 Problemstillinger

Jeg har benyttet en annen type tilnærming til problematikken enn det som tidligere er gjort på området. Selv om temaene og spørsmålene i undersøkelsen vil ligne på de kvantitative undersøkelsene som ble gjennomført av Heinila (1970, i McIntosh, 1980) og Nilsson (1993), ser jeg behovet for å gjennomføre en kvalitativ undersøkelse på det samme området. Grunnen til dette er at jeg ønsker å oppnå en dypere forståelse av forholdet mellom moral og prestasjonsnivå i fotball. At spillere på toppnivå er villige til å opptre umoralsk på fotballbanen for å vinne fordeler for eget lag er i dag åpenbart, vi ser det hver eneste kamp. Spørsmålet jeg stiller meg er; hvorfor? Hvilke faktorer innen toppfotballen er det som påvirker spillerne til en slik oppførsel? Jeg ønsker å forstå spillernes egne argumenter og forhåpentligvis få innsikt i kompleksiteten av etiske handlingsvalg i fotball. Derfor er det viktig for meg å utforme problemstillinger som er åpne nok til jeg kan utforske temaer som viser seg interessante underveis. Thagaard (2009: 12) hevder at kvalitative metoder egner seg godt til studier av temaer som det er lite forskning på fra før, og hvor det derfor stilles store krav til åpenhet og fleksibilitet. Jeg håper en slik tilnærming til problematikken vil være med å gi nyttig kunnskap til feltet. De temaer som oppgaven vil forsøke å belyse kan operasjonaliseres til følgende problemstillinger:

1. ***Hva tenker fotballspillere på ulike prestasjonsnivå om etikk og moralske dilemmaer i fotball?***
 - a) *Føler spillere seg ansvarlige for å opptre med ærlighet i en fotballkamp?*
 - b) *Hva tenker spillerne om ulike intensjonale regelbrudd i fotball?*

2. **Hvilke faktorer påvirker spillerne, direkte og indirekte, i deres vurderinger og handlinger?**

Eksisterer det press fra omgivelsene til å opptre på en måte som strider mot idealet om fair play?

- a. *Hvilke forventninger vedrørende oppførsel på banen har spillere til hverandre, og hvilke forventninger opplever man at stilles til seg selv fra medspillere, supportere og trener?*
- b. *Holder spillerne hverandre ansvarlig på umoralsk opptreden på banen?*
- c. *Hvilken rolle spiller tilstedeværelsen av supportere for spillernes oppførsel på banen?*

1.4 Oppgavens oppbygning

I innledningen har jeg gjort rede for oppgavens tema og hensikt. Jeg har videre redegjort for problemområdets aktualitet og belyst tidligere forskning på området. For på best mulig måte å besvare problemstillingene har jeg valgt å bygge opp oppgaven på følgende måte:

I **kapittel 2** gjøres det rede for det teoretiske rammeverket til oppgaven. Jeg innleder med å redegjøre for fotballens etiske verdigrunnlag fra et historisk perspektiv. Deretter presenterer jeg ulike etiske teorier som er relevante for oppgaven. Jeg tar så for meg nøkkeltbegrepet fair play, og viser hvordan dette har blitt tolket og problematisert av ulike aktører innen idretten. I de to siste delkapitlene redegjør jeg for juks i fotball, og hvordan man filosofisk kan nærme seg denne problematikken fra ulike etiske tilnæringsmåter.

I **kapittel 3** gjøres det rede for de metodiske valg som er foretatt underveis i prosjektet. Redegjørelsen inkluderer forberedelser og gjennomføring av intervjuer og analyseringen av disse. Det gjøres også rede for relevante kvalitetsvurderinger og etiske overveielser knyttet til oppgaven.

I **kapittel 4** vil datamaterialet fra undersøkelsen presenteres i fire delkapitler. Disse er 1) ansvarlighet, 2) holdninger til regelbrudd, 3) press og forventninger og 4) intern justis.

I **kapittel 5** oppsummeres funnene i undersøkelsen ved å gi en strukturert oversikt over henholdsvis Toppen FK og Bredden FKs «*etos*». Til slutt drøftes betydningen av funnene og det legges frem anbefalinger for videre forskning på problemområdet.

2. Etikk i fotball

I dette kapittelet gjøres det rede for det teoretiske rammeverket til oppgaven. Først innleder jeg kapittelet med å redegjøre for fotballens etiske legitimitet. Her vil jeg legge frem hvilke verdier fotballen tradisjonelt sett har bygget på og hvordan utviklingen frem til i dag har utfordret disse verdiene. Jeg vil så gjøre rede for ulike etiske teorier som anvendes senere i oppgaven. Deretter tar jeg for meg nøkkelbegrepet fair play, og viser hvordan dette har blitt tolket og problematisert av ulike aktører innen idretten. Jeg går så over til å redegjøre for juks i fotball. Jeg klargjør hva som betraktes som juks, og hvilke ulike typer juks som er blitt anvendt i undersøkelsen. Til slutt viser jeg hvordan man filosofisk kan nærme seg problematikken til juks i fotball fra ulike etiske tilnæringsmåter.

2.1 Fotballens etiske verdigrunnlag

I det følgende kapittelet vil jeg gjøre rede for hvilke verdier fotballen har vært, og i dag er preget av. Jeg vil først gjøre en historisk fremstilling hvor jeg viser hvilken kontekst fotballen oppstod i og hvilken rolle spillet da var ment til å ha for deltakerne i idretten. Etter dette viser jeg hvordan vurderinger av idrettens egenart grovt sett har vært delt i to ulike typer teorier. Til slutt gjør jeg rede for nåtidens kommersialiserte toppfotball, og viser hvilke moralske utfordringer en slik utvikling bringer med seg.

2.1.1 Historisk fremstilling

Utviklingen av den moderne konkurranseidretten generelt og fotball spesielt kan spores tilbake til de engelske kostskolene på 1800-tallet. Dette var en tid da idealet om «*Muscular Christianity*» stod sterkt i det engelske samfunnet. To tanker ble her holdt sammen: Konkurransesport, og spesielt lagspill, skulle ha en etisk base. En konsekvens av dette var at leker og spill som tidligere hadde vært ukontrollerte og voldelige, nå skulle kontrolleres og foregå i ordnede former. Regelverk ble derfor utviklet for fotball og andre ballspill. I tillegg tenkte man at trening i moralsk oppførsel på fotballbanen hadde overføringsverdi til kristen oppdragelse i verden. På denne måten ble idrettskonkurranser legitimert. Det som foregikk på banen var et middel i sosialiseringen av mennesket. Konkurransesport hadde en viktig moralsk forankring. (Thorbjørnsen, 2011: 106-107)

Sentralt i denne tankegangen om spilllets moralske legitimitet var at deltakerne skulle opptre som kristne *gentlemen* i idrettskonkurranser. I starten hadde ikke fotballspillet dommere og spillerne var derfor selv ansvarlige for at en kamp gikk for seg på moralsk hederlig vis. En hendelse som tydelig viser denne tankegangen er diskusjonen som oppstod rundt hvorvidt man skulle innføre en regel om straffespark i 1891. (McIntosh, 1980: 80) Forslaget var å tildele straffespark ved en bevisst felling av en angripende motstander innenfor et merket område foran eget mål. Mange av fotballens entusiaster reagerte med vantro siden det ville være uhørt at man som gentleman bevisst felte en motstander for å hindre mål.

«It is a standing insult to sportsmen to have to play under a rule which assumes that players intend to trip, hack and push their opponents and to behave like cads of the most unscrupulous kind. I say that the lines marking the penalty area are a disgrace to the playing field of a public school.» (McIntosh, 1980: 80)

Utover 1900-tallet ble idealene fra den muskulære kristendommen utfordret av andre idealer for konkurranse. Fremveksten av de moderne olympiske leker fremmet andre verdier enn hva som var fokuset på de engelske kostskolene. En viktig faktor i «olympismen», den ideologi som lekene ble basert på, var tanken om fremskritt. Her gjaldt det å bryte grenser. Dette er tydeliggjort i de olympiske lekers offisielle motto: «*Citius, Altius, Fortius*» – «Raskere, Høyere, Sterkere.» Det ble viktig å sette nye rekorder. Olympismen representerte på denne måten en idrettsfilosofi med et tydelig element av eliteidrett innebygget. Dette fokuset på individet og fremskrittet var verdier som ble stadig viktigere ut over 1900-tallet. (Thorbjørnsen, 2011: 107-108)

I takt med det økende fokuset på prestasjon og utvikling ble idrettens amatørideal stadig vanskeligere å overholde. Overgangen fra et jordbrukssamfunn til et industrialisert samfunn i store deler av Norden i starten av 1900-tallet gav fotballen en ny rolle. Folkets økte fritid gjorde at fotballen fikk en viktig underholdningsfunksjon. Sportens enorme popularitet gjorde også at medias interesse vokste. En konsekvens av den endrede rollen fotballen fikk i det internasjonale samfunn var en såkalt «smugprofesjonalisme» i de landene som ennå ikke hadde innført en legalisert profesjonell idrett. (Nilsson, 1993: 87-88)

I Norge var debatten om profesjonalisering av fotballen lenge et omstridt tema. På fotballtinget i 1954 ble det foreslått at aktive spillere kunne gis godtgjørelse for å trene eget lag. Fotballpresident Reidar Dahl advarte sterkt mot konsekvensene av en slik ordning:

Den dag vi faller på kne for at det skal gis erstatning i penger for at en spiller er med og trener sine kamerater, den dag da idrettsglede, klubbånden og kameratskapet skal virke som et materielt gode i kampen mot lumpne pengestykker, den dag da idretten mister sitt idéinnhold og blir et middel til økonomisk vinning, den dag er ikke sporten verd en sur sild. (Goksøy & Olstad, 2002: 292)

Representanter for «fotballfamilien» så derimot på amatørreglene som et hinder for at norsk fotball skulle kunne henge med i den internasjonale utviklingen. Til tross for mange års motstandskamp fra standhaftige fotballedere som Reidar Dahl ble «non-amatør»- og profesjonell fotball til slutt innført på fotballtingene i henholdsvis 1984 og 1991. I 1990-årene falt profesjonaliseringen av fotballen sammen med bølgen av *kommersialisering* som i moderne tid har rammet all internasjonal fotball. (Goksøy & Olstad, 2002: 292)

2.1.2 Prestasjon eller dannelselse?

I den idrettsfilosofiske tradisjon finnes det to grupper av teorier som hver på sin måte ønsker å uttrykke det egenartede ved konkurranseidretten. De er knyttet henholdsvis til prestasjons- og dannelsesbegrepet. (Thorbjørnsen, 2011: 125)

Prestasjonsteoriene tar utgangspunkt i idretten som en ren prestasjonsarena. Idrettens egenart og verdi er dyrkingen av fremskrittet og jakten på rekorder. Her finner vi tydelige historiske røtter til olympismen med Pierre de Coubertin i spissen. I nyere tid står forskere som Gebauer (2002, i Loland 2005a) og Tamburrini (2000, i Loland 2005a) frem som klare representanter for prestasjonsteoriene. (Loland, 2005a: 173) Deres teorier står for et tydelig opprør mot etablerte forestillinger om idrett og moral. Gebauer hevder at det er urettferdig og intellektuelt uredelig å vurdere idretten med bakgrunn i en teoretisk ekstern moral. Idrett dreier seg ikke om etikk, men om praktisk handling. Tamburrini har en utilitaristisk tilnærming til idrett. Hva som er riktig oppførsel i idrett vil variere ut fra hva som gir mest samlet nytteverdi til de involverte partene. Tamburrini og Gebauer forenes i ideen om at mennesket ikke har noen

egenartet natur med spesiell moralsk verdi. Mennesket blir sett på som et grenseoverskridende vesen, og konkurranseidretten er kanskje den best egnede arenaen for å kultivere grensesprenging som verdi. (Loland, 2005a: 173-174) Dette synet har også implikasjoner for hvordan moralske redegjørelser av juks og regelbrudd i idrett vurderes. En nærmere redegjørelse av Gebauer og Tamburrinis teorier vil bli gjort i kapittel 2.5.2. Prestasjonsteoriene til Gebauer og Tamburrini er interessante og relevante i diskusjonen om moral i fotball. Men prestasjonsteorier blir også kraftig kritisert fra alternative teorier om idrettens egenart.

Kritikken mot prestasjonsteoriene er i stor grad hentet fra *dannelsesteorier*. Synet her er at idretten kan og bør være en arena for moralsk utvikling. Fokuset er ikke på prestasjonsutvikling, men på menneskelig utvikling. Teoriene hevder ikke at idrett automatisk gir dannelse. Dannelsen avhenger fullt og helt av at idrettspraksisen realiserer såkalte *interne goder*. Slike goder realiseres ved å følge de kravene til kvalitet og prestasjon som finnes i idretten. De interne godene i fotball kan være opplevelsen av god teknikk eller taktikk, opplevelsen av det gode samspillet i et lag eller utvikling av evnen til å ta seier og nederlag med verdighet. Ved å realisere interne goder ligger veien åpen for realisering av moralske mål. (Loland, 2005a: 176) Her ser vi historiske linjer tilbake til de engelske kostskolene, med dens amatørideal og gentlemansholdning.

En kritikk mot dannelsesteoriene er at de kan fremstå som for idealistiske på utøvernes vegne, og tar for gitt at utøvere har som mål å realisere interne goder i idretten. I dagens kommersialiserte toppidrett, og i svært stor grad toppfotball, er det også mange eksterne goder som kan fungere som motivasjon for utøverne. Spillere kan med andre ord ha ulike *intensjonale mål* for deltakelse i idrett. «*Med intensjonale mål menes de individuelle preferanser og ønsker som er knyttet til enkeltpartenes deltakelse og handlingsvalg i idrettskonkurranser.*» (Loland, 1989: 17) Noen konkurrerer på grunn av et ønske om spenning, opplevelse av prestasjon og mestring, eller for å ha det morsomt sammen med venner. Andre kan være mer opptatt av mulige konsekvenser av konkurransen, som for eksempel personlig og/eller økonomisk prestisje. (Loland, 1989: 18)

2.1.3 Kommersialiseringen av fotballen

I og med idrettskulturens profesjonalisering og utvikling fra allmenn konkurranseidrett i retning underholdningsidrett har sterke økonomiske interesser begynt å gjøre seg gjeldende i moderne eliteidrett. K Hartiala, som er en av Finlands mest erfarne idrettsledere, påpeker nesten oppgitt at idrettens kommersialisering, som et resultat av eliteidrettens profesjonalisering, har blitt den største påvirkningen til idrettskulturens utvikling. (Lindfelt, 1999: 157)

Uttrykket kommersiell har sin bakgrunn i det latinske ordet *kommers*, som betyr handel. At toppidrett er blitt kommersiell, vil si at den er interessant for forretningsinteresser. Utøvere og arrangementer er «handelsvarer» som en kan tjene penger på. (Thorbjørnsen, 2011: 180) Noen konkurranseidretter er så kommersielt attraktive at næringslivet går inn med midler som langt på vei overgår det som kan regnes som anstendig og tilstrekkelig lønn for å trene og konkurrere på heltid. (Thorbjørnsen, 2011: 186) Dette er tydelig i dagens moderne toppfotball. Klubber kjøper spillere for flere hundre millioner kroner, spillere tjener mer penger enn statsledere og publikum må betale stadig mer for å følge favorittlagene sine. Klubber er blitt børsnoterte aksjeselskaper med mål om profitt og fortjeneste. Fotball er “big business”.

Utviklingen har også forandret spillernes rolle. Spillere i dagens toppfotball er yrkesutøvere, bundet av en kontrakt til en arbeidsgiver. Med stadig større pengesummer involvert i fotballen, hvilken prioritet har etikk og moral? Spillere og treneres lojalitet til fotballens tradisjonelle idealer kan lett komme i konflikt med den nye lojaliteten til en arbeidsgiver som driver sin virksomhet på bakgrunn av helt andre ambisjoner enn idrettskulturens idealisme. Fotballspilleren er ansatt av en klubb, og får betalt for å gjøre sitt beste for at klubben skal få gode resultater. Lindfelt (1999) hevder toppidrettsutøveres status som profesjonelle yrkesutøvere betyr at det kreves lojalitet overfor arbeidsgivers interesser:

“Den professionella inställningen uttrycker med andra ord en total eller blind lojalitet mot arbetsgivaren, total självbehärskning och förmåga att totalt underkasta sig arbetsgemenskapens intressen och möjliga framgång.” (Lindfelt, 1999: 64)

Selv om en hevder at fotball er underholdning – og underholdning er noe som det betales for – blir overgangssummer og lønnsrammer for spillere så store at de interne

verdier knyttet til det å spille fotball står i fare for å komme i bakgrunnen, enten en som fotballspiller ønsker dette eller ei. Koblingen mellom store pengesummer og resultat kan legge et enormt konkurransepress på spillerne. (Thorbjørnsen, 2011: 186)

Et av hovedargumentene som rettes mot farene med en kommersialisert toppidrett er at den er i konflikt med de interne godene som kan gjøre idrett så meningsfullt. Simon (2004) hevder en konsekvens av idrettens kommersialisering er at utøvere i større grad enn tidligere er opptatt av de eksterne godene idrett kan føre med seg. «*More generally, professional players come to see their sport as a business and personal profit becomes more important than the good of the game.*» (Simon, 2004: 180)

Gunnar Breivik (2005) mener at moderne eliteidrett har utviklet seg til å bli en ekstrem type aktivitet. Han hevder at idretten selv har to innebygde prinsipper som bidrar til utviklingen av en stadig mer ekstrem toppidrett. Det ene er ideen om fremskritt, den stadige og evigvarende forbedringen av prestasjoner og yteevne. Det andre er prinsippet om hard, åpen, internasjonal konkurranse med store belønninger både i oppmerksomhet og penger. Utviklingen gjør at også utøvernes rolle er endret. De lever under et sterkt prestasjons- og mediepress. Breivik stiller viktige og aktuelle spørsmål til hvilken forbindelse vi kan forvente mellom moral og toppidrett: «*Kan den moderne toppidretten fremdeles opprettholde ideen om at idrett også på elitenivå dreier seg om å utvikle moralske kvaliteter? Eller skal vi tvert om vende oss til at eliteidrett er forbundet med et lavere moralsk nivå?*» (Breivik, 2005: 182-183)

Flere idrettsfilosofar har uttrykt bekymring for innvirkningene fotballens økte kommersialisering har for spillernes moralske vurderinger i spillesituasjoner. Til tross for bekymringen har vi altså svært lite empiriske resultater som beviser denne utviklingen. Jeg håper min undersøkelse kan bidra til å gi mer innsikt i hvordan spillerne opplever konflikten mellom idrettens tradisjonelle idealer og den kommersialiserte toppidrettens krav til prestasjon.

2.2 Ethiske teorier

Ethiske teorier spiller en viktig rolle for hvordan vi kan forstå spillernes moralske holdninger i fotball. I dette kapitlet vil jeg derfor gi en kort innføring av de viktigste etiske teoriene som tas opp senere i oppgaven.

«Etikk i faglig forstand innebærer en systematisk refleksjon over dagliglivets moral.»

(Thommesen & Wetlesen, 1996: 151) Det finnes flere måter å kategorisere etikk. Det er vanlig å skille mellom deskriptiv etikk, normativ etikk og metaetikk. Deskriptiv etikk handler om kultur- og samfunnsvitenskapelige beskrivelser og forklaringer av moralen. Deskriptiv etikk er med andre ord en beskrivelse av hvordan moralen faktisk *er*. Normativ etikk handler derimot om hvordan moralen *bør være*. Her systematiseres grunnleggende moralske normer og verdier, og det forsøkes å gi dem overbevisende begrunnelser på et filosofisk eller teologisk grunnlag. Metaetikken analyserer moralske begreper og begrunnelser. Hensikten er å klargjøre hva moralske ord og utsagn betyr, og å undersøke betingelsene for deres sannhet eller gyldighet. (Thommesen & Wetlesen, 1996: 151)

Denne oppgaven dreier seg først og fremst om *deskriptiv etikk*. Min hensikt er å vise hva spillere og trenere på ulike prestasjonsnivå tenker om etiske spørsmål i fotball. Slike deskriptive undersøkelser kan være svært nyttige som et forarbeid til et normativt bidrag i en debatt. De kan bidra til å rette oppmerksomheten på de avgjørende spørsmål i tematikken som debatteres. Det gis informasjon om hvem som mener hva, og hvorfor. Men undersøkelsene tar ikke for seg hvem som har rett. Spørsmålet om hvem som har rett er et normativt spørsmål. (Thommesen & Wetlesen, 1996: 155)

Normative etiske teorier kan deles i to hovedgrupper. *Teleologiske teorier* antar at moralen har sitt grunnlag i bestemte idealer om det gode liv og det gode samfunn. Teleologiske teorier kan også kalles formålsetikk. *Deontologiske teorier* antar at moralen har sitt grunnlag i plikter eller rettigheter. Deontologiske teorier kalles ofte pliktetikk. (Thommesen & Wetlesen, 1996: 158)

Videre i oppgaven anvendes tre typer normative etiske teorier. Disse er *pliktetikk*, *konsekvensetikk* og *dydsetikk*.

2.2.1 Pliktetikk

Pliktetikere hevder at mennesker bør handle ut fra plikt. For at en handling skal være moralsk riktig, må den være i overenstemmelse med en moralsk pliktnorm. Den må også dypest sett være motivert av en god intensjon.

Immanuel Kant omtales ofte som *pliktetikken*s far. Han utarbeidet det *kategoriske imperativ*. Her formulerer han maksimer som er uttrykk for moralsk riktige handlinger. Det kategoriske imperativ er delt i flere formuleringer, blant annet disse to:

Formulering 1, den allmenne lov: “Handle etter den maksime gjennom hvilken du samtidig kan ville at den skal bli en allmenn lov.”

Formulering 2, mennesket som formål: «Handle slik at du alltid bruker menneskeheten både i din egen person og i enhver annens person samtidig som et formål, og aldri bare som et middel.» (Thommesen & Wetlesen, 1996: 197)

En viktig inspirasjon for nyere pliktetiske analyser er arbeidene utført av John Rawls. Rawls beskriver hvordan normativ teori kan utvikles ved å vekte generelle etiske prinsipper mot veloverveide moralske standpunkt i konkrete saker. Ved å gå frem og tilbake mellom etiske prinsipper og veloverveide standpunkt, kan oppfatninger nås der prinsipper og enkeltstandpunkt reflekterer og understøtter hverandre. En teori i slik «refleksiv likevekt» anses som uttrykk for moralsk fornuft og gyldighet. (Loland, 2005: 65) Denne fremgangsmåten har spilt en viktig rolle i filosofiske redegjørelser for etikk i idrett og er blant annet brukt av Sigmund Loland (1989) i hans arbeid med å utvikle fair play - begrepet til et moralsk normsystem.

2.2.2 Konsekvensetikk

Konsekvensetikk kan grovt sett deles inn i to hovedgrupper: Egoistisk konsekvensetikk og utilitarisme. Begge variantene faller inn under teleologisk etikk. Dette innebærer at de vurderer handlinger som moralsk riktige eller moralsk feil i lys av om de har gode eller dårlige konsekvenser. De har altså til felles at de ikke anser handlinger som gode eller dårlige i seg selv, men bare i kraft av sine konsekvenser. Det som skiller dem, er hvem de tar hensyn til. (Thommesen & Wetlesen, 1996: 170)

Egoistisk konsekvensetikk er orientert mot å fremme eller maksimere egennyttens til aktøren selv, som kan være et individ eller en partikulær gruppe, for eksempel et fotballag. Der aktørens interesser primært angår «jeg», «meg» og «mitt» er det snakk om en *individualistisk egoisme*. Men når de interesser som står på spill angår «vi», «oss» og «vår» snakker vi om en *gruppeegoisme*. Her er aktøren opptatt av fellesinteressene til en bestemt gruppe som han/hun identifiserer seg med eller er medlem av. Aktører innen egoistisk konsekvensetikk streber etter å fremme sine egne

eller sin egen gruppes særinteresser så langt de har mulighet til, uten å ta hensyn til andre berørte parter. (Thommesen & Wetlesen, 1996: 162) Gunter Gebauer er en av dem som analyserer idrett ut fra en slik tilnærming. For Gebauer dreier konkurranseidrett seg om å maksimere egne muligheter og å forsøke å vinne med de midler som til enhver tid fremstår som effektive. (Loland, 2005: 61)

Utilitarismen er derimot orientert mot å maksimere fellesnyten til alle berørte parter. (Thommesen & Wetlesen, 1996: 170) Claudio Tamburrini analyserer idrett fra et utilitaristisk perspektiv. Han hevder at hva som maksimerer nytten for idretten og for enkeltutøveren vil variere. Det mest nyttige er imidlertid alltid det rette. (Thorbjørnsen, 2001: 155)

Gebauer og Tamburrinis analyser av idrett vil bli nærmere gjort rede for i kap 2.5.2.

2.2.3 Dydsetikk

Den tredje normative etiske teorien jeg vil gjøre rede for er *dydsetikken*. Også dydsetikk faller inn under teleologisk etikk. Forskjellen fra konsekvensetikken er at her vurderes handlingene etter hvorvidt de er gode eller dårlige i seg selv. For at en handling skal være god i seg selv, må den være bestemt av et godt motiv, og for dydsetikere er dette det samme som at den er bestemt av dyd. Dårlige handlinger er derimot bestemt av dårlige motiver, altså laster. (Thommesen & Wetlesen, 1996: 181)

Heather Reid er blant dem som vurderer idrett fra et dydsetisk perspektiv. I sin bok «The Philosophical Athlete» (2002) prøver Reid å vise hvordan sport kan spille en avgjørende rolle i jakten på et meningsfullt liv. For at idrett skal kunne bidra til et meningsfylt liv hevder Reid at utøvere selv må ha en større ansvarlighet for hvordan idretten praktiseres enn det vi ofte ser i dagens moderne toppidrett. Hun vil at utøvere skal være «oppsynsmenn» («caretakers») over etisk oppførsel innen egen idrett.

Being a sports` caretaker means recognizing and affirming the internal goods of one`s sport, then using those goods as a basis criticism of one`s own behavior as well as that of other athletes, coaches, officials, and institutions. Being a caretaker of sport means honoring the customs and traditions of our sport, but it also means taking responsibility for changes in that culture – both as instigator and as critic. (Reid, 2002: 204)

Som tidligere nevnt hadde fotballspillere i sportens opprinnelse i stor grad selv et ansvar for å opptre i henhold til fair play og sportmanship. Hvorvidt spillerne også i dag føler et ansvar for sin egen oppførsel på banen er et viktig tema i undersøkelsen.

Et viktig trekk ved dydsetikk er målet om å utvikle individets moralske karakter. Dydsetiske analyser av idrett vil derfor være opptatt av at idretten praktiseres på en måte som gir mulighet til å utvikle dyder. Dersom idrett praktiseres «rett» vil man utvikle sin personlighet og tilegne seg positive verdier. Dydsetiske tilnærminger til idrett, og hvordan disse vurderer juks i fotball, vil bli gjort nærmere rede for i kapittel 2.5.3.

Oppgaven min dreier seg først og fremst om deskriptiv etikk. Hensikten vil være å beskrive hva spillerne selv tenker rundt etiske dilemmaer i fotball. Likevel kan alle de tre normative etiske tilnæringsmåtene være aktuelle innfallsvinkler for spillerne i deres vurderinger av rett og galt i gitte situasjoner. Hvilken etisk teori samsvarer best med informantenes synspunkter? Er det her forskjell mellom toppnivå og breddenivå?

2.3 Fair Play

Fair Play er et nøkkelbegrep i diskusjonen om etikkens rolle i fotball. Det er kanskje det begrepet som best oppsummerer hva som etisk sett forventes av idrettsutøvere. (Breivik, 2009: 9) I dette kapittelet vil jeg først gjøre rede for begrepets historiske røtter og hvordan begrepet har vært anvendt i idretten. Deretter vil jeg vise hvordan sentrale organisasjoner som FIFA og Norges Fotballforbund tolker begrepet. Etter dette vil jeg gjøre rede for hvordan fair play begrepet har blitt analysert og problematisert innen idrettsfilosofien. Her viser jeg også hvordan slike analyser har møtt kritikk for å ha for stor avstand til praksisfeltet. Avslutningsvis tar jeg opp problemer som kan oppstå når fair play – begrepet møter den moderne kommersialiserte toppfotballen.

En måte å avgrense begrepet fair play er ved å skille mellom *etikk i idrett* og *etikk og idrett*. Etikk i idrett handler om interne problemstillinger relatert til idrett og etisk oppførsel. Etikk og idrett handler om etiske problemstillinger som kommer inn i idretten fra andre samfunnsområder. Eksempelvis handler temaer som rasisme og korrupsjon om etikk og idrett. Filming, juks og uærlig oppførsel på banen handler om etikk i idrett. (Morgan, Meier & Schneider, 2001: 2)

Fair play begrepet som omtales i denne oppgaven dreier seg om etikk i idrett. Men også relatert til interne problemstillinger i idrett er det mange ulike definisjoner av fair play og hva som inngår i begrepet.

2.3.1 Fair Play – Begrepet

Betegnelsen «fair play» viser gjerne til hva som anses å være moralsk riktige og gode handlinger i idrettskonkurranser. (Loland, 1989: 21) Fair play – begrepet stammer fra den engelske idrettens fremvekst på de engelske kostskolene på 1800-tallet. Opprinnelig dreide fair play seg om noe mer enn et likhetsideal. Fair play handlet også om en spesiell holdning til spillet. De engelske gentlemen skulle vise god sportsånd og sjenerøsitet i deres oppførsel på banen. Fair play var sånn sett mer enn bare likhet og rettferdighet. Det var en del av *sportmanship*. (Breivik, 2009: 9)

I dag forstås fair play i større grad som bestemte handlingsnormer. (Loland, 1989: 25)

En vanlig måte å definere fair play på er å skille mellom *formell* og *uformell* fair play. Loland (2002b) benytter dette skillet i sitt forsøk på å bestemme og videreutvikle fair play – begrepet. Formell fair play handler om respekt for reglene og refererer til hva som er moralsk rett og rettferdig i konkurranseidrett. Uformell fair play dreier seg om holdninger til konkurrenter, til dommere og til spillet. De etiske idealer som kommer til uttrykk ved formell fair play begrunner Loland etisk ut fra en pliktetisk norm knyttet til rettferdighet (fairness). De tilsvarende holdningsrelaterede normer knyttet til uformell fair play begrunnes fra et konsekvensetisk ståsted ut fra ønsket om å maksimere det gode i konkurransen. (Thorbjørnsen, 2011: 165-166)

Vi kan med andre ord si at begrepet fair play først innbefatter en pliktetisk norm knyttet til det å følge reglene. I tillegg handler det også om den generelle oppførselen det er forventet at spillere skal opptre med på banen.

Likevel viser undersøkelsene til både Heinila og Nilsson (se kap 1.2) at det er vanskelig å definere allmenne oppfatninger av hva som er fair play i fotball. Forståelsen varierer fra land til land, og mellom ulike aldersgrupper og prestasjonsnivå. I det neste kapittelet vil jeg vise hvordan sentrale fotballorganisasjoner tolker og anvender fair play – begrepet.

2.3.2 Offisielle avklaringer av fair play

Det internasjonale organet for *Sport Science and Physical Education* (ICSSPE) som er godkjent av *United Nations Educational , Scientific and Cultural Organization* (UNESCO) og den *Internasjonale Olympiske Komitè* (IOC), forstår fair play som å følge reglene, respektere dommere, deres beslutninger og respektere sine konkurrenter. Fair play innebærer å vise generøsitet i spill, beskjedenhet ved seier og vennlighet ved tap. Verdiene gjelder for alle som deltar i idrettskonkurranser, enten det er spillere, dommere, tilskuere, lagledere eller foreldre. (Ulven, 2009: 26)

FIFAs offisielle holdning er nokså lik. De hevder fair play i fotball betyr å følge reglene og respektere medspillere, motstandere og tilhengere. *“Fair play is a fundamental part of the game of football. It represents the positive benefits of playing by the rules, using common sense and respecting fellow players, referees, opponents and fans.”* (FIFA.com)

Norges Fotballforbund (NFF) har følgende definisjon på fair play på sine hjemmesider:

Fair Play er mer enn gule og røde kort. Fair Play handler om hvordan vi oppfører oss mot hverandre, både på og utenfor banen! (Haavik, 2009a)

Uttalelsen gir klart uttrykk for at deres forståelse av begrepet handler om mer enn å følge regler. Det er også forventet enn viss oppførsel av spillerne. NFF krever at alle spillere under 18 år må skrive under på en fair play – kontrakt. Den er formulert som følger:

Dette er Fair Play-regler som undertegnede lover å følge:
Vis respekt for treneren, dommeren og spillets regler
Vis respekt for laget og lagkameratene dine
Vis respekt for dine motspillere
Møt presis til trening, kamper eller andre avtaler
Ikke vær med på mobbing, rasisme eller annen dårlig oppførsel
Bidra til at alle trives og har det gøy med fotballen
Tap og vinn med samme sinn (NFF, 2009)

NFF har likevel andre krav til fair play i toppfotballen. Her hevdes det at konseptet Fair Play kan brytes ned til følgende elementer og gjelder like mye for spillere som for andre personer involvert i kampen:

- 1) *Spillereglene, reglement og instruksjoner for Tippeligaen må respekteres.*

- 2) *Enhver anstrengelse må gjøres for å oppføre seg sportslig overfor motstandere, dommere og enhver annen person som er involvert i kampen, slik som publikum, representanter for andre klubber og media.*
- 3) *Alle andre involverte i kamper må påvirkes til å oppføre seg som nevnt ovenfor før, under og etter kamper, uavhengig av kampens resultat og avgjørelser tatt av dommer og assistentdommere. (Haavik, 2009b)*

En interessant utvikling som følge av ønsket om å fremme fair play – idealet i fotball, er at fair play i nyere tid har blitt en egen konkurranseform. UEFA og NFF har introdusert en europeisk og en nasjonal Fair Play-konkurranse. Nasjonalt omfatter konkurransen alle Tippeligakamper og er basert på vurderingsskjemaer utfylt av NFF-delegater etter hver kamp. Den nasjonale vinneren vil være aktuell til en ekstra plass i Europa League, dersom norske lag og landslagene opptræder vinner frem i UEFAs Fair Play-konkurranse. Konkurransen benytter et rangeringssystem med 6 kriterier. Disse er:

- 1) Gule og røde kort
 - 2) Positivt spill
 - 3) Respekt/oppførsel overfor motstander
 - 4) Respekt/oppførsel overfor dommer
 - 5) Ledere/treneres oppførsel
 - 6) Publikumsopptreden
- (Haavik, 2009b)

Her trekkes altså faktorer som hvordan laget spiller fotball (2), og hvordan publikum oppfører seg (6) inn i fair play vurderingen av de ulike klubbene opptreden. Dette er elementer som tradisjonelt sett ikke er innbefattet i fair play – begrepet.

I neste kapittel vil jeg gi vise hvordan fair play begrepet på ulike måter har blitt problematisert innen idrettsfilosofien.

2.3.3 Analytiske teorier om fair play

Robert Butcher og Angela Schneider (1998) har forsøkt å definere fair play ved å gå analytisk til verks. De starter sin artikkel med å analysere og gjennomgå hva debatten rundt fair play i hovedsak har dreid seg om. De gjør rede for 5 ulike filosofiske tilnærminger til fair play, og viser hvordan de vurderer hver og en av dem som intellektuelt utilfredsstillende. De fem ulike tilnærmingene er:

- Fair play as a bag of virtues.
- Fair play as play.
- Sport as contest – fair play as fair contest.
- Fair play as respect for rules.
- Fair play as contract or agreement.

Til slutt presenterer de sitt eget forslag: «*Fair play as respect for the game*». Respekt for sporten innebærer at man underkaster seg de gjeldende regler og normer og søker å realisere det som er aktivitetens mål. (Butcher & Schneider, 1998) I likhet med flere andre prøver Butcher og Schneider å konstruere en måte å tenke om fair play som sammenfatter alt som er «god idrett» og som skal gjelde for alle deltakere i alle typer idretter. Teorien tar likevel for gitt at alle deltakerne driver med idrett på grunn av godene av å drive idrett i seg selv og ikke andre ytre goder. De klarer dermed ikke, i likhet med mange andre, å ta høyde for de ulike intensjonale målene toppidrettsutøvere kan ha, og hvilket press dagens fotballspillere kan være under fra ulike aktører innen den kommersialiserte toppfotballen. Teorien blir en idealistisk fremstilling av idrett, hvor utøvernes rammer for oppførsel står i fare for å være milevis unna hvordan idrett faktisk praktiseres på toppnivå.

Per Nilsson (1993) er blant dem som er kritiske til moralske retningslinjer for idrettsutøvere utarbeidet av personer som har for stor avstand til praksisfeltet.

«Problemet med å få gehør for disse etiske retningslinjene blant spillere og ledere ligger i at konkurranseidrettens idé, organisasjon og belønningssystem i dag, spesielt på elitenivå, heller virker å prioritere egeninteressen og viktigheten av å vinne enn å underordne seg et slikt tankesett. Risikoen er derfor at opprettelsen av moralske normsystemer for utøvere og ledere, som ikke er relatert til den praksis som disse grupper er en del av og som de mer eller mindre formes av, lett kan fremstå som moraliserende ovenfor enkelte idrettsdeltakeres bristende moral. Utgangspunktet om at samtlige utøvere ubetinget aksepterer idrettens regler virker heller ikke overbevisende, ettersom andre mål kan være vel så styrende for dem.» (Min oversettelse. Nilsson, 1993: 26)

Nilssons kritikk gir en faglig legitimitet til gjennomføringen av undersøkelsen min. Det er et behov for å skaffe seg informasjon om hvilke verdier som verdsettes internt i toppfotballkulturen slik at en moralsk normativ vurdering faktisk relateres til den praksis som foregår.

2.3.4 Fair play og den moderne toppfotballen

De ulike målene en idrettskonkurransesøker å oppnå kan være i harmoni med hverandre, men de kan også være i konflikt. Ønsket om å formidle ærverdige moralske holdninger kan i mange tilfeller være i konflikt med toppfotballens altoverskyggende fokus på resultat. Allerede i 1974 ga den Internasjonale Komite for Fair Play (CIFP) i samarbeid med UNESCO og IOC ut «*The Declaration of Fair Play*». Bakgrunnen for dokumentet var at man allerede da begynte å se virkningene toppidrettens sterke resultatfokus hadde på utøvernes opptreden i idrettskonkurranser.

«The major threat to fair play is the excessive importance now attached to winning. Winning brings prestige, to the competitor himself, to his club or sports association, to his country, and it may also bring substantial material reward.

Playing to win is the essence of competitive sport, but when there is over-concern for the result competitors are driven increasingly to violate the rule in order to win. Spurred on by excited partisan crowds they contest and flout the referee's authority. In fear of failure they come to see their opponents as foes to be destroyed, and sometimes with the complicity of managers and coaches they resort to foul and even brutal practice to achieve this end.» (McIntosh, 1980: 126)

James W Keating (1964) mener vi må skille mellom hvilke moralske krav vi stiller til toppidrettsutøvere, og hvilke moralske krav vi kan stille til idrettsaktivitet som drives på andre nivåer. *Sportsmanship* handler i følge Keating om å opptre på en måte som hever opplevelsen av aktiviteten for alle deltakerne. For å muliggjøre en definisjon av sportsmanship som ikke blir for bred, introduserer Keating et skille mellom det han kaller *sports* og *athletics*. *Sports* handler om en morsom aktivitet som drives av målet om å ha det gøy og rekreasjon. *Athletics* derimot er en seriøs og intens konkurranse hvor målet er seier. I følge Keating er sportsmanship en dyd som hører hjemme i den lystbetonte aktivitetsformen *sports*, men ikke i den mer seriøse konkurranseformen *athletics*:

“The strange paradox of sportsmanship as applied to athletics is that it asks the athlete, locked in a deadly serious and emotionally charged situation, to act outwardly as if he was engaged in some pleasant diversion.» (Keating, 1964: 16)

Keatings redegjørelse av begrepet sportsmanship og skillet mellom sports og athletics har møtt mye kritikk fra flere idrettsfilosofer, deriblant Butcher og Schneider (1998).

Likevel er distinksjonen interessant i forhold til undersøkelsen min. Analysen hans hentyder at spillerne på breddenivået vil være mer opptatt av sjenerøse idealer enn spillerne på toppnivået, fordi det der står mer på spill i form av belønning. Han hevder vi ikke kan forvente at utøvere i toppidretten skal måtte opptre etter spesifikke moralske normer, men utelukkende ha sitt fokus på prestasjon og resultat.

Å gjøre sitt beste for å vinne er en viktig maksime i alle idrettskonkurranser. De fleste redegjørelser for fair play er enige om at dersom en idrettskonkurranse skal være rettferdig, og oppfylle sitt mål om å kåre den beste utøveren som vinner, må alle berørte parter yte sitt maksimale. Hvis ikke alle deltakerne spiller for å vinne, bryter spillet sammen og blir en dårlig karikatur av et spill. (Breivik, 2010: 42) Men hva innebærer det å alltid gjøre sitt beste i fotball? I rammen av den moderne kommersialiserte toppfotballen er spillere blitt yrkesutøvere som representerer en klubb. Har spilleren et ansvar for å gjøre sitt beste for å skaffe laget spillfordeler i kampen, også når denne fordelene er feilaktig tildelt eller som et resultat av juks? Idealer om fair play og sportmanship vil si at spilleren ikke skal jukse. Men gjør spillerne da egentlig sitt beste?

I de neste kapitlene vil jeg gjøre rede for hva det vil si å jukse i fotball, samt ulike syn på en slik oppførsel.

2.4 Juks i fotball

I dette kapitlet redegjøres det for juks i fotball. Jeg vil først gjøre rede for hvilken regel forståelse som danner grunnlaget for den videre diskusjonen om regelbrudd og juks. Deretter vil jeg vise ulike definisjoner av juks, før jeg skiller mellom *intensjonale* og *ikke-intensjonale regelbrudd* i fotball. Jeg avslutter kapitlet med en inndeling av tre ulike typer intensjonale regelbrudd i fotball. Disse tre har alle vært anvendt i undersøkelsen.

2.4.1 Regler og spillets etos

En måte å se på regler i spill er ved en såkalt *formalistisk* spillforståelse. I en formalistisk spillforståelse er synet at regelbryteren rett og slett ikke deltar i spillet lenger. Siden regler definerer et spill, kan det argumenteres for at regelbrudd oppløser spillet. Regelbryteren driver en annen form for aktivitet og kan ikke lenger ses på som spiller. Dette synet kan likevel ikke regnes som tilstrekkelig når det anvendes på

fotballspillet. Regelbrudd er nemlig en naturlig del av en fotballkamp. For eksempel er holding i en motspillers trøye definert som et brudd på reglene i fotball. Likevel skjer dette overalt på banen og innebærer ofte ikke noen moralsk bebreidelse ovenfor regelbryteren. (Loland, 2005b: 60) Slike regelbrudd kan i enkelte idretter bli en del av spillet. Simon (2004: 48) kaller slike felles oppfatninger blant spillerne i en idrett for *konvensjoner*. Loland (2002a) hevder at for å kunne spille et spill på meningsfullt vis, er det behov for en felles enighet om minimumsbetingelsene som skaper spillet. Det er behov for felles normer for regelfortolkning blant deltakerne.

D`Agostino (1981, i Loland 2005b) kaller et slikt felles sett av relativt stabile normer for regelfortolkning blant spillere for spillets *etos*. Ideen om spillets etos er viktig i den moralske vurderingen av regelbrudd i fotball. Loland (2005b) hevder det er spillets etos, og ikke de nedskrevne spillereglene, som har den egentlige konstitutive funksjonen i spill.

Overgangen fra en formalistisk regelforståelse til en forståelse av at spill skapes av en felles fortolkning av konstitutive regler, gjør det mulig å diskutere juks og taktiske regelbrudd på en mer reflektert og nyansert måte. (Loland, 2005b: 60)

Etos-begrepet har en nøkkelposisjon i denne oppgaven. Denne forståelsen av regler i spill anvendes i diskusjonen om juks i fotball. Jeg vil også prøve å oppsummere resultatene fra undersøkelsen med å skissere hva som er henholdsvis Toppen FKs og Bredden FKs etos. I de neste delkapitlene vil jeg gjøre rede for hva det vil si å jukse i fotball.

2.4.2 Definisjoner av juks

Hva kjennetegner juks?

Regelbrudd skjer hele tiden i løpet av en fotballkamp. Men alle regelbrudd er ikke juks. Hvordan definerer man juks i fotball?

Gunther Luschen (1977, i Leaman, 1981) definerer juks i idrett på følgende måte:

«Cheating in sport is the act through which the manifestly or latently agreed upon conditions for winning such a contest are changed in favor of one side. As a result, the principle of equality of chance beyond differences of skill and strategy is violated.» (Leaman, 1981: 91)

Et problem med denne definisjonen er at den utelater hensynet til spillernes intensjon. Regelbrudd i fotball skjer svært mange ganger i løpet av en kamp. Dersom en spiller ubevisst lager et frispark og ender opp med at laget drar en fordel av det, virker det strengt å påstå at spilleren derfor automatisk har jukset. McIntosh sin definisjon av juks tar derimot høyde for spillerens intensjon i handlingen.

*“Cheating....need be no more than breaking the rules with the intention of not being found out.....Cheating, however, implies an intention to beat the system even although the penalty, if the offender is found out, may still be acceptable.
(McIntosh, 1980: 100-101)*

Forskjellene i Luschens og McIntoshs definisjoner klargjør forskjellene mellom å ha en intensjon om å bedra, som McIntosh kaller juks, og å bryte reglene uten å ha en slik intensjon.

Leaman (1981) hevder McIntoshs resonnement ikke er tilstrekkelig siden det ikke dekker de tilfellene hvor reglene blir brutt uten noen intensjon om å bedra. En spiller kan begå et regelbrudd rett foran dommeren fordi han vurderer situasjonen slik at det er bedre å bryte reglene og sone straffen enn ikke å begå regelbruddet i det hele tatt. I et slikt tilfelle ville spilleren selvsagt foretrukket om dommeren ikke fikk det med seg, men har ingen forventninger om det på forhånd. Et slikt regelbrudd blir i fotball omtalt som en *profesjonell feil* (se kap 2.4.5). Dersom intensjonen om å bedra er en nødvendig del av det å jukse, vil en slik handling åpenbart ikke kunne kalles juks. Likevel har spilleren begått et regelbrudd og det kan hevdes at å ha en intensjon om å bryte reglene heller enn en intensjon om å bedra, er hva som karakteriserer juks i fotball. (Leaman, 1981: 92)

Leaman kritiserer også Luschens definisjon og bruken av *latent agreements*. Luschens argument er at spilleren ved å jukse bryter en slags sosial kontrakt av normer for hva som er akseptert blant spillere for å oppnå seier. Leaman hevder et slikt argument alltid vil være åpent for kritikk siden intet individ er forpliktet til å følge en avtale, hverken eksplisitt eller implisitt, hvor han/hun selv ikke har vært en aktiv part i konstruksjonen av avtalen. (Leaman, 1981: 92) Med andre ord tar et slikt argument for gitt at alle spillere er enige om et sett aksepterte normer, og tar ikke høyde for de ulike intensjonene spillere kan ha for å delta i toppidretten.

2.4.3 Intensjonale og ikke-intensjonale regelbrudd i fotball.

En fotballkamp uten regelbrudd er nesten utenkelig. Men ikke alle regelbrudd kan sies å være juks. Derfor er det nødvendig med en differensiering av regelbrudd og deres respektive sanksjoner. En måte å kategorisere regelbrudd er ved å skille mellom *intensjonale* og *ikke-intensjonale* brudd.

En fotballspiller kan skli på underlaget med det følger at han dermed feller en motspiller. Hendelsen innebærer et brudd på fotballspilletts regler, men handlingen vurderes ikke som intensjonal. Slike regelbrudd fører sjelden til moralsk bebreidelse hos regelbryteren. Likevel kan ikke-intensjonale regelbrudd føre til en urettferdighet i spillet. Regelbryteren kan ha oppnådd en fordel på grunn av handlingen. Fotballens regelverk beskriver derfor prosedyrer for å gjenopprette de fordeler og ulemper som oppstår. Spilleren som ble skidd over ende får starte med ballen fra det stedet hvor forseelsen inntraff. Gjenopprettelsen av spillet blir sjelden helt fullstendig men anses i de fleste tilfeller som rettferdig. (Loland, 2005b: 58-59)

Intensjonale regelbrudd, det vil si regelbrudd som velges av utøveren med hensikt anses som mer problematiske. Her er det ikke tilstrekkelig kun å gjenopprette spillet. Som regel fører slike regelbrudd til både moralsk bebreidelse og til tilleggsstraff og advarsler. (Loland, 2005b: 58-59) En fotballspiller som bevisst og ureglementert fratar en motspiller en åpenbar scoringssjansje får rødt kort.

Det er de tilsiktede regelbruddene som fokuseres på i denne oppgaven. Vi kan i hovedsak snakke om tre ulike typer intensjonale regelbrudd i fotball. Disse er *fusk*, *filming* og *profesjonelle feil*. (Loland, 2002a: 67-69)

2.4.4 Fusk

Den første formen for intensjonale regelbrudd er *fusk*. Et kjennetegn ved fusk er at regelbruddet innebærer et bedrag. Diego Maradonas hands i VM-semifinalen i 1986 var et slikt intensjonalt forsøk på å bryte reglene uten å bli tatt. Ved å late som at han headet ballen lurte han dommeren til å godkjenne scoringen. (Loland, 2005b: 59)

2.4.5 Filming

En variant av juks som er blitt stadig vanligere i fotball er simulering, eller populært kalt *filming*. En fotballspiller kan late som at han blir hindret ulovlig og derav falle dramatisk. Hensikten er å få en spillefordel i form av et frispark eller straffespark. I tillegg kan simuleringen påføre straff på en motspiller som holdes feilaktig ansvarlig for hendelsen. Filming innebærer altså flere bedrag. Målet til spilleren som filmer er ikke bare å oppnå en eksklusiv fordel for eget lag, men ofte også å skape en situasjon der en motspiller blir urettmessig straffet. (Loland, 2005b: 59)

2.4.6 Profesjonelle feil

En siste kategori intensjonale regelbrudd kalles «taktiske» eller «*profesjonelle feil*». Til forskjell fra juks spiller ikke bedraget her noen sentral rolle. Regelbruddet foregår åpent og regelbryteren aksepterer den straffen som er definert i regelverket. Grunnen til at regelbryteren velger en slik handling er at han antar å ha en fordel av bruddet, til tross for den sanksjonen han pådrar seg. Et klassisk eksempel på en profesjonell feil i fotball er spilleren som hindrer en potensiell farlig kontring for motstanderlaget ved å holde igjen en motspiller i trøyen. Regelbruddet blir belønnet med et gult kort. En måte å se på profesjonelle feil er at straffen ikke står i stil med forseelsen. Med tøffere straff forsvinner rasjonale for taktiske feil. I dagens toppfotball kan denne typen forseelser virke som en integrert del av fotballspillet. Selve betegnelsen «taktiske» eller «profesjonelle feil» antyder en viss sosial aksept for denne typen regelbrudd. (Loland, 2005b: 59)

Det er disse tre typene juks jeg har anvendt i undersøkelsen. I resultatkapitlet vil jeg legge frem hvordan to klubber på ulike prestasjonsnivåer vurderer disse intensjonale regelbruddene i fotball. Jeg har nå vist hva som betraktes som juks i fotball. Jeg har derimot ikke drøftet hvordan vi bør forholde oss til en slik oppførsel. I neste kapittel vil jeg vise ulike syn på det å jukse i idrett.

2.5 Ulike etiske tilnærminger til juks i idrett

I dette kapitlet tar jeg for meg ulike etiske tilnæringsmåter til juks i idrett. Jeg starter med å presentere et kritisk perspektiv til den tradisjonelle debatten om moralens rolle i idrett. Etter dette viser jeg hvordan ulike idrettsfilosofer argumenterer rundt problematikken. Jeg har valgt å kategorisere de ulike analysene inn under de tre

normative teoriene konsekvensetikk, dydsetikk og pliktetikk. Hensikten er å vise hvordan argumenter fra ulike etiske perspektiver kan vise forskjellige sider av problematikken, og slikt sett belyse kompleksiteten av temaet.

2.5.1 Hva er galt med å jukse i idrett?

På samme måte som det er vanskelig å definere hva som er juks i idrettskonkurranser, kan det være vanskelig å fastslå hva som er moralsk problematisk med en slik oppførsel, og hvorfor man i stedet bør verdsette fair play. Et vanlig argument for hvorfor juks er galt i idrett er presentert ved Huizinga og hans *formalistiske* regelforståelse. Han hevder alle former for spill er gjort mulige ved sine konstitutive regler. Reglene for spillet er det eneste som gjør aktiviteten meningsfull. Han hevder at dersom man bryter reglene som er satt på forhånd opphører man å spille. Med andre ord, den som ikke følger reglene deltar ikke lenger i spillet. (Loland, 2002b: 23) Dette synet kritiseres av Leaman (1981). Spillere som jukser i fotball ønsker ikke å slutte å spille. Jukseren ønsker å oppnå en fordel over motstanderen i kampen, og ønsker derfor ikke å forlate kampen.

Leaman hevder enkelte idretter kunne vært mer interessante dersom juks var en akseptert del av konkurransen. Dette gjelder spesielt for en idrett som fotball, hvor det er en autoritet (dommer) til stede som har som oppgave å regulere juksingen. Deltagelse i en slik konkurranse ville kreve mye intelligens og kreativitet, og ville være interessant fra et taktisk ståsted, både for spillere og tilskuere. Og dersom juks er anerkjent fra begge partene som en mulighet begge parter har moralsk tilgang til, så er i utgangspunktet prinsippene om likhet og rettferdighet opprettholdt i konkurransen.

“Where such a policy is generally pursued there is no general deception practiced, and players are on equal terms in so far as the conditions for winning the contest are concerned. It is difficult then to see what is morally wrong with such behavior. After all, it is presumed that the players and spectators are free agents in their participation and attendance. The players know how they are going to behave and the spectators know what they are going to see, namely, cheating carried out when it is considered to be in the best interests of the cheater and his side. If our objection to this practice is to be more than empty romanticism then some stronger argument in favor of the moral obligatoriness of fair play in sport must be produced.” (Leaman, 1981: 97)

Dersom vi kan akseptere at juks ikke nødvendigvis invalidiserer en fotballkamp, er det da gitt at spillere og/eller publikum i stedet skal favorisere idealer om fair play og sportsmanship?

I de følgende delkapitler vil jeg gjøre rede for ulike etiske tilnæringsmåter til diskusjonen om juks i fotball.

2.5.2 Konsekvensetiske tilnæringer

Leaman er ikke alene om å problematisere tanken om juks som moralsk forkastelig i idrettssammenheng. Han får støtte fra flere filosofer som analyserer idrett innenfor konsekvensetiske rammer.

Egoistisk konsekvensetikk

Den tyske filosofen Gunter Gebauer er antakelig en av de mest radikale representantene for en egoistisk tilnærming til idrett. For Gebauer dreier konkurranseidrett seg i all hovedsak om å maksimere egne muligheter og å vinne med de midler som til enhver tid fremstår som effektive. Han synes det er både urettferdig og intellektuelt uredelig å vurdere konkurranseidrett basert på generelle etiske prinsipper. Dette er fordi allmenn etikk har sitt opphav og begrunnelse utenfor idretten. Idrett handler i følge Gebauer ikke om etisk refleksjon, men om praktisk handling. Juks er derfor et effektivt middel så lenge man ikke blir avslørt og straffet. Og profesjonelle feil kan være fornuftig i kampen om seieren. Gebauer hevder at effektive intensjonale regelbrudd er blant toppidrettsutøverens viktigste ferdigheter. (Loland, 2005b: 61)

Gebauers radikale analyse er interessant i forhold til min oppgave. Han problematiserer tanken om at spillere har ansvar for å opptre etter vanlige moralske normer i idrettssammenheng. Og selv kritikere innrømmer at hans fremstilling av utøveres pragmatiske forhold til regler antakelig er nærmere toppfotballens realiteter enn mange idrettsentusiaster liker å innrømme. (Loland, 2005b: 61)

Hans analyser møter likevel sterk kritikk. Kritikken dreier seg i stor grad om analysens individualistiske natur, og at den er sosiologisk naiv. Idrett fremstår i Gebauers analyse som en sosial praksis preget av anarki, hvor det ikke finnes andre normer og verdier bortsett fra den rene jakt på seier. (Loland, 2005b: 61)

Utilitarisme

Den svensk-argentinaiske filosofen Claudio Tamburrini analyserer idrett fra et utilitaristisk perspektiv. Han hevder intensjonale etosbrudd i de fleste situasjoner ikke

kan forsvares fordi de ødelegger idretten som en kilde til glede og (utilitaristisk) verdi. Imidlertid ser Tamburrini i likhet med Gebauer ingen prinsipiell grunn til å avvise slike handlinger. For eksempel argumenterer Tamburrini for at Maradonas hands i VM-semifinalen mot England i 1986 var en «klanderverdig, men likevel riktig handling» på grunn av dens konsekvenser. Selv om Maradonas intensjon er moralsk uholdbar, slår de langsiktige konsekvensene av handlingen i form av spenning og gode opplevelser positivt ut. (Loland, 2005b: 62)

En generell kritikk mot utilitarisme er at den ikke tilstrekkelig tar på alvor skillet mellom personer. Personer blir her vurdert som en slags avanserte lykke- og smertesentraler og ikke som enkeltindivider med egenverdi og med potensial som fritt handlende moralske subjekt. Innenfor utilitaristiske rammer kan enkeltpersoner ofres for fellesgodene. Kritikere hevder at en utilitaristisk tilnærming til idrett ikke tar hensyn til grunnleggende moralske forestillinger om respekt for personer og til idealer om fairness og rettferdighet. (Loland, 2005b: 62)

2.5.3 Dydsetiske tilnærminger

Kontekstualistisk etikk

Et dydsetisk perspektiv på idrett finner vi i hos Alastair MacIntyre. For MacIntyre kan ikke etiske undersøkelser forankres i rasjonalistiske begrunnelser og i universelle etiske prinsipp og verdier. Derimot må de ta for seg klassiske spørsmål om hva som kjennetegner det gode liv, om moralsk karakter, og om hva slags mennesker vi bør være. MacIntyre forankrer etikken i den sosiale og kulturelle konteksten vi er en del av. I en slik analyse er idrettsmoralen bestemt av det etoset som til enhver tid gjelder i gruppen. (Loland, 2005b: 63)

Kritikere hevder at et slikt syn på idrett er preget av moralsk relativisme. Her synes det ikke å være rom for kritiske vurderinger rundt den normative standarden til et idrettsetos. Ei heller kritiske sammenligninger av et etos i forhold til et annet. Derfor kritiserer blant andre William J. Morgan dette perspektivet for å utgjøre en form for «vulgær etnosentrisme». (Loland, 2005b: 63)

Morgans kontekstualisme

Morgan vurderer idrett som en sosial praksis med spesifikke idealer gitt gjennom tradisjonen. Disse idealene inneholder konkrete standarder for kvalitet og prestasjon og viser hvordan idretten kan realiseres på sitt beste. Dersom idrett praktiseres på sitt beste, vil deltakerne få oppleve idrettens interne goder. Realiseringen av interne goder kan videre utvikle moralske dyder hos deltakerne. I et større perspektiv betyr dette at praksiser som idrett kan bli viktige og meningsfulle deler av «det gode liv» og «det gode samfunn». Intensjonale etosbrudd vil for Morgan innebære å bryte etablert enighet om standarder for kvalitet og prestasjon i idretten. Dermed ødelegges muligheten for å realisere idrettens interne goder, for å utvikle dyder, og dermed også en begrunnelse av idrett som en moralsk verdifull praksis. (Loland, 2005b: 63-64)

Kritikere hevder at også Morgans argumenter bygger på en form for moralsk relativisme siden argumentasjonen er bundet til de etiske idealer og standarder som faktisk finnes i den idrettskulturen han diskuterer? Loland (2005b: 64) hevder at all kontekstualistisk etikk blir en form for *insider* etikk som kan kritiseres for en mer eller mindre eksplisitt relativisme. Hvorfor skal vi stole på de refleksive egenskapene til deltakerne? Tilhengere av en kontekstualistisk etikk kan derimot forsvare sin posisjon med å spørre om hvilke alternativ som finnes? Hvem andre kan og bør ta stilling til moralske spørsmål i idrett enn de som kjenner spørsmålene på kroppen: nemlig deltakerne selv? (Loland, 2005b: 63-64)

2.5.4 Pliktetiske tilnærminger

Andre tilnærminger hevder at praksiseksterne, kritiske perspektiv er mulig i møte med etikk i idrett. For dem handler etikk om mer eller mindre kontekststuvhengige og rasjonelle undersøkelser av moral, også i idrettssammenheng. Slike tilnærminger bygger på en pliktetisk tilnærming og kalles ofte *moralsk kognitivisme*.

Moralsk kognitivisme

De fleste arbeidene innen kognitivistiske tilnærminger har tydelige referanser til Immanuel Kants pliktetikk. I tråd med det kategoriske imperativ ses personer som frie og rasjonelle moralske aktører som aldri kun skal behandles som middel, men alltid også som et mål i seg selv. Analysene tar for seg ideer om likhet og likeverd mellom personer, samt prinsipielle forhold rundt *fairness* og *rettferdighet*. En viktig inspirasjon

for arbeidene er John Rawls sin metode om «refleksiv likevekt» (se kap 2.2.1). Metoden er som tidligere nevnt blant annet brukt av Sigmund Loland (2002b) i hans arbeid om Fair Play som et moralsk normsystem. Her står tanken om fairness sentralt. Fairnessforpliktelsen handler om å holde reglene, eller nærmere bestemt etoset, i den aktuelle idretten. Et idrettsetos anses her å ha en konstitutiv funksjon. Dersom alle utøverne jukser vil det ikke være mulig å gjennomføre konkurransen på meningsfylt vis. Et kognitivistisk perspektiv vil vurdere intensjonale etosbrudd som moralsk uakseptable på prinsipielt grunnlag. (Loland, 2005b: 64-66)

Konkurrenter som konstant bryter etoset for egen vinnings skyld, anses som gratispassasjerer i det moralske fellesskapet som de er avhengige av. (Loland, 2005b: 65)

En kritikk mot kognitivistiske tilnærminger til idrett er at de ofte kan ha for stor avstand til praksisfeltet, og dermed mangle relevant forståelse for problemstillingene.

Analyser av hva som er fair, riktig og rettferdig i idrett må nødvendigvis bygge på hva som vurderes som godt og verdifullt i praksisen og kan ikke utledes utenfra. Det distanserte, kritiske perspektivet kan sees som et overtramp mot lokal forståelse hos deltakerne. (Loland, 2005b: 66)

Kognitivistiske praksiseksterne analyser av juks i idrett står med andre ord i fare for å være ugjenkjennelige prinsipper for deltakerne i dagens moderne toppfotball. Denne typen analyser kritiseres også for ikke å forholde seg til realiteten i prestasjonskulturer. Leaman (1981) er blant dem som etterlyser mer realisme i diskusjonen rundt fair play og juks i idrett:

“But if we are profitably to discuss the notion of the rules of the game, and of cheating and fair play, we must address ourselves to the ways in which players and spectators perceive those rules rather than to an abstract idea of the rules themselves. The next step is to determine what notion of fair play is applicable within the context of the ways in which players actually participate in sporting activities. An injection of realism into philosophical discussions of cheating and fair play in sport is long overdue.”(Leaman, 1981: 98)

Her har Leaman et vesentlig poeng. For at vi skal kunne drøfte hva som kan forventes av dagens toppfotballspillere må vi først skaffe oss informasjon om hvordan spillerne selv tolker regler og moralske dilemmaer på banen. Uten informasjon om hvordan

spillerne påvirkes av de ulike kravene toppfotballkulturen stiller til dem kan idealistiske normative teorier om fair play og spillernes ansvar bli meningsløse og uten tyngde.

Normative perspektiver for spillernes oppførsel er selvfølgelig viktige for at vi skal kunne si noe om hva som er bra og dårlig oppførsel, og hvordan vi ønsker at fotballspillet skal foregå. Men idealistiske teorier som for eksempel Butcher og Schneiders «*Fair Play as Respect for the Game*» bygger på at spillerne selv føler et ansvar for moralsk opptreden på banen, og at de ikke er drevet av egoistiske motiver for deltakelse i idretten. Denne antagelsen er tatt for gitt i de fleste normative filosofiske redegjørelser for etikk og moral i idrett. Det er derfor viktig at vi empirisk undersøker hvorvidt spillerne i det hele tatt føler at dem har et ansvar for å opptre på moralsk hederlig vis, og hvilke holdninger som verdsettes internt i toppfotballens prestasjonskultur. Jeg håper min undersøkelse vil bidra med nyttig informasjon i så henseende.

Jeg har nå gjort rede for oppgavens teoretiske rammeverk. Dette danner et viktig grunnlag for forståelsen av resultatene som presenteres i kapittel 4. I presentasjonen av resultatene vil jeg ha hovedfokus på å presentere informantenes egne tanker og holdninger til problematikken. Likevel vil jeg enkelte steder vise til relevant teori som kan belyse en dypere mening i utsagnene. De ulike etiske tilnærmingene til juks vil ikke bli diskutert i resultatkapitlet, men tas opp i kapittel 5 hvor jeg gir en oppsummering av funnene i undersøkelsen.

I neste kapittel gjør jeg rede for de metodiske valg og overveielser jeg har foretatt underveis i prosessen med prosjektet.

3. Metode

Begrepet *metode* betyr opprinnelig «*veien til målet*». (Kvale, 1997: 114) I dette kapitlet gjør jeg rede for de metodiske valg jeg tatt i arbeidet med prosjektet. Jeg starter med å redegjøre for hvorfor jeg har anvendt en kvalitativ tilnærming til problemområdet.

Deretter gjør jeg rede for utvalget som er anvendt i undersøkelsen, før jeg legger frem prosessen med å forberede og gjennomføre intervjuene med informantene. Jeg gjør så rede for hvordan jeg har behandlet og analysert intervjudataene, og hvilken rolle fortolkning spiller i oppgaven. Til slutt gjør jeg rede for relevante kvalitetsvurderinger av undersøkelsen, samt etiske overveielser jeg har måttet ta underveis i prosjektet.

3.1 Valg av metode – kvalitativt intervju

Jeg har valgt å bruke en kvalitativ tilnærming til problemområdet. Det er flere grunner til det. For det første er mesteparten av den tidligere forskningen på området gjort ved en kvantitativ tilnærming (f. eks Heinila, Nilsson). Kvalitative undersøkelser søker å gå i dybden, og vektlegger betydning, mens kvantitative metoder vektlegger utbredelse og antall. Denzin & Lincoln (2005, i Thagaard, 2009: 17) hevder at begrepet kvalitativ innebærer å fremheve prosesser og mening som ikke kan måles i kvantitet eller frekvenser. Selv om temaene og spørsmålene i mange tilfeller vil ligne på de kvantitative undersøkelsene som ble gjennomført av Heinila (1970, i McIntosh, 1980) og Nilsson (1993), ser jeg behovet for å gjennomføre en kvalitativ undersøkelse på det samme området. Jeg ønsker å forstå spillernes egne argumenter og forhåpentligvis få innsikt i kompleksiteten av moralske handlingsvalg i fotball. Kvalitative metoder egner seg godt til studier av temaer som det er lite forskning på fra før, og hvor det derfor stilles store krav til åpenhet og fleksibilitet. (Thagaard, 2009: 12) Jeg håper en slik tilnærming til problematikken vil være med å gi nyttig kunnskap til feltet.

3.1.1 Fra problemområde til problemstilling

Forskningsprosjekter tar utgangspunkt i spørsmål eller temaer som forskeren er interessert i. (Thagaard, 2009: 47) Jeg ønsker å få innsikt i hvorfor vi ser en tilsynelatende økende grad av uærlighet og umoralsk opptreden på banen blant dagens toppfotballspillere. I kvalitativ forskning er det viktig å poengtere at arbeidet med problemstillingen er en prosess som pågår gjennom hele forskningsprosjektet. Utformingen av problemstillingen påvirkes av de data forskeren samler inn, og hvordan

analysen utføres. Fremgangsmåtene må derfor kunne endres på grunnlag av den informasjon som dataene gir. (Thagaard, 2009: 48)

I mitt prosjekt var det viktig å starte med en bred vinkling av spørsmål og temaer. Det var vanskelig på forhånd å fastslå hva slags svar jeg ville få, og hvor «nøkkelen» til problematikken ville ligge. Styrken med en kvalitativ tilnærming er at jeg underveis i intervjuene har kunnet forfølge interessante segmenter som ikke var planlagt på forhånd, men som har hatt stor verdi for utarbeidelsen av problemstillingene. Kunnskap fra et intervju har bidratt til å styrke neste intervju. Til slutt har de temaene som har gitt mest interessant innsikt i problematikken blitt valgt ut for analyse og fremstilling. På bakgrunn av disse har en ferdigstilt problemstilling blitt utarbeidet.

3.1.2 Kvalitativt intervju

Intervjuundersøkelser er en særlig velegnet metode for å få informasjon om hvordan informanten opplever og forstår seg selv og sine omgivelser. (Thagaard, 2009: 61) Formålet med et intervju er å få fyldig og omfattende informasjon om hvordan andre mennesker opplever sin livssituasjon og hvilke synspunkter og perspektiver de har på temaer som blir tatt opp i intervjusituasjonen. (Thagaard, 2009: 87)

Et forskningsintervju kan utformes på ulike måter. De to vanligste måtene kalles *strukturerte* eller *semi-strukturerte* intervju. I det strukturerte intervjuet er spørsmålene utformet på forhånd, og rekkefølgen av spørsmålene er i stor grad fastlagt. Det semi-strukturerte intervjuet er det mest vanlige innenfor den kvalitative tradisjonen. Også her er spørsmålene i hovedsak fastlagt på forhånd, men rekkefølgen av temaene bestemmes underveis. Dette sikrer også fleksibilitet for at informanten kan ta opp temaer som ikke var planlagt i forkant. (Kvale, 1997: 76) Jeg har valgt å anvende et semi-strukturert intervju i mitt prosjekt fordi jeg vurderte det som den beste metoden for å få relevant kunnskap om mitt problemområde.

3.2 Utvalg

Kvalitative studier baserer seg på *strategiske* utvalg. Det vil si at vi velger informanter som har egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til problemstillingen og undersøkelsens teoretiske perspektiver. (Thagaard, 2009: 55) En

retningslinje for kvalitative utvalg er at antall informanter ikke bør være større enn at det er mulig å gjennomføre dyptløyende analyser.

I mitt prosjekt ønsker jeg hovedsakelig å forstå hvordan spillere på toppnivået vurderer moralske problemstillinger i fotball. For å kunne oppnå en forståelse for hva som er spesielt med toppfotballen har jeg funnet det hensiktsmessig å sammenligne toppfotballperspektivet med et breddefotballperspektiv. Jeg har derfor intervjuet spillere og trener fra en toppklubb og en breddeklubb. Fra toppklubben har jeg også intervjuet en supporter, da dette er en faktor som kun hører til toppfotballen. I prosessen med å velge ut relevante informanter, la jeg følgende kriterier til grunn.

- Informantene fra toppklubben må være profesjonelle, og ha fotballen som sin primære inntektskilde. For å sikre at dette kriteriet er oppfylt definerte jeg at informantene måtte være tilknyttet en klubb i Tippeligaen.
- Informantene fra breddeklubben må være amatører. Det vil si at de ikke får betalt for å spille fotball. I tillegg må motivasjonen for å spille fotball ikke dreie seg rundt ambisjoner om en gang å bli profesjonell. For å sikre at disse kriteriene er oppfylt er informantene valgt ut fra en klubb som befinner seg i 7. divisjon.

Utvalget er som følger:

- Toppfotball (Tippeliga) – 3 spillere, trener, supporterleder.
- Breddefotball (7. divisjon) – 3 spillere, trener.

Jeg har intervjuet totalt 9 personer. Siden dette er en masteroppgave er utvalget ment å være et realistisk og hensiktsmessig antall for å kunne besvare problemstillingene mine på en god måte.

Informantene har blitt kontaktet via en tredjepart. Disse to personene (som har tilgang til de ulike klubbene fra innsiden) har fortalt om prosjektet mitt og delt ut skriftlig informasjon til alle spillerne. De spillerne som har sagt seg villige til å bli med i prosjektet har så skrevet seg på en liste. Fra disse listene har jeg valgt ut tre informanter fra hver klubb. For å få mest mulig like forhold har jeg valgt ut en forsvarsspiller, en midtbanespiller og en angrepsspiller fra hver klubb. Alle de intervjuede i undersøkelsen er av norsk opprinnelse. Supporteren er leder i supporterklubben til den aktuelle tippeligaklubben. På denne måten er jeg sikret at han har gode forutsetninger for å uttale

seg på vegne av supportere innenfor de aktuelle temaene, og at han sannsynligvis står for representative holdninger siden han er valgt av andre supportere.

3.3 Gjennomføring av intervjuer

I dette kapitlet gjør jeg rede for prosessen med å forberede og gjennomføre intervjuene av informantene i undersøkelsen. Jeg starter med å vise hvordan jeg gikk frem for å utvikle intervjuguidene, før jeg reflekterer rundt gjennomføringen av intervjuene med informantene fra de respektive klubbene.

3.3.1 Utarbeiding av intervjuguide

Det arbeidet som gjøres med spørsmålene i intervjuguiden på forhånd har stor verdi for utbyttet av intervjuet. Jeg prøvde etter beste evne å lage spørsmål som ville gi meg god kunnskap til den foreløpige problemstillingen, samtidig som jeg kunne sikre en god dynamikk i intervjuet. Spørsmålene skulle være lette å forstå, korte og frie for akademisk sjargong. (Kvale, 1997: 77)

I tillegg til å lese meg opp på litteratur om hva som kjennetegner gode intervju spørsmål hentet jeg inspirasjon fra erfaringer gjort av andre forskere som har gjort undersøkelser innenfor samme problemområde.

Nilsson (1993: 161) poengterer at mye av den tidligere forskningen på området har fått alvorlig metodisk kritikk. For det første har formuleringene ofte vært uklare om hvilken betydelse kampen har, om spørsmålet gjelder elite- eller breddeidrett og om hvordan den spesifikke situasjonen ser ut. For det andre savnes muligheten til å belyse hvordan spillere vurderer overholdelse av regler i forhold til andre interesser, for eksempel interesser knyttet til resultat. Derfor anvender Nilsson «moralske dilemmaer» i sin undersøkelse. Det moralske i spørsmålene består i at kampsituasjonene og handlingsalternativene er konstruert på en sån måte at to ulike ideal settes opp mot hverandre til et moralsk dilemma hvor det ikke finnes noe entydig rett svar. Et viktig metodisk poeng med å fokusere på situasjoner som kan utgjøre moralske dilemmaer for spillerne er at vurderinger og handlingsstrategier herved klargjøres og uskadeliggjøres på et tydeligere vis enn hva som har vært tilfellet i tidligere forskning som har omhandlet holdninger til regelbrudd og fair play.

Derfor har jeg hatt stort fokus i oppgaven på å tydeliggjøre kampsituasjonens kontekst for informantene. Dette gjelder i forhold til kampens betydning, stilling og tidsmessig når i kampen situasjonen inntreffer. I diskusjonen rundt de ulike typene regelbrudd har jeg for hver type lagt opp til et moralsk dilemma som utgangspunkt for spørsmålene.

Heinilas undersøkelse (1970, i McIntosh, 1980) brukte spørsmål knyttet til faktiske kampsituasjoner for å unngå, så langt som mulig, overfladiske holdninger og indoktrinerte uttalelser lydige mot en idealisme som var fremmed i forhold til hvordan spillet faktisk foregikk. Et annet viktig metodisk poeng var å relatere spørsmålene til informantene personlig. Grunnen til det er at mennesker generelt sett er mer dydige i ord enn i handling. (McIntosh, 1980: 134) Et eksempel fra undersøkelsen viser betydningen av hvordan spørsmålene stilles. Man kan sammenligne spillernes aksept av uttalelsene:

- a) *«An opponent who is in an obvious position to score must be brought down unmercifully»*
- b) *“Will you trip an opponent who is in a scoring position if you otherwise cannot stop a goal from being scored?”*

Hele 94% av de profesjonelle spillerne svarte ja på det personlige spørsmålet (b), mens bare 64 % av dem mente det var akseptabel oppførsel (a). (McIntosh, 1980: 134)

Begge disse metodiske poengene ble aktivt brukt i utarbeidelsen av intervjuguiden.

3.3.2 Gjennomføringen av intervjuene

Før jeg gikk i gang med å intervju de utvalgte informantene gjennomførte jeg et pilotintervju. For at pilotintervjuet skulle ha størst mulig relevans ble det gjennomført med en spiller fra den samme breddeklubben som ble brukt i prosjektet. Pilotintervjuet hadde blant annet til hensikt å:

- Motta tilbakemeldinger vedrørende intervjuform og spørsmålenes relevans innenfor hvert enkelt tema
- Avdekke temaer og spørsmål av betydning som ikke allerede var inkludert i intervjuguiden
- Gi meg selv viktig trening i å beherske intervjusituasjonen på en god måte

På bakgrunn av tilbakemeldinger og egne erfaringer etter pilotintervjuet, ble intervjuguiden noe revidert.

3 av 4 intervjuer med informantene fra Bredden FK ble gjennomført på Norges Idrettshøgskole hvor vi hadde et lukket møterom for oss selv. Det siste intervjuet ble av praktiske hensyn gjennomført hjemme hos informanten. Her var det heller ikke andre personer til stede. Alle 5 intervjuene med informantene fra Toppen FK ble gjennomført i klubbens egne lokaler. 4 av intervjuene ble gjennomført på et lukket kontor. Etter forespørsel fra klubbens trener ble intervjuet med ham foretatt i klubbens kantine.

Varigheten på intervjuene varierte fra ca. 35 til 75 minutter. De fleste intervjuene foregikk i intervallet mellom 40 – 50 minutter. Båndopptageren ble ikke ønsket slått av ved noen av intervjuene, og ingen av informantene ga uttrykk for at den var et forstyrrende element. I tillegg til båndopptageren ble det ført notater underveis i intervjuet. Dette dreide seg først og fremst om å sikre:

- Viktig informasjon fra svarene for eventuelle referanser senere i intervjuet
- Stikkord for oppfølgingsspørsmål

Notatene ble gjennomgående skrevet i stikkordsform for i størst mulig grad å bevare en god flyt i intervjusituasjonen.

Intervjuene startet med en «briefing» (Kvale, 1997: 75) hvor jeg fortalte om formålet med intervjuet, bruk av båndopptager og de etiske rettighetene til informanten, som for eksempel anonymitet. Her la jeg også vekt på å forklare forskjellene på et forskningsintervju i forhold til intervjuer med media. I den første fasen av intervjuene ønsket jeg å skape en ramme preget av trygghet og tillit. Thagaard (2009: 99) hevder at siden kvalitative intervju ofte omfatter personlige temaer som krever fortrolighet for at informanten skal åpne seg, kan rekkefølgen av temaer være avgjørende for hvordan intervjuet forløper. De første spørsmålene i intervjuguiden var derfor relativt nøytrale temaer. Gradvis ble spørsmålene mer emosjonelt ladede, før jeg mot slutten avsluttet med mer nøytrale emner. Slik sett var intervjuguiden min bygget opp etter en *dramaturgisk* modell. (Thagaard, 2009: 99-100) Helt avslutningsvis åpnet jeg for at informanten selv kunne fortelle om situasjoner eller tanker som kunne være relevante for temaene vi hadde snakket om i intervjuet. I denne fasen ble det ved flere intervjuer gitt verdifull informasjon som spørsmålene i intervjuguiden ikke hadde fanget opp.

3.4 Databehandling og analyse

I dette kapitlet vil jeg først legge frem hvordan intervjuene har blitt transkribert. Etter dette redegjør jeg for hvordan det transkriberte datamaterialet har blitt analysert. Her viser jeg hvordan materialet er blitt kategorisert, samt hvilken analytisk tilnærming jeg har anvendt i prosjektet.

3.4.1 Transkriberingsprosessen

Transkripsjonen av første intervju begynte kort tid etter at intervjuet fant sted, og ble løpende avløst av de etterfølgende intervjuene. Alle intervjuene ble transkribert ordrett av forskeren selv. I fremstillingen har derimot enkelte sitater blitt bearbeidet for at setningene skal kunne forstås i skriftlig form. Totalt ble 64 105 ord (143 A4 sider) transkribert og klargjort for analyse.

Tabell 1.1 Antall ord og sider transkribert intervjumateriale per informant i undersøkelsen.

Informant	A-4 Sider	Ord
Angrepsspiller Bredden FK	19	8741
Forsvarsspiller Bredden FK	23	10 308
Midtbanespiller Bredden FK	15	6887
Trener Bredden FK	20	9479
Angrepsspiller Toppen FK	15	5902
Forsvarsspiller Toppen FK	12	5174
Midtbanespiller Toppen FK	14	5728
Trener Toppen FK	14	6913
Supporter Toppen FK	11	4973
Totalt	143	64 105

3.4.2 Analysering av data

Etter at transkriberingen var fullført startet arbeidet med å *kategorisere* dataene. Kategorisering av materialet innebærer at hele materialet deles inn i kategorier, og hver av kategoriene inneholder enheter som handler om det samme temaet. (Thagaard, 2009: 150) Det transkriberte materialet fordelte jeg på 9 ulike kategorier. Noen segmenter med tekst var aktuelle for flere kategorier og ble derfor plassert i alle kategoriene hvor det hadde relevans. Etter at materialet var fordelt i kategoriene, har jeg analysert hva som virker å være hovedtendensene innen hver enkelt kategori. Av de 9 kategoriene har jeg valgt ut 6 kategorier som presenteres i resultatkapittelet. Dette var de kategoriene jeg vurderte som mest relevante for å svare på oppgavens problemstilling.

Analysen av materialet mitt er basert på en *temasentrert* tilnærming. Det vil si at jeg sammenligner informasjon om hvert tema fra alle informantene. Jeg ønsker å få frem hvilke forskjeller det er mellom aktører i toppfotballen og breddefotballen i hvordan man vurderer situasjoner knyttet til etikk og moral på fotballbanen. Derfor er en temasentrert tilnærming til analysen av materialet hensiktsmessig i mitt prosjekt. Et hovedpoeng ved en temasentrert tilnærming er å gå i dybden på de enkelte temaene. (Thagaard, 2009: 171)

En innvending mot temasentrerte tilnærminger er at den ikke ivaretar et helhetlig perspektiv. Når utsnitt av tekster fra ulike informanter sammenlignes, løsrives tekstbitene fra sin opprinnelige kontekst. (Thagaard, 2009: 171) For i størst mulig grad å ivareta et helhetlig perspektiv har jeg i resultatdelen forsøkt å få med sitater som er i tråd med synspunktene informanten ellers gir i intervjuet. I enkelte segmenter har jeg også tatt med forskerens spørsmål for å synliggjøre intervjukonteksten for leseren. For å lette forståelsen er sitater preget av spontan muntlig tale omarbeidet til en lesbar, skriftlig form. (Kvale, 1997: 189)

3.5 Fortolkning

I dette kapitlet gjør jeg først rede for oppgavens vitenskapsteoretiske bakgrunn. Deretter vil jeg reflektere over min egen posisjon i forhold til informantene, og hvordan disse relasjonene har påvirket intervjusituasjonen og konstruksjonen av dataene i undersøkelsen.

3.5.1 Oppgavens vitenskapsteoretiske bakgrunn

Ut fra målsettingen om å oppnå forståelse for de fenomener vi studerer, har fortolkning en sentral plass innenfor kvalitativ metode. (Thagaard, 2009: 14) Fortolkende teorier som *fenomenologi* og *hermeneutikk* har derfor en sentral plass i fortolkningen av data i mitt prosjekt.

Hermeneutikken fremhever betydningen av å fokusere på et dypere meningsinnhold enn det som er umiddelbart innlysende. I følge hermeneutikken kan mening bare forstås i lys av den sammenheng det vi studerer er en del av. (Thagaard, 2009: 39)

Fenomenologi tar utgangspunkt i den subjektive opplevelsen og søker å oppnå en forståelse av den dypere meningen i enkeltpersoners erfaringer. Sentralt innen forskning med en fenomenologisk tilnærming er å forstå fenomener på grunnlag av informantenes perspektiv, og å beskrive omverdenen slik den erfares av dem. Med andre ord: Fenomenologien antar at realiteten er slik folk oppfatter at den er. (Thagaard, 2009: 38)

Denne oppgaven har som mål å undersøke fotballspilleres egne verdier knyttet til etikk på fotballbanen. Jeg ønsker først og fremst å oppnå forståelse for informantenes egne holdninger til problematikken. Oppgaven vil derfor være av deskriptiv karakter, og ha et fenomenologisk utgangspunkt. Likevel vil det i analysen være et behov for å fortolke intervjuene ved å knytte data til relevant teori. Tolkning av materialet kan foregå ved å knytte begreper til teksten som bidrar til å utvikle en forståelse av tekstens meningsinnhold. Silverman (2005: 186) påpeker at en god kvalitativ analyse kjennetegnes ved teoretisk refleksjon.

3.5.2 Forskerens relasjon til informantene

Intervjusituasjonen representerer en sosial interaksjon mellom forsker og informant. Derfor er det viktig å reflektere over hvordan forskeren oppfattes av informantene, og hvordan denne relasjonen er med på å forme informasjonen som blir gitt i intervjusituasjonen.

Betydningen av å etablere en god og tillitsfull atmosfære i intervjusituasjonen kan ikke overvurderes. (Thagaard, 2009: 103) Derfor hadde jeg et stort fokus på å etablere tillit i starten av intervjuet. Jeg presiserte tidlig forskjellen mellom et forskningsintervju og et

vanlig mediaintervju. Informantene, spesielt fra toppnivået, kan være vant til å måtte vokte seg for å ordlegge seg feil i et intervju med media. Det de sier kan ofte vrenses og fremstilles på en måte som stiller både spiller og klubb i dårlig lys. Derfor la jeg stor vekt på å informere om informantenes anonymitet, deres rett til å trekke seg når som helst, og nødvendigheten av ærlighet for at intervjuene mine skulle ha verdi. Jeg mener at jeg har oppnådd tillit fra informantene i alle intervjuene. Dette begrunner jeg ved at mange av svarene som presenteres i resultatdelen sannsynligvis aldri ville vært gitt i et vanlig intervju med media.

Som jeg tidligere har gjort rede for har tidligere undersøkelser på området blitt kritisert for å ha for stor avstand til praksisfeltet. Når undersøkelsen foregår innenfor et miljø som forskeren kjenner godt i utgangspunktet, reduseres den sosiale avstanden mellom forsker og informant. (Thagaard, 2009: 104) Her har jeg hatt et fortrinn som forsker i de aktuelle klubbene. Jeg har spilt fotball aktivt hele livet, og har erfaring fra miljøer innen både breddefotball og toppfotball. Dette gjør at jeg har god kunnskap om begreper og sjargong innen de aktuelle miljøene. Jeg har også gode forutsetninger for å komme med eksempler og oppfølgingsspørsmål som er relevante for begge nivåene. Thagaard (2009) poengterer likevel at det faktisk at forskeren har kjennskap til miljøet som studeres, kan være både en styrke og en begrensning:

På den ene siden kan forskeren forstå informantens situasjon, og forskerens erfaringer kan bidra til å bekrefte den forståelsen hun eller han utvikler. På den andre siden kan forskeren overse nyanser som ikke er i samsvar med egne erfaringer. (Thagaard, 2009: 203)

3.6 Kvalitetsvurderinger

I dette kapitlet gjøres det rede for relevante kvalitetsvurderinger av gjennomføringen av prosjektet. Jeg reflekterer rundt oppgavens *validitet* og *reliabilitet*, og drøfter til slutt om resultatene som presenteres også har *overførbarhet* til andre tilsvarende miljøer.

3.6.1 Validitet

Validitet handler om gyldighet av de tolkninger forskeren kommer frem til. Når resultater av kvalitative studier har som målsetting å gå ut over det rent deskriptive, representerer analysen fortolkninger av de fenomener som studeres. Begrepet validitet

kan presiseres ved å stille spørsmål om de tolkninger vi kommer frem til, er gyldige i forhold til den virkeligheten vi har studert. (Thagaard, 2009: 201)

Seale (1999: 38-40) skiller mellom *intern* og *ekstern* validitet. Intern validitet handler om hvordan årsakssammenhenger støttes innenfor en bestemt studie. Ekstern validitet dreier seg om hvordan den forståelsen som utvikles innenfor en studie, også kan være gyldig i andre sammenhenger. Ekstern validitet blir i denne oppgaven omtalt som *overførbarhet*. (Se kap 3.6.3) (Thagaard, 2009: 201)

En måte jeg kan styrke den interne validiteten til prosjektet mitt er ved å etterstrebe idealet om gjennomsiktighet (“transparency”) i arbeidet. Gjennomsiktighet innebærer at forskeren tydeliggjør grunnlaget for fortolkninger ved å redegjøre for hvordan analysen gir grunnlag for de konklusjoner hun eller han kommer frem til. (Thagaard, 2009: 201) Samarbeidet med en veileder vil sørge for et kritisk perspektiv på oppgaven, og dermed øke validiteten. For videre å styrke prosjektets interne validitet har jeg i oppgaven reflektert over min egen relasjon/posisjon i forhold til informantene. (se kap 3.5.2)

3.6.2 Reliabilitet

Forskningsprosjektets reliabilitet refererer til spørsmålet om en kritisk vurdering av prosjektet gir inntrykk av at forskningen er utført på en pålitelig og tillitvekkende måte. (Thagaard, 2009: 198) Silverman (2006: 181) fremhever betydningen av at kvalitativ forskning vurderes med hensyn til troverdighet.

Seale (1999: 140) skiller mellom *intern* og *ekstern* reliabilitet. Ekstern reliabilitet knyttes til spørsmålet om *repliserbarhet*. Det vil si om en annen forsker som anvender de samme metodene, ville kommet frem til samme resultat. Repliserbarhet er derimot knyttet til en positivistisk forskningslogikk som fremhever nøytralitet som et viktig forskningsideal, og er derfor vanskelig å oppnå i kvalitative studier. Intern reliabilitet knyttes til grad av samsvar i konstruksjonen av data mellom forskere som arbeider innenfor samme prosjekt. (Thagaard, 2009: 199) Silverman (2006: 282) argumenterer for at vi kan styrke reliabiliteten ved å gjøre forskningsprosessen *gjennomsiktig*. Forskeren bør gi en detaljert beskrivelse av forskningsstrategi og analysemetoder slik at forskningsprosessen kan vurderes trinn for trinn. Teoretisk gjennomsiktighet oppnås

ved å beskrive det teoretiske ståsted som representerer grunnlaget for våre tolkninger. (Thagaard, 2009: 199)

En måte jeg kan tydeliggjøre forskningsprosessen min er ved å tydelig skille mellom referater fra intervjuene og mine egne vurderinger og kommentarer til disse. Derfor prøver jeg å vise sitater som danner grunnlaget for fortolkningen som er minimalt bearbeidet fra den originale transkriberte intervjuteksten.

Samarbeidet med en veileder vil sørge for et kritisk perspektiv på oppgaven, og dermed øke prosjektets interne reliabilitet.

3.6.3 Overførbarhet

I kvalitative studier gir *fortolkningen* grunnlag for overførbarhet, og ikke beskrivelser av mønstre i dataene. Jeg håper at den innsikt undersøkelsen gir med tanke på informantenes vurderinger av etikk i fotball, vil kunne bidra til å gi en økt forståelse av de faktorene som spiller inn på toppfotballspilleres prioriteringer av etikk i kampsituasjoner. Slik sett mener jeg absolutt at en kvalitativ tilnærming til denne typen problemstilling, også vil gi informasjon som kan overføres til andre fotballspillere i samme situasjon.

Det er ingen grunn til tro at toppklubben som brukes i undersøkelsen skiller seg veldig ut fra andre klubber på samme nivå i hvordan man opplever og vurderer situasjoner av moralsk art på fotballbanen. Derfor tror jeg også hvordan klubben håndterer situasjoner internt har relevans for forståelsen hos andre Tippeligaklubber.

Når det gjelder breddeklubben er det noen hensyn som er relevante i diskusjonen om overførbarhet. Det fremkommer i undersøkelsen at klubben har et spesielt ønske om å bli oppfattet som en fairspillende gjeng. Det gjøres også klart for nye spillere at det forventes at de representerer klubben på en god måte ved sin oppførsel på banen. Sannsynligvis er det andre klubber på tilsvarende nivå som ikke har et slikt uttalt fokus. Forskjellene mellom de to klubbene er derfor kanskje større enn hva en undersøkelse av to andre klubber på tilsvarende nivåer ville ha vist. Likevel er forskjellene mellom de to undersøkte klubbene reelle, og gir god innsikt i hvordan moralske situasjoner vurderes forskjellig mellom ulike prestasjonsnivå i fotball.

3.7 Etikk

Når det gjelder etikk i forbindelse med mitt prosjekt er det en rekke forhold jeg som forsker har måttet være bevisst på.

“All vitenskapelig virksomhet krever at forskeren forholder seg til etiske prinsipper som gjelder internt i forskningsmiljøer så vel som i forhold til omgivelsene.” (Thagaard, 2009: 23)

Det første er hensynet til forsøkspersonene som er med. Utgangspunktet for ethvert forskningsprosjekt er prinsippet om at forskeren må ha deltakernes *informerte samtykke*. Dette samtykket skal være fritt, og deltakeren skal til enhver tid kunne trekke seg fra prosjektet. Jeg har samlet inn en skriftlig samtykkeerklæring fra samtlige informanter (se vedlegg). Her har jeg gjort klart for informantene hva deltakelse i prosjektet vil innebære for dem, og at alle informantene vil være anonymisert når resultatene av prosjektet presenteres. (Thagaard, 2009: 25-29). De navn som anvendes i presentasjonen av resultatene er fiktive navn.

Alle forskningsprosjekter som innebærer behandling av personopplysninger er meldepliktige. Jeg har sendt søknad til Personvernombudet for forskning, *Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD)* om tillatelse til å gjennomføre prosjektet. Denne søknaden ble godkjent 22.09.2011. Prosjektet er gjennomført i henhold til de etiske retningslinjene som er nedfelt i Helsinkideklarasjonen.

Opplysninger om identifiserbare enkeltpersoner skal lagres forsvarlig. Slike opplysninger skal ikke lagres lenger enn det som er nødvendig for å gjennomføre formålet med behandlingen. (Etikkom.no, 2009) Alle informantene i undersøkelsen har fått et fiktivt navn. Så snart som mulig etter at intervjuene var ferdig transkribert ble de originale navnene byttet ut med de fiktive. Koblingsnøkkelen mellom de originale og de fiktive navnene, samt annen personinfo har blitt oppbevart på ulike steder gjennom hele prosjektet. Koblingsnøkkel og lydfiler termineres etter prosjektslutt.

Etiske regler som er knyttet til forholdet mellom forskere, krever at forskeren utviser redelighet og nøyaktighet i presentasjonen av forskningsresultater og i vurderingen av andre forskeres arbeid. (Thagaard, 2009: 23-24) Forskeren har også et ansvar for samfunnet. Resultatene som presenteres bør ha *reliabilitet*. Det vil si at vi må kunne

stole på resultatene. Som forsker må jeg også opptre med *ærlighet*. Innforstått med dette punktet er det at jeg ikke må *jukse*, hverken med resultatene eller metoden. Det er også forventet at jeg som forsker opptre redelig, åpen og objektiv i arbeidet med, og i presentasjonen av forskningsprosjektet. (Wormnæs, 1996)

4. Resultater

Hva skjer når lovgiverne og idrettsledernes idealer om fair play er i konflikt med spillernes intensjoner i spillet? Resultatet er at regler vil bli bevisst omgått og utnyttet av spillerne. Dette betyr likevel ikke at spillernes oppførsel er fullstendig uten prinsipper. I så fall ville en fotballkamp vært umulig å gjennomføre på meningsfullt vis. Derimot betyr det at spillere er lydige mot andre normer for oppførsel på banen enn dem som er nedfelt i reglementet og i idealistiske fremstillinger om fair play. Forholdet mellom normene for oppførsel som blir brukt av lovgiverne og de internt aksepterte normene blant spillere er av stor betydning. (McIntosh, 1980: 128-129)

I de følgende kapitler vil jeg presentere resultatene fra min undersøkelse. Selv om enkelte temaer overlapper hverandre er oppsettet utarbeidet for å gi en mest mulig oversiktlig fremstilling av datamaterialet. Først viser jeg informantenes holdninger knyttet til ansvarlighet for egen oppførsel på fotballbanen. Deretter viser jeg informantenes vurderinger av ulike typer intensjonale regelbrudd. I de to siste kapitlene fokuserer jeg på hvilke faktorer som bidrar til de respektive lags holdninger til moralske problemstillinger i fotball. Jeg tar først for meg hvilke forventninger informantene stiller til hverandre, og hvordan spillerne selv opplever disse forventningene. Her gjøres det også rede for enkelte relevante faktorer som er særegne for toppfotballen. Til slutt viser jeg hvordan spillerne selv håndterer umoralsk opptreden av lagkamerater.

Tegnforklaring

..... Sammenføring av sitater i nær intervjukontekst, for eksempel ved å kutte ut enkle oppfølgingsspørsmål.

Fiktive navn

Navnene som anvendes i presentasjonen av resultatene er fiktive navn. For toppklubben anvendes Toppen FK, mens breddeklubben vil bli omtalt som Bredden FK.

4.1 Ansvarlighet:

I dette kapitlet viser jeg hva informantene tenker om deres eget ansvar for å opptre med god moral på fotballbanen. Først viser jeg hva spillerne tenker om å påvirke dommeravgjørelser til sin fordel. Deretter utredes hvorvidt spillerne føler et ansvar for å være ærlige overfor dommer eller ikke, og om de bør hjelpe dommeren til å ta korrekte avgjørelser underveis i kampen. Jeg avslutter kapitlet med en observasjon fra intervjuene om hvordan dommerens tilstedeværelse på banen innvirker på spillernes egen grad av ansvar for ærlighet.

4.1.1 Påvirkning av dommeravgjørelser

I fotballens opprinnelse med dens tradisjonelle idealer om sportsmanship og fair play var det tydelig at spillerne selv følte et ansvar for at en kamp gikk for seg på etisk hederlig vis. Norges landslagstrener i fotball for herrer Egil «Drillo» Olsen hevder at så sent som på 1930-tallet, i en kamp mellom West Bromwich Albion og Arsenal, viste kapteinen på WBA dommeren av banen fordi han ikke holdt høy nok standard. (Breivik, 2009: 7) Disse idealene virker ikke å være gjeldende i hvordan toppfotball praktiseres i dag. Kjefting på dommeren skjer ved nesten hver forseelse, og vi kan ofte se spillere fra begge lag rope på dommeren for å prøve å overbevise han om at ballen som gikk over sidelinjen skal resultere i deres innkast eller lignende.

Hva tenker spillerne om å påvirke dommeravgjørelser i en kamp? Føler spillerne seg forpliktet til å skaffe laget fordeler, eller er opptreden ovenfor dommeren preget av et ønske om ærlighet?

Toppnivå

Cato: Selvfølgelig når du spiller og dommeren gjør en feil og du har klart å påvirke han, så har du jo på en måte gjort noe bra for laget. Men det er ikke fair play. Men viss du er den eneste som tenker sånn og er "snill", og er ærlig, så er det jo ikke sånn i livet at ærlighet varer lengst.

Catos vurderinger av handlingen er interessant. Han gir klart uttrykk for at to idealer for oppførsel innen toppfotballen er i konflikt i sånne situasjoner. På den ene siden føler han et ansvar for å gjøre en god jobb for laget. Dersom han har påvirket dommeren til å gi laget hans en feilaktig fordel har han gjort en god jobb. Samtidig erkjennes det at det

strider mot idealet om fair play. Likevel vurderer han det som at ærlighet i slike situasjoner vil svekke hans egne og lagets sjanser i kampen.

Et annet poeng som toppspillerne kommer med er at intensiteten i kampene er så stor, og ønsket om å vinne overskygger de fleste andre intensjoner.

Henning: Ja, det er nok en del av gamet, det er det jo. Men som sagt, det blir så intens hele veien, intense øyeblikk. Enten du ligger under eller noe sånt, så prøver du å få avgjørelser i din retning. Og da prøver du jo å påvirke dommeren, selvfølgelig, det gjør ALLE! I alle sporter. Men sånn er det jo bare. Når du har 22 menn utpå der som vil vinne, så er det ikke lett å være dommer heller.

Også treneren hevder at å påvirke dommeren bare er en naturlig del av spillet. Man får også inntrykk av at han forventer dette av spillerne. Mest interessant er kanskje likevel det han sier om sin egen rolle:

Kenneth: Jeg tror at det der gjøres i alle alderstrinn, også på lilleputt og smågutenivå. "Mitt kast, min ball". Det er en del av fotballen, viss noe er 50/50 så gjør det uansett... . Og så gjør dommerne feil, men det er menneskelig. Øyet kan ikke få med seg alt, sånn er det. Og så kan det bli litt storm i ettertid, men det er litt spill for galleriet, og så er det litt sånn at du skal legge forklaringen en annen plass, på det ene eller det andre.

Intervjuer: Det er bare en del av trenerrollen?

Kenneth: Det er bare en del av jobben ja.

Dette er en interessant uttalelse. Treneren påpeker at det er helt menneskelig at dommerne gjør feil, og han aksepterer at avgjørelser kan gå mot hans lag. Likevel ser han det som sitt ansvar som trener å legge skylden for et nederlag på dommerne i stedet for på seg selv eller sine egne spillere. Dette handler sannsynligvis om å ta bort en del press på spillerne som ikke har prestert som de burde. Innrømmelsen medfører likevel at dommere ofte kan få mye negativ oppmerksomhet fra trenere, selv når treneren egentlig ikke mener at dommerens prestasjon er hovedårsaken til nederlaget. Dette er med på å forklare en del av den tilsynelatende umulige situasjonen fotballdommere i dag har fått. Dersom trenere ser på det som et ansvar ovenfor klubben å legge skylden på dommeren, bidrar det til å svekke dommerens rolle og autoritet i spillet. Det er likevel viktig å

poengtere at treneren hevder han ikke bruker mye energi på å påvirke dommeravgjørelser underveis i kampene.

På toppnivået er det ingen av informantene som ser på det som særlig uærlig opptreden å forsøke å skaffe seg fordeler de ikke fortjener når det gjelder «små» forseelser. Det vil si å rope på «*mitt kast, corner*» og lignende. I toppfotballen handler det om å vinne, og som Henning sier; «*folk gjør ekstreme ting for å vinne altså.*»

Breddenivå

Undersøkelsen viste likevel at dette ikke er en oppførsel som kun foregår på toppnivået. Også breddespillerne hevder at dette er vanlig og at det å påvirke dommeren til å gi laget en feilaktig fordel ikke er en særlig uetisk handling.

Gunnar: Altså, vi skriker uansett. Og det er veldig ofte at vi får det viss vi skriker høyest, og de andre får det viss de... Eller skriker først gjerne.

Intervjuer: Føler du at en da opptrer umoralsk, eller er det en akseptert del av spillet? Bli du sur på motspillere når de gjør det?

Gunnar: Nei. Jeg blir mer sur på dommeren, fordi han ikke får det med seg. Men vi blir ikke sur på motstanderne fordi det er helt likt. Vi skriker like mye som de andre og motsatt. Det er den som skriker høyest som får det, og det vet vi om, derfor gjør vi det.

Intervjuer: Det er en del av gamet?

Gunnar: Ja. Det er ikke noe unfair å gjøre det. Det tror jeg ikke jeg har møtt noen lag i lavere divisjoner som har sagt.

Bredden FKs trener har en litt spesiell argumentasjon for hva han mener om påvirkning av dommeravgjørelser. Han vil ikke lure dommeren, men samtidig vil han heller ikke at spillerne skal skryte av dommeren når han dømmer mot deres lag.

Håvard: Jeg vil ikke at vi skal påvirke ved å lure han. Men vi trenger ikke å påvirke han andre veien heller ved å si at der var du flink som dømte mot oss.... Jeg syns ikke det er riktig at vi skal rope oss til et straffespark, men jeg syns heller ikke det er riktig at vi skal rope på dommeren selvtilit....For da kan du bare være stille så har du på en måte ikke gjort noe feil....Den type tilrop svekker på en måte vår sak ved neste situasjon...

Det blir også poengtert at oppførselen avhenger av stillingen i kampen. Dersom en kamp er jevnspilt og resultatet er av avgjørende betydning er det mer sannsynlig at spillerne vil forsøke å påvirke dommeren for å skaffe laget fordeler. Oppførselen forsterkes også dersom spillerne merker at dommeren «er svak».

4.1.2 Har spillere et ansvar for å opptre ærlig på banen?

I fotballspillets opprinnelse foregikk kampene uten dommere. Spillerne hadde selv ansvar for å følge regelverket og holde hverandre ansvarlige på oppførsel som ikke var akseptert. Med dagens toppfotballs enorme fokus på vinne, føler spillere fortsatt et ansvar for å opptre med ærlighet?

Toppnivå

Cato: Jeg tror at når du først har en dommer, da syns jeg du kan bare gjøre det som er det beste for laget. Fordi da er det en dommer som skal følge med på hva som er rett og galt. Men viss det ikke hadde vært dommere, da tror jeg fotballen hadde vært helt annerledes. Men jeg vet ikke om det hadde gått an?

Intervjuer: Nei, det spørs hvordan det hadde blitt til slutt det også. Men du tenker altså egentlig at din oppgave er overfor Toppen FK og lagkamerater, det å gjøre det beste for laget? Og så er det dommeren som skal passe på?

Cato: Ja, det er jo sånn det er. Det er sånn det oppleves og det er sånn jeg tenker om det. Men om det er rett, det vet jeg ikke. Det høres ikke rett ut. Det høres litt rart ut.

Intervjuer: Men det er sånn det føles? At det er dommerens oppgave å bestemme rett og galt?

Cato: Ja, det syns jeg.

Synet støttes også av de andre informantene på toppnivået.

Steffen: Jeg vil jo si at det er først og fremst dommerens rolle å holde orden på det..... Selvfølgelig, det er jo opp til spillerne selv også å være mest mulig ærlig, men det står mye på spill..... Men det er helt klart dommerens oppgave å holde kontroll på det, og å slå ned på det dersom det ikke er i tråd med fair play.

Det fremgår tydelig i undersøkelsen at spillerne på toppnivå føler et større ansvar for å skaffe laget fordeler i kampen, enn ansvaret overfor idealer om fair play og sportsmanship. Funnet er ikke overraskende, men likevel interessant. Med bakgrunn i

Leamans (1981) redegjørelse for juks i idrett drøfter Nicholas Dixon (1999: 54) hvorvidt utøvere i dag er beskyttet av en moralsk immunitet lignende den vi finner i rettssystemet. Han forklarer hvordan amerikanske forsvarsadvokater har et ansvar for å gi klientene sine det beste mulige forsvar, selv når de vet at personene er skyldige. Resultatet kan være at klientene blir frifunnet for forferdelige forbrytelser. Men dette skal ikke føre til moralsk bebreidelse hos forsvarsadvokatene. Deres ansvar ligger i å representere klientens interesser på en best mulig måte. Ansvaret ligger derimot hos dommeren, som er satt til å ta avgjørelsene om rett og galt ut fra informasjonen som blir lagt frem fra de stridende partene.

Den moderne kommersialiserte toppfotballen har gjort spillerne til yrkesutøvere som representerer en klubb. Deres arbeidsbeskrivelse er, satt på spissen, å skaffe klubben best mulige sportslige resultater. Bør deres oppførsel på banen føre til moralsk bebreidelse? Det finnes grunner til å diskutere hvorvidt spillere faktisk bør holdes moralsk ansvarlige for å jukse i fotball, eller om de er beskyttet av en slags moralsk immunitet mot kritikk.

Henning har også en interessant betraktning. Her er argumentet ikke at juks ødelegger fotball. Han stopper heller ikke ved å si at det er blitt en naturlig del av fotballspillet. Nei, fotball hadde faktisk vært kjedeligere dersom man ikke hadde muligheten til å utnytte feil hos dommerne. En fotballkamp der alle regelbrudd hadde blitt fanget opp hadde for Henning ødelagt fotballen.

Henning: Vi har tre dommere, eller vi har en fjerdedommer også. Du må utnytte det de ikke ser. Det er jo en del av fotballen. Det er jo en del av gamet. Det er i alle sporter. Du utnytter jo det uansett. Så sånn er det bare. Viss du ikke kunne utnytte det så hadde det blitt litt kjedelig syns jeg. Viss du skulle fått med deg alt, dømt på alt, hatt kamera over alt, da hadde fotballen blitt ødelagt.

Synet støtter Leamans (1981: 96) tanke om at idretter hvor juks er en akseptert del av praksisen kan være både morsomme og intellektuelt utfordrende for utøverne. Hennings synspunkter utfordrer også tradisjonelle tanker om hva som er fotballens interne goder. Å utnytte en feil hos dommerne kan være en god opplevelse for regelbryteren.

Breddenivå

Spillerne fra breddenivået har et annet syn på spillernes ansvar for ærlighet i kampsituasjoner. Her er det et mye tydeligere ønske om å opptre redelig og med det flere av dem kaller «vanlig folkeskikk». Informantene fra klubben er også veldig observante på hvilket inntrykk andre klubber får av dem når de møtes i kamp. Bredden FK er opptatt av å ha et godt rykte i kretsen, og vil derfor ikke forbindes med usportslig opptreden på banen. En erkjennelse hos de fleste er likevel at oppførselen deres avhenger veldig av motstanderlagets opptreden. Dersom motstanderlaget opptrer uærlig og kynisk i kamper, og dommeren ikke er flink nok til å slå ned på det, er det stor sjanse for at Bredden FKs spillere og trener kan bli revet med og selv senke standarden for fair play.

4.1.3 Bør spillere si fra til dommeren dersom man har fått en feilaktig fordel?

I en kamp mellom Bayern München og Bayer Leverkusen i 1981, skulle norske Arne Larsen Økland bli hovedperson på alle mulige måter. Han hadde allerede scoret tre mål og var kampens store spiller da han «scoret» sitt fjerde mål for dagen. Problemet var bare at ballen gikk i mål via et hull i nettveggen. Dommeren fikk derimot ikke med seg dette, og godkjente scoringen. Men Larsen Økland fortalte dommeren hva som hadde skjedd, slik at målet likevel ikke ble godkjent. (Kvamme, 2007) Hendelsen sikret Larsen Økland legendestatus både i Tyskland og Norge. Hans handling er likevel en anomali i internasjonal toppfotball. Jeg har spurt informantene om hva de tenker spillere bør gjøre i slike situasjoner.

Toppnivå

Her er det gjennomgående at ingen føler et ansvar for å si ifra til dommeren. Dommeren har gjort en feil, og det er en del av spillet å utnytte den feilen til lagets fordel. Samtidig hevder flere at de sannsynligvis ville fått respekt for en som hadde gjort det. Det blir også poengtert at situasjonen avhenger av hvor mye som står på spill i kampen, og hva stillingen i kampen er. Dersom laget hadde ledet med flere mål kunne det ha hendt, men aldri i en jevn kamp av betydning.

Breddenivå

Generelt så mener man her at man i større grad bør hjelpe dommeren i enkelte situasjoner. Dette gjelder spesielt viss man selv er skyldig i større forseelser (hands, filming, osv). Spillerne synes ikke man har ansvar for å si fra ved mindre viktige avgjørelser (innkast, corner osv). Her er det likevel såpass interne forskjeller at de er relevante å skille fra hverandre. Trener er litt ambivalent når han blir spurt om en av hans spillere burde sagt fra til dommeren dersom han hadde filmet seg til et straffespark.

Håvard: Jeg har lyst til at han skal si ifra, men jeg har ikke lyst til at dommeren skal høre på han.

Johan derimot hevder at ved større forseelser hadde han sagt fra til dommeren uansett om det var han selv eller en lagkamerat som utførte udåden. Gunnar sier det kommer an på resultatet. Han hadde ikke gjort det dersom kampen var jevnspilt. Alle poengterer her at de ville hatt respekt for en som gjorde dette, og at det hadde blitt godt mottatt i gruppen i etterkant.

4.1.4 Større ansvarlighet uten dommer? – En observasjon

Et viktig trekk ved en kvalitativ tilnærming, og den semi-strukturerte intervjuformen, er at forskeren har fleksibilitet til å forfølge interessante fortellinger som oppstår i intervjuene.

En interessant observasjon ble gjort i intervjuet med trener for breddeklubben. Han trekker frem at de gangene dommeren ikke har møtt opp til kamp og lagene har måttet dømme selv, har det aldri vært amper stemning på banen. De kampene har dommeravgjørelser merkelig nok aldri vært i fokus.

Håvard: Så jeg har merket meg at de kampene hvor dommeren ikke har møtt opp, og vi har måttet dømme selv, så er det jo som på løkka omtrent. Da er det liksom ikke så...Ja altså når en av våre da godkjenner et mål i mot oss som er offside så er ikke vi så nøye på det ikke sant. «Ja, det går greit siden det var du», ikke sant?

Intervjuer: For det har hendt at dere har dømt en kamp selv?

Håvard: Ja det har hendt. Det har hendt at vi har måttet dømme selv fordi dommeren ikke dukker opp, og vi har tatt en omgang hver for eksempel.

Intervjuer: Og da har tonen ofte vært bedre?

Håvard: Da har det gått helt fint! Det er annerledes. Fordi at da er det ikke forventet at den som dømmer skal være like flink. Ofte viss det er en kamerat av deg som dømmer, så blir du ikke like sint. I forhold til en du forventer at skal være bedre.

Intervjuer: Men blir det da litt sånn at folk prøver å hjelpe han å ta de rette avgjørelsene? At du gjerne forteller mer, for eksempel at «det var min hands» eller lignende?

Håvard: Ja jeg tror det. I hvert fall på innkast og sånne ting så er det mer ærlighet da. Pluss at skryten til dommeren vil nok også sitte løsere. Jeg har nesten aldri opplevd etter en sånn kamp å synes at dommeren har vært dårlig. For da har det vært litt sånn: «Han klarte seg bra han!». For da er det liksom ikke forventa at han skal gjøre noe særlig. Og da har det ofte også vært veldig lite å gjøre fordi lagene har vært litt snillere også enn de ellers ville ha vært.

Spillerne opptrer altså med større ansvarlighet for ærlighet på banen når dommeren ikke er til stede. Det er lett å tenke at uten dommere ville fotballspillet vært preget av kaos. Men når dommerens tilstedeværelse bidrar til å legitimere spillernes fravær av ansvarlighet for egen oppførsel er vi kanskje like langt? En situasjon der begge lag konstant forsøker å lure dommeren for å oppnå en fordel for laget resulterer i at dommere får en nær umulig oppgave med å ta korrekte avgjørelser. Et sitat som allerede er vist frem i del 4.1.2 av toppfotballspilleren Cato er også interessant i denne sammenheng.

Cato: Jeg tror at når du først har en dommer, da syns jeg du kan bare gjøre det som er det beste for laget. Fordi da er det en dommer som skal følge med på hva som er rett og galt. Men viss det ikke hadde vært dommere, da tror jeg fotballen hadde vært helt annerledes. Men jeg vet ikke om det hadde gått an?

Hva om dommerens tilstedeværelse på banen virker mot sin hensikt? McIntosh (1980) hevder at idrettens moralske aspekter kanskje best ivaretas der hvor det ikke finnes noe ytre kontrollorgan som håndhever reglene: “*Where there is no referee, no umpire, no judge, there has to be mutual consent to the terms of competition and to norms of behavior.*” (McIntosh, 1980: 139)

Cato gjentar og utdyper sitt synspunkt senere i intervjuet:

Cato: Jeg tror egentlig at så lenge det er en dommer som bestemmer, så vil du alltid prøve å gjøre det beste for laget. Men viss du spiller sånn for kos på fritiden, når jeg har gjort det sammen med venner, da er jeg veldig ærlig. Handser jeg så sier jeg: "nei det var ikke mål". Det blir jo helt annerledes. Det står ingenting på spill og du vil ikke lyve til venner..... Men med en gang det blir Toppen Stadion, supportere og så videre. Da må du ofre. Sånn er det jo bare.

Likevel virker det urealistisk å se for seg at fotballspillet kvitter seg med dommere. I den profesjonaliserte toppfotballen, hvor store pengesummer står på spill, må noen ha det øverste ansvaret for å håndheve regelverket. Det er også nødvendig for at idealet om fairness (likhet/rettferdighet) i idrettskonkurranser kan sies å være opprettholdt. Men dersom spillere frikjenner seg selv ut fra argumenter om at det kun er dommerens oppgave å sikre fair play, står vi i fare for å utvikle en stadig mer kynisk toppfotball, uten grenser for umoralsk oppførsel.

4.2 Holdninger til regelbrudd

I dette kapitlet viser jeg informantenes tanker knyttet til 3 ulike typer regelbrudd. Først legges det frem holdninger til *profesjonelle feil* i fotball. Deretter viser jeg hva informantene tenker om *filming*. Til slutt har jeg brukt en konkret situasjon fra fotball - VM i Sør-Afrika 2010 som på en god måte viser kompleksiteten av moralske dilemmaer i fotball. Situasjonen er en mellomvariant av profesjonell feil og *fusk*.

4.2.1 Profesjonelle feil

Det er april 1998. På Old Trafford møtes Manchester United og Newcastle United til kamp i Premier League. Kampen er av avgjørende betydning for Manchester Uniteds kamp om tittelen. Med kun et par minutter igjen å spille har plutselig Newcastles Robert Lee fri vei til Uniteds mål. Norske Ole Gunnar Solskjær oppfatter situasjonen, løper over halve banen og tar igjen Lee rett utenfor egen 16-meter. Uten å forsøke å ta ballen, sparker Solskjær Newcastlespilleren ned bakfra. Han får rødt kort, men laget unngår et sannsynlig baklengsmål. På vei ut av banen får han et anerkjennende klapp på skulderen av David Beckham, og går av banen til stående applaus fra et fullsatt hjemmepublikum. I følge Solskjær selv var det likevel en person som ikke var fornøyd med handlingen hans: Manchester Uniteds trener, Sir Alex Ferguson. Han ville ikke at laget skulle jukse for å vinne fotballkamper. (Presthus, 2011)

Situasjonen får frem ulike argumenter knyttet til profesjonelle feil. Solskjær sikret seg legendestatus hos supporterne for at han i denne situasjonen var villig til å «ofre seg» for laget. I dagens fotball er det uvanlig å se en kamp som ikke inneholder en eller flere profesjonelle feil. Hva mener trener og spillere på de ulike nivåene om en slik handling? Er profesjonelle feil en umoralsk handling, eller er det blitt en del av fotballen? Jeg har spurt spillerne hva de tenker om en klassisk profesjonell feil, samt hva de tenker om Ole Gunnar Solskjærs valg.

Toppnivå

Jeg spør treneren om han synes det er uetisk «å ta et gult kort for laget» for å stoppe en kontring hos motstanderlaget ved bruk av ulovlige midler.

Kenneth: Nei, du blir jo straffa for det ved et kort. Jeg mener det ikke er noe uetisk ved det så lenge du ikke sparker. Viss du sparker så er det større sannsynlighet for å skade. Viss du napper litt i trøya så holder du han igjen, og det er jo et regelverk for det. Viss du gjør det gjentatte ganger så får du et gult kort. Gjør du det enda flere ganger så får du rødt.

Treneren bekrefter også at han ønsker at hans spillere i enkelte situasjoner skal ta en profesjonell feil for å hjelpe laget å holde på en ledelse.

Det fremkommer i undersøkelsen at profesjonelle feil er overveldende akseptert innen toppfotballen. Selv om det erkjennes at handlingen er sabotasje av spillet, er det en nødvendig handling fordi resultatet er alt som teller. Spillernes uttalelser er krystallklare:

Cato

Cato: Det er en del av fotballen. Og det er det som er fotball egentlig.

Intervjuer: Er det mer en taktisk handling?

Cato: Ja det er taktikk. Fotball er jo ikke et ærlig spill. Det er jo ikke det. Og det tror jeg de fleste vet. Så det er derfor, viss du har en kontring og du blir taklet, og han får gult kort, så forstår du det også på en måte.

Henning

Henning: Det er et nødvendig onde. Men sånn er det jo bare. Vi snakker mye om det, det gjør vi altså. Ja altså, fotballen er kynisk. Og du er nødt til å være kynisk om du vil komme langt, både som lag og som spiller. Du er nødt til det. Sånn er det bare. Det er kanskje ikke så gøy å se på hele veien, men sånn må det bare være.

Steffen

Steffen: Jeg tror det for så vidt er ganske akseptert fordi du får en straff ved at du får et gult kort eller verre. Så som sagt, det kalles professional foul. Man må på en måte rette opp en feil og er litt profesjonell ved å gjøre det. Men nei, jeg synes ikke det er så veldig uetisk egentlig, det gjør jeg ikke.

Spillerne tror også at en viktig profesjonell feil er noe som supportere setter pris på.

Dette blir også bekreftet av supporteren;

*Anders: Nei, ja. Det er fotball. Det vil jeg påstå. Det er profesjonelt å faktisk ha gjort det. Du gjør det for laget. Det vil jeg påstå. Det må vi jo ha. I gitte situasjoner så er det jo sånn fotballen er.....**Umoralsk? Nei søren ta. Det er fotball!***

En generell tendens i diskusjonen om profesjonelle feil er at det blir beskrevet som et middel man har lov til å bruke. Siden det er beskrevet i regelverket at en slik handling blir straffet ved et gult (eventuelt rødt) kort så synes flere at handlingen derfor er helt akseptabel. Flere av informantene hevder at de opererer innenfor regelverket når de tar en profesjonell feil, blant annet topplagets trener:

Kenneth: Det strider jo liksom mot spillets ideal, men det er klart at du ønsker jo å beholde ledelsen, og du tar gjerne et kort for å beholde ledelsen da. Men det er regelverket som regulerer det, så lenge du opererer innenfor regelverket og ikke skader spillere. Jeg synes det er det viktigste.

Dette synet deles også av treneren for Bredden FK:

Håvard: Det synes jeg faktisk må gå an at en spiller stopper en kontring og tar et gult kort. Det synes jeg er greit. For det er en del av gamet, han vet at han får det gule kortet og det synes jeg ikke er usportslig. Det synes jeg er å ta i bruk et middel du har.

Men FIFAs regelverk for fotball har definert profesjonelle feil som uønsket oppførsel i fotball. Derfor skal slike handlinger straffes ved et gult (eventuelt rødt) kort. Selv om spilleren får straff, betyr det ikke at forseelsen da vurderes som akseptabel i etterkant.

Lovbrudd i samfunnet vurderes ikke som akseptable selv om forbryteren er blitt straffet. Straffen har derimot til hensikt å vise at en slik oppførsel er uønsket i samfunnet.

Det virker til at profesjonelle feil er overveldende akseptert og integrert i toppfotballen. Det ses mer på som en taktisk handling enn som noe umoralsk. Mange drar likevel en grense på om man kan komme til å skade motspillere. Profesjonell feil som innebærer farlige taklinger er lite akseptert. Dette er i tråd med funnene Nilsson (1993) gjorde i sin undersøkelse.

En interessant observasjon ble gjort i intervjuene med informantene fra toppnivået angående Solskjær-situasjonen. Dette dreier seg om hvordan en slik handling kommuniseres internt i klubben i forhold til kommunikasjonen som går ut til media. Av strukturelle årsaker gjøres dette rede for i kapittel 4.3.1.

Breddenivå

Informantene fra Bredden FK er litt uenige i hvordan de vurderer profesjonelle feil i fotball. Trener synes som sagt at det er en helt uproblematisk handling. Gunnar synes også en klassisk professional foul der en spiller stopper en overgang uten å skade motspiller er helt akseptabel. Han vurderer derimot Solskjær-situasjonen annerledes:

Gunnar: Det er jo ren sabotasje. Og jeg vet jo det at etter kampen så fikk han bra med kjeft og beskjed om at det var uholdbart for Manchester United, klubben han spilte for da. At de fant seg ikke i sånt. Men jeg syns ikke at det er noe bra. Og sånt skal ikke skje på en fotballbane at du løper over halve banen for å sparke ned siste mann som er helt klar.

Johan synes ikke at profesjonelle feil i fotball er akseptabel oppførsel.

Johan: Jeg hater det når det skjer med meg. Men samtidig så har jeg gjort det selv også....Så jeg syns jo egentlig ikke noe om det, men siden jeg har gjort det selv så blir det jo litt dobbeltmoral å si at jeg avstår helt fra det.

Intervjuer: Men syns du på en måte at det er galt?

Johan: Ja, jeg syns det. Det dreper jo et angrep.

Heller ikke Erik synes profesjonelle feil er greit. Han mener at det viser en svakhet hos spilleren som velger å begå et slikt regelbrudd.

Erik: Jeg synes det viser, ikke at du er en dårlig spiller, men at du er på etterskudd da, og at du velger å gjøre det og får et gult kort, det synes jeg bare er litt sånn flaut.

Intervjuer: Så det er ikke en ok utnytting av regelverket, det er ikke en ok taktikk?

Erik: Jeg syns ikke at man skal prøve å lage et frispark med vilje.

Ingen av de to sistnevnte synes at Solskjær-situasjonen er akseptabel oppførsel, og de ville ikke ha gjort det selv dersom de var i en lignende situasjon. På breddenivå fremstår profesjonelle feil som langt mindre akseptert enn hva vi finner på toppnivået. Det er en handling som viser dårlig tilbake på laget, og en sabotasje av spillet som er i strid med fotballens fair play – ideal. Unntaket er treneren som har samme type argumentasjon til problematikken som informantene fra Toppen FK.

4.2.2 Filming

Simulering av situasjoner for å lure dommeren er stadig vanligere å se både innen internasjonal og norsk fotball. Hva tenker informantene om *filming* for å skaffe laget spillfordeler i kampen?

Samtlige informanter i undersøkelsen synes at filming er verre enn en profesjonell feil. Alle gir uttrykk for at de ikke har sansen for fenomenet filming, at det bør slås hardere ned på av dommerne.

Intervjuer: En annen type regelbrudd er det her med filming, og det å late som at en blir felt. Er det litt sånn i samme leia som en profesjonell feil?

Henning Nei. Ikke i det hele tatt. Det er det ikke. Filming burde det slås hardere ned på. Det er ikke bra i det hele tatt.

Spillerne fra Toppen FK har en tendens til å skyldte på dommeren viss motstanderlaget får straffe. De synes at ansvaret for straffesparket hovedsakelig ligger hos dommeren, og ikke hos spilleren som filmet. Toppen FKs trener er derimot av helt motsatt oppfatning. Han mener spilleren som filmer har hovedansvaret fordi han bevisst forsøker å lure dommeren.

Kenneth: Det er i hvert fall ikke dommeren. Det er spilleren som er hovedansvarlig. Men av og til vil dommere, og spesielt ferske dommere kunne gå på sånne kjipe filminger. Og det er synd for dommeren, og det ødelegger kampen, og det er også synd for spilleren som tillater seg til det, for det er mot alle prinsipp egentlig altså, i forhold til hva fotball skal være. Og jeg har alltid mislikt den biten der, at folk hiver seg ned.

En interessant observasjon er at spillerne på toppnivået tror at supportere vil være fornøyd dersom en Toppen FK-spiller filmer seg til straffe, spesielt dersom det skjer i en viktig kamp. Dette er helt feil i følge supporterene selv:

Anders: Da blir vi forbanna!

Intervjuer: Dere blir sure?

Anders: Ja, vi blir sure når det går mot oss, og liker det ikke når det går for oss. Det gjør vi ikke..... Får vi straffe på noe sånt, så jubler vi for målet, men vi liker ikke situasjonen. Nei, det gjør vi ikke. Vi er ikke der altså.

Selv om spillerne på toppnivået synes filming er en uting, sier samtlige at de ikke ville synes det var spesielt negativt dersom en medspiller filmer seg til en straffe i kamp. Spesielt ikke viss kampen er viktig. Samtidig er de tydelige på at å få et straffe imot på grunn av filming er noe av det sureste som kan skje, og noe de reagerer kraftig på.

For å kunne forstå informantenes holdninger til filming, er det også relevant hvordan de selv håndterer slike hendelser internt. For å kunne gi en mest mulig oversiktlig fremstilling gjør jeg rede for dette i kapittel 4.4 som omhandler spillernes *interne justis* på umoralsk opptreden.

På breddenivået er filming blant medspillere generelt mindre akseptert enn på toppnivå.

4.2.3 Luis Suarez i VM 2010

Diego Maradonas hands mot England i VM i 1986 ble av Maradona selv kalt «Guds Hånd». Handlingen er et klassisk eksempel på den tredje typen tilsiktede regelbrudd, nemlig *fusk*.

I VM i 2010 oppstod en annen situasjon som skulle bli kraftig diskutert i ettertid. I kvartfinalen mellom Ghana og Uruguay er stillingen 1-1 når det gjenstår 1 minutt av

andre ekstraomgang. Ghana har frispark og etter litt kaos i feltet får en Ghana-spiller headet ballen mot mål. Ballen er på vei over mållinjen da den Uruguayanske angriperen Luis Suarez stopper ballen ved å bruke hendene. Han prøver å late som om ingenting ureglementert har hendt, men blir korrekt utvist og Ghana får straffespark. Men Ghana bommer på straffen og Uruguay vinner til slutt kampen etter straffespark-konkurranse og avanserer til en sensasjonell semi-finale. Situasjonen blir en slags mellomvariant av fusk og profesjonell feil.

Eksempelet egner seg svært godt til å synliggjøre det vanskelige skillet mellom rett og galt i moralske dilemmaer i fotball. På den ene siden virker handlingen å være moralsk forkastelig. Det er mot alle prinsipper for fotball, og er ren sabotasje av spillet. På den andre siden er det kun på grunn av Suarez sin handling at Uruguay avanserer til semi-finalen. Er det ikke hans ansvar som landslagsspiller å gjøre hva han kan for å bringe suksess til landet sitt? Jeg har spurt informantene hva de tenker om valget hans, og hva de selv ville ha gjort dersom de var i en sammenlignbar situasjon.

Toppnivå

Cato: Jeg synes han gjør det riktige, for det er jo sånn fotballen er. Du har muligheten til å ofre et rødt kort på laget, selv om det jo er moralsk feil. Men når du først har en dommer der så er det jo han som skal passe på om det er rett eller galt. Og at de bommer på straffe etterpå er jo en ren tilfeldighet.

Samtlige spillere erkjenner at handlingen strider mot fotballens etiske idealer, men hevder likevel at spilleren tar det riktige valget i situasjonen. Spillernes synspunkter viser hvordan moralske dilemmaer vurderes innen toppfotballen. Toppfotballens altoverskyggende resultatfokus er det viktigste hensynet spillerne må ta i slike situasjoner.

Henning: Det er jo ikke fair play, selvfølgelig er det ikke det. Men han gjorde det han følte han måtte gjøre for at laget skulle vinne kampen.

Man kunne tenke seg at treneren i slike situasjoner kanskje la mer vekt på å prioritere fair play. Dette er likevel ikke tilfelle. Treneren avviser situasjonen som et etisk problem overhodet, og hevder handlingen i stedet bør være veldig bevisst.

Kenneth: Du tenker bare på resultatet der og da. Og så er det et utsatt håp om at de kan brenne straffesparket, og da har vi nådd målet vårt. Jeg synes ikke den

biten der er så ille, for der er det en konkret straff i det du gjør. Det burde egentlig være veldig bevisst. For der er det et regelverk, det er en straff, og du velger en konsekvens. Det synes jeg er veldig greit altså. Jeg ser ikke på det som noe etisk problem.

Han hevder selv at han aldri ville oppfordret spillerne direkte til å handse i en sånn situasjon. Derimot hevder han at han kunne konfrontert spilleren i etterkant, dersom han ikke hadde tatt ballen med henda. Man får et solid inntrykk av at trener i disse situasjonene hadde ønsket at spillerne var kyniske og tok ballen med hånden. Spillerne synes det er vanskelig å si hvorvidt de hadde gjort dette i kamp. Det poengteres av at dette går så fort at de ikke får tid til å tenke seg om. Likevel hadde de blitt fornøyde dersom en lagspiller gjorde handlingen. Det er med andre ord akseptert oppførsel internt i gruppen. De har også forventninger til at andre vurderer situasjonen likt som dem selv.

Cato: Viss det var noen andre så hadde jeg synes det var bra. Men jeg er usikker på om jeg hadde gjort det selv.

Intervjuer: Hva tror du supportere hadde ønsket i en sånn situasjon?

Cato: De hadde ønsket at en tok den med hånda selyfølgelig.

Intervjuer: Hva tror du trener hadde ønsket?

Cato: At jeg tar den med hånda.

Det virker å være tydelige forventninger internt i gruppen at man gjør stort sett hva som helst i slike situasjoner for å hjelpe laget til å oppnå et best mulig resultat.

Breddenivå

Informantene fra breddeklubben er delt i to sider. Treneren og Gunnar mener handlingen kan forsvares. Trener hevder igjen at spilleren opererer innenfor regelverket, siden han faktisk blir straffet for regelbruddet. Det er derfor først og fremst en taktisk handling. Gunnar respekterer at spilleren setter laget høyere enn seg selv, og således ofrer seg for at laget skal ha en mulighet for avansement i turneringen. Johan, og Erik er derimot av en annen oppfatning. Handlingen er i strid med fair play og viser dårlige holdninger. Disse to spillerne ville ikke hatt sitt eget navn forbundet med en slik handling, på samme måte som Suarez sitt navn nå er forbundet til handlingen.

4.3 Press og forventninger

Resultatene fra de to foregående kapitlene viser at det på generell basis er relativt store forskjeller mellom ulike prestasjonsnivå i hvordan man vurderer prioriteringer av handlingsvalg ved moralske dilemmaer på fotballbanen. Undersøkelsen har vist at informantene på toppnivået er langt mer kyniske i sin opptreden enn informantene på breddenivået. I toppfotballen står kravet om å gjøre sitt beste for å skaffe laget fordeler i spillet langt sterkere enn lojaliteten til fotballens idealistiske idealer om fair play og sportsmanship. De to gjenstående kapitler omhandler faktorer som bidrar til å bygge opp rundt disse holdningene på de respektive nivåene.

For å forstå hvilket etos som gjelder i toppfotballen må vi forstå hvordan interne prosesser fungerer. I dette kapitlet gjør jeg rede for resultater som viser hva informantene ønsker og forventer av hverandre i samme klubb. Jeg trekker frem fire kvaliteter ved toppfotballkulturen som kom frem i undersøkelsen. Deretter viser jeg at det er andre forventninger knyttet til oppførsel blant informantene fra breddeklubben.

4.3.1 Toppnivå

Intern og ekstern kommunikasjon

En svært interessant kvalitet ved toppfotballen kom frem i undersøkelsen. Treneren forteller åpenhertig om hva som formidles av han til spillerne i situasjoner hvor umoralsk opptreden skaffer laget viktige fordeler i spillet. I situasjonen med Ole Gunnar Solskjær angående profesjonelle feil snakker vi om at han angivelig fikk refs fra sin manager Sir Alex Ferguson etter kampen. Jeg spør Toppen FKs trener om også han ville ha gitt spilleren kjeft i en lignende situasjon?

Kenneth: Nei. Jeg hadde ikke gitt han kjeft for det. Men, jeg tror jeg hadde markert det utad og sagt at du skal ikke gjøre sånn. Men innad hadde jeg ikke sagt noeDa bare markerer du for omgivelsene at det skal vi ikke ha noe mer av. For det er viktig. For ellers kan rett oppfattes feil. Og jeg tror det var sånn med Ferguson også.

Intervjuer: Du tror det var tingen med Ferguson også?

Kenneth: Jaja. Jeg tror bare det var en gimmick. Jeg tror ikke han har gitt han kjeft. Jeg tror bare at han ga han kjeft utad fordi at oppfattelsen skal være annerledes enn det som var vist. Det tror jeg han var helt bevisst på. Og det handler om å ikke bygge et lag som skor seg på juks og fanteri.

Treneren legger ikke skjul på at han sier en annen ting utad enn innad i forhold til hva han forventer av spillerne sine med tanke på fair play. Dette kan sees i sammenheng med tidligere utsagn om at det å klage på dommeren etter en kamp for å legge fokuset på noe annet enn lagets prestasjoner kun er en del av trenerrollen. Innrømmelsen gir god innsikt i interne prosesser i toppfotballen. Denne måten å håndtere kontroversielle situasjoner bekreftes også indirekte av spillerne. Toppspilleren Cato har for eksempel lite tro på at treneren faktisk mener det, dersom han konfronterer en spiller med uønsket oppførsel i slike situasjoner.

Cato:Men jeg tror det er mye at de sier noe, men det er ikke det de egentlig mener.

Intervjuer: Fordi de føler at de må si det?

Cato: Ja, at de føler de må si det på grunn av image.

Heller ikke Cato har noen tro på at Ferguson faktisk ga Solskjær kjeft etter situasjonen.

Cato: Jeg tror han var fornøyd jeg. Jeg kan ikke forstå noe annet.

Også Henning bekrefter at det er viktig å signalisere noe annet som akseptabel oppførsel utad, enn hva som signaliseres innad. Han hevder denne holdningen er noe som gjelder også for spillere, så vel som trener.

Han (Solskjær) la seg jo flat da. Men det må han jo gjøre. For når du gjør noe sånt så kan du ikke gå ut og si i media at jeg gjorde det fordi jeg måtte gjøre det. Det kan du ikke.....Men jeg tror han tenker inni seg at han hadde nok gjort det en gang til.

Hvordan trener signaliserer til spillerne sine hva som er akseptabel oppførsel og ikke, er selvsagt avgjørende for hvordan spillerne selv vurderer viktigheten av fair play i fotball. Undersøkelsen viser klart at det er andre normer for oppførsel som gjelder internt i Toppen FK enn hva som signaliseres til samfunn og media. Fair play er først og fremst

et ideal som skal signaliseres utad, men internt er det underordnet den enkeltes ansvar til å gjøre sitt beste for laget, også når dette innebærer kynisk opptreden og juks.

Interne forventninger

Undersøkelsen viser også at informantene fra toppnivået forventer av hverandre at man prioriterer lagets interesser foran fair play, og det oppleves at det stilles slike forventninger til en selv. Det hevdes at man er nødt til å være kynisk for å nå langt. For eksempel er det mye snakk om profesjonelle feil internt, og Henning sier rett ut at trenerne forventer det av dem.

Henning: Vi snakker mye om det, det gjør vi altså. Ja altså, fotballen er kynisk. Og du er nødt til å være kynisk om du vil komme langt, både som lag og som spiller. Du er nødt til det. Sånn er det bare... .. Ja, altså må du ta et gult så må du ta et gult. Sånn er det bare. Det forventer trenerne nesten av oss. Vi kan ikke legge noe i mellom. Det er som du sier, det står så mye på spill, det er så viktig. Det er ikke løkkefotball lenger.

Han poengterer at resultatet er det eneste som teller, ikke hvordan resultatene oppnås. Dette tror han også gjelder for supporterne.

Henning: Altså vi blir målt etter poeng, og hvordan vi får de poengene er egentlig uvesentlig så lenge vi får de poengene vi skal ha. Og når jeg sitter og sier det så sitter sikkert alle andre og sier det også, som spiller på høyt nivå. Det kommer alltid til å være litt juks og uærlighet.

Cato tror både trener, medspillere og supportere liker at han opptre kynisk i viktige situasjoner. Han sier også at han selv hadde ønsket en slik opptreden fra sine medspillere.

Intervjuer: Hva tror du supportere setter mest pris på? Tror du de setter mest pris på en ærlig type som ikke filmer og så videre? Eller tror du de setter mest pris på den typen som er villig til å gjøre mye for klubben eller laget?

Cato: Den som gjør mye for klubben. Det er jeg sikker på.

Intervjuer: Så supportere verdsetter mer den typen som gjør det lille ekstra?

Cato: Ja. Eller viss det er en ærlig spiller som er best så er jo det det beste. Men det er ofte de som bruker litt tjuvtriks som faktisk gjør det best på banen. De som er litt frekke på en måte.

Intervjuer: For din del da. Hva setter du mest pris på av de to tingene? En ærlig type som opptrer redelig eller en som er villig til å ta det gule kortet eller det røde der det trengs?

Cato: Det er en spiller som ofrer, det siste av de to.

Som tidligere nevnt viser undersøkelsen at trener kan konfrontere spillere i etterkant av situasjoner for å spørre hvorfor de ikke var mer kyniske.

Intervjuer: Du sier jo selv at du aldri ville stått og oppfordret spillere til å gjøre disse tingene i slike situasjoner. Du ville ikke oppfordret noen til å handse for eksempel. Men viss vi snur på situasjonen, og en spiller ikke hadde gjort dette. Hvordan fungerer dette da?

Kenneth: Du kan stille spørsmålet: "Hvorfor handset du ikke?"

Intervjuer: Det kan skje?

Kenneth: Ja.

Man får inntrykk av at treneren forventer at spillere «ofrer seg» for laget ved å tøyegrensene for fair play i viktige situasjoner på banen. Steffen bekrefter det treneren sier om at man kan bli konfrontert i etterkant av en situasjon med hvorfor man ikke var mer kynisk. Også han hevder spillerne ikke gir hverandre kjeft dersom usportsligheten tjener laget.

Spilleres autonomi i toppfotballen

I intervjuet med Cato oppstår det en interessant og viktig dialog om forventningene som stilles til han som spiller i den moderne, profesjonaliserte toppfotballen. I diskusjonen om trener har et ansvar for hvordan spillerne opptrer på banen, forteller han at det er vanskelig for spillere å motsi trenerens autoritet, også når det oppfordres til oppførsel i strid med fair play.

Intervjuer: Der er det jo en forskjell på toppfotball og breddefotball. På bredde er en jo mye mer med fordi det er moro, det er mye mer frivillig hele greia. Men du er ansatt av klubben og får betalt av klubben. Viss en trener sier at "sånn skal du gjøre". Føler du at man da bare må gjøre det?

Cato: Ja, selvfølgelig. En må jo godta det som kommer fra sjefen. Det er jo akkurat som i et selskap der du har en sjef. Du må jo bare gjøre det han sier.

Intervjuer: Så da er det ikke så enkelt å gå og si at “nei, jeg syns ikke vi bør gjøre sånn”?

Cato: Nei, det er ikke så lett det....Det er litt vanskelig, for du kommer jo i konflikt med lederen. Og du vil jo ikke det.

Cato setter her fingeren på en kvalitet med toppfotballen som er viktig og relevant. Har toppfotballspillere i dag mistet sin autonomi? Profesjonelle spillere i dagens toppfotball er arbeidstakere i et firma. Har de mulighet til å gjøre noe annet enn å innrette seg etter trenerens forventninger? Mikael Lindfelt (1999) mener dagens toppidrettsutøvere har status som yrkesutøvere. Det forventes derfor en «profesjonell innstilling» overfor arbeidsgivers interesser og direktiver:

*“Den profesjonella inställningen uttrycker med andra ord en total eller blind lojalitet mot arbetsgivaren, total självbehärskning och förmåga att totalt underkasta sig arbetsgemenskapens intressen och möjliga framgång.”
(Lindfeldt, 1999: 164)*

Med så mye penger på spill som det er i dagens toppfotball, er det absolutt en fare for at idrettens moralske idealer havner i bakgrunnen til fordel for jakten på resultater.

Lindfelt frykter eliteidrettens utvikling, og påpeker at utøvernes autonomi står i fare dersom trenden ikke snart bremses. Han er også kritisk til hvordan klubber kjøper og selger spillere ut fra økonomiske motiver, og hevder spillere oftest heller ikke på dette punktet har annet valg enn å innrette seg etter klubbens ønsker. Han mener utøveres mulighet til selvbestemmelse må styrkes.

För att denna moraliskt tvivelaktiga aspekt i den professionella idrottskulturen skall kunna övervinnas måste den enskilda professionella elitidrottarens möjlighet till autonomt handlande stärkas och ett rättsskydd för denna autonomi klart utvecklas. (Lindfelt, 1999: 165)

At spillere har mulighet til å bestemme over sine egne moralske handlingsvalg på banen, og hvor de i fremtiden skal kunne utøve sitt yrke, er essensielt for at toppfotballen skal kunne betraktes som en moralsk akseptabel praksis. Catos fortelling gir ikke grunnlag til å hevde at dette i dag ikke er tilfelle. Hans betraktninger gir likevel uttrykk for at spilleres autonomi er svak der hvor deres oppfatninger om rett og galt ikke

korresponderer med trenerens oppfatninger. Dette er en faktor ved toppfotballen som kan være med å bidra til utviklingen av en økende kynisk opptreden på banen blant dagens toppfotballspillere.

Tilstedeværelsen av supportere

En faktor som er unik for toppfotballen er tilstedeværelsen av store mengder supportere på kamper. Som McIntosh (1980: 132) bemerket av Heinilas undersøkelse begynte man allerede på 1970-tallet å ane at tilskuere på stadion hadde en negativ effekt på spillernes moralske oppførsel på fotballbanen. Dagens tribunekultur i toppfotballen er preget av ekstreme ytringer både mot dommer og motstanderlagets spillere. Den tidligere engelske toppdommeren Graham Poll er bekymret for fotballspillet utvikling og spør hva som har skjedd med den vakre sporten han har så tett til hjertet? Etter å ha tatt med seg sin 11 år gamle sønn på en Premier League kamp mellom Queens Park Rangers og Chelsea i januar 2012 uttalte han seg om det han oppfattet som en «hatsk stemning» inne på stadion:

Terry ble hetset gjennom hele kampen og noen av tilskuerne var helt tydelig der kun for å gjøre det. Akkurat slik som en gruppe som hetset Ashley Cole så ille at dommer Mike Dean måtte stoppe spillet og be vaktene om å foreta seg noe for å kontrollere eller moderere fansens oppførsel. Språkbruken rundt stadion var forferdelig. Ikke et sted for en elleveåring, mener Poll. (Busk, 2012)

Poll uttaler at han synes fotballspillet er stadig vanskeligere å elske. (Busk, 2012)

Min undersøkelse har allerede vist at enkelte spillere tror supportere ønsker at de opptrer kynisk i viktige situasjoner for å oppnå et positivt resultat i kampen. Men hva tenker de direkte om hvordan supporterers tilstedeværelse påvirker dem?

Toppen FKs trener mener supportere har få grenser når det gjelder egen oppførsel på tribunen. Han mener dette selvsagt også påvirker spillernes egne grenser til uetisk opptreden på banen. På spørsmål om supporterers tilstedeværelse påvirker spillerne svarer han:

Kenneth: Det tror jeg, men de går jo langt over etiske retningslinjer når det gjelder å påvirke motstanderspillere da. Og det å rakke mest mulig ned på dem viss de har noe på dem, og de bruker det for det det er verdt altså, for å støtte eget lag. Så det er også med på å flytte litt grenser sånn, i hvert fall oppe i hodet på enkelte.

Henning mener supportere «*selvfølgelig*» bidrar til å påvirke spillerne til å opptre på en måte som strider mot fair play på banen. Han tror heller ikke mange supportere bryr seg om hvordan spillerne oppfører seg så lenge laget vinner til slutt:

Henning: Det er sikkert noen som gjør det, men til syvende og sist så handler det om å vinne. Det er sikkert alltid noen som har noe i mot litt uærlig spill, men det handler jo om å vinne og så lenge vi vinner så pleier de være fornøyde.

Supporterens egne betraktninger er relevante å trekke inn her. Helt i starten av intervjuet spør jeg han hva han mener fair play i fotball handler om? Han starter med å fortelle at supportere ønsker å se en fair spilt kamp, med offensiv fotball og mange mål. Deretter kommer en fortelling som gir et fascinerende innblikk i hvordan en supporter kan tenke om fair play:

Anders: ...Men det er klart at når vi ser andre spillere gjøre noe ureglementert mot våre spillere, da blir vi ganske ille! Da legger vi et visst trykk på den spilleren for å få han ut av spill. Jeg husker godt en gang en motspiller taklet en av våre spillere så stygt at han nesten måtte ut. Da var han ut etterpå altså. Vi gjorde jo ikke noe annet enn å pipe på han. Og han fikk jo også rødt kort etter hvert. Så selvfølgelig, vi er veldig interessert i at det skal være fair play da, selvfølgelig er vi det. Det er jo alfa og omega. En stygg takling bakfra, altså selv for en som meg som aldri har spilt fotball på noe godt nivå så vet jeg jo at sånn gjør man bare ikke.

Måten han avslutter svaret sitt på etterlater en god porsjon ironi med tanke på beskrivelsen han nettopp har gitt av supporterens egen oppførsel. En stygg takling er med andre ord langt verre enn å hetse en motspiller ut av kampen. Supporteren poengterer senere i intervjuet at han synes det er viktigere å støtte sine egne spillere enn å harselere med motstanderens spillere. Likevel er det lite i intervjuet som vitner om en særlig kritisk holdning til supporterens egen rolle som bidragsyter til en kamp preget av fair play og respekt.

Jeg har nå trukket frem fire faktorer ved toppfotballen som kom frem i undersøkelsen. Resultatene viser at det eksisterer forventninger til at spillere i Toppen FK prioriterer resultat foran fair play. Det er derimot andre forventninger som stilles til spillerne i Bredden FK.

4.3.2 Breddenivå

På breddenivå virker det å være forventet av hverandre at man representerer klubben på en god måte med sin oppførsel på banen. Usportslige handlinger blir hardere slått ned på, og klubben virker svært opptatt av å bevare et godt rykte blant andre klubber i kretsen.

Jeg spør Johan om han i en veldig avgjørende opprykks-kamp ønsker at en lagkamerat skal «ta en Solskjær» og felle en motspiller som er alene med keeper rett før slutt?

Johan: Nei, jeg ønsker egentlig ikke det. Selv om det er veldig lett å gjøre det der og da, så er det veldig dumt at det i ettertid skal bli snakket om at Bredden FK rykket opp på grunn av det som da skjedde på overtid. Det teller mer, altså laget sitt rykte på sikt, at vi fremstår som fair og som et lag folk liker å møte og som det ikke er noe tull rundt.

Det kommer også frem at det vil være lettere å stå opp mot uærlig oppførsel i Bredden FK sammenlignet med Toppen FK. Det ville her være fullt akseptert å si ifra til dommeren dersom man var skyldig i juks.

Johan: Nei. I Bredden FK hadde ikke det vært noe problem og det gjelder uansett hvem som hadde gjort det. Da ville man heller fått applaus. Jeg tror ikke du hadde fått applaus viss du hadde scoret og ikke sagt ifra, og det kom frem i ettertid at det burde vært annullert.

Trener har også forventninger til at spillere i Bredden FK representerer klubben på en god måte. Dette gjøres klart for alle potensielt nye spillere som ønsker å bli en del av laget.

Håvard: Men det tar vi egentlig allerede når vi signerer nye spillere. En del av det vi ser etter er personlighet, så vi signerer ikke bråkmakere rett og slett.... Og vi ser dem an hvordan de oppfører seg på trening. Kommer du på første treninga og tror at du skal ta over verden og sparker ned folk i alle retninger og slenger dritt til folk så kommer du ikke inn på Bredden FK. Så enkelt er det. Vi tar heller imot dårlige fotballspillere som er trivelige enn gode fotballspillere som er drittsekker.

Undersøkelsen viser at det er stor forskjell mellom toppnivå og breddenivå knyttet til hva slags forventninger man har til moralsk oppførsel på banen.

4.4 Intern justis

For å kunne forstå hvilke holdninger til fair play som er gjeldende i en toppfotballklubb er det viktig å få innsikt i hvordan situasjoner håndteres internt. Vi har for eksempel allerede funnet ut at både spillere og trenere mener det er vanlig å signalisere noe annet utad enn det som gjelder innad i gruppen. Skal vi kunne forstå lagets «etos» må vi også forstå hvordan man internt reagerer ovenfor usportslige handlinger av lagkamerater. Holder spillerne hverandre ansvarlige på moralsk opptreden?

En helt klar tendens blant spillerne fra Toppen FK er at så lenge noe tjener laget, vil det ikke bli reagert mot av spillergruppen. Dette kommer tydelig frem i hvordan spillerne reagerer på filming utført av lagkamerater.

Cato: Nei, det er jo sånn at viss en klarer å filme seg til et straffespark i Toppen FK, så får han ikke kjeft for det. Det er jo bra for laget. Det er jo helt feil, det burde ikke vært sånn. Men sånn er det.

I utgangspunktet var alle informantene på toppnivået kritiske til filming, og mente det var en uakseptabel oppførsel som burde slås hardere ned på. Undersøkelsen viser likevel at filming aksepteres så lenge det skaffer laget en fordel i kampen.

Henning: Men det er jo vanskelig også, selv om jeg sitter her og sier at filming bør slås hardere ned på, for jeg har sett kompisar filme seg til straffer. Så du bryr deg jo ikke når det går din vei.

Til slutt i intervju situasjonen ble det spurt om spillerne selv kunne gjøre rede for situasjoner som kunne være relevante for temaene vi hadde diskutert. Her ble det i flere av intervjuene snakket om en tidligere Toppen FK - spiller som her kalles Olav Berg. Dette var en spiller som ofte tøyde grensene for fair play på banen. Hans oppførsel virker til å ha skapt delte reaksjoner i spillergruppen. Steffen synes at oppførselen hans stort sett var unødvendig og hevder at spillerne selv kunne reagere i slike tilfeller. Henning representerer derimot et annet syn på en slik oppførsel.

Henning: Det han gjorde det var, altså han var en spesiell gutt. For det han gjør, om det er rett eller galt det er en annen ting, men han prøvde alltid å gjøre sitt beste for laget..... Og når du jobber så hardt for laget ditt, om han tøyser reglene litt så er det ikke noe problem.... Og det var alltid godt å ha en sånn spiller på laget. Så det var ingen problem det Olav Berg gjorde.

Henning ser altså på det som en styrke å ha en spiller på laget med litt mindre moralske skrupler enn hva som er vanlig.

Når det gjelder hvordan informantene reagerer overfor en lagkamerat som filmer, er det hos begge lag ofte en lik reaksjon. Det virker som filming vanligvis frembringer en humoristisk reaksjon hos lagkameratene. På toppnivået er det sjelden at spilleren konfronteres med oppførselen, selv om det påpekes at trenerne har gjort det. Filming for å oppnå en fordel i kampen er likevel mer akseptert på toppnivået enn på breddenivå. Informantene fra Bredden FK forteller at en spiller som var skyldig i å filme i en kamp, i etterkant måtte unnskyldes seg for det andre laget på deres hjemmeside. De fleste informantene på breddenivået innrømmer likevel at dersom det er en veldig viktig kamp, så er det mindre sjans for at spillere vil reagere på juks blant medspillere.

I denne delen av oppgaven har jeg gjort rede for de viktigste funnene fra undersøkelsen. I det neste kapitlet vil jeg oppsummere funnene, samt diskutere resultatene i et bredere perspektiv.

5. Oppsummering og diskusjon

I dette avslutningskapitlet vil jeg først gi en deskriptiv oppsummering av funnene i undersøkelsen. Dette gjøres ved å vise hva som er henholdsvis Toppen FKs og Bredden FKs etos. Deretter kommer jeg med noen avsluttende betraktninger og diskuterer hvordan fotballen i fremtiden kan tilnærme seg problematikken. Til slutt vil jeg på bakgrunn av funnene i undersøkelsen gi anbefalinger til videre forskning på området.

5.1 *Klubbenes interne etos*

Loland (2002) hevder vi innen en og samme idrett kan finne flere etos. For eksempel kan vi finne ulike etos i amatør fotballen sammenlignet med profesjonell fotball.

Amatørspilleren kan med en hard takling bryte amatør fotballens etos. For den profesjonelle kan den samme taklingen være innenfor det aksepterte. (Loland 2002, 24)

Nedenfor vil jeg gi en fremstilling av hva som er henholdsvis Toppen FK og Bredden FKs etos. Det har først og fremst som hensikt å gi en oppsummering av funnene i resultatdelen, og å fremstille forskjellene mellom klubbene på en oversiktlig måte. Det vil også belyse hvordan undersøkelsen har gitt informasjon til problemstillingene som ble utarbeidet i arbeidet med prosjektet. Oppgaven har forsøkt å belyse følgende problemstillinger:

- 1) ***Hva tenker fotballspillere på ulike prestasjonsnivå om etikk og moralske dilemmaer i fotball?***
 - a) *Føler spillere seg ansvarlige for å opptre med ærlighet i en fotballkamp?*
 - b) *Hva tenker spillerne om ulike intensjonale regelbrudd i fotball?*
- 2) ***Hvilke faktorer påvirker spillerne, direkte og indirekte, i deres vurderinger og handlinger?***

Eksisterer det press fra omgivelsene til å opptre på en måte som strider mot idealet om fair play?

- a. *Hvilke forventninger har spillere til hverandre, og hvilke forventninger opplever man at stilles til seg selv fra medspillere, supportere og trener?*
- b. *Holder spillere hverandre ansvarlig på umoralsk opptreden på banen?*
- c. *Hvilken rolle spiller tilstedeværelsen av supportere på spillernes oppførsel på banen?*

Utsagnene som presenteres under de respektive klubbenes etos er uttrykk for hovedtendensene innenfor de ulike spørsmålskategoriene, og kan virke forenklete dersom de ikke ses i sammenheng med presentasjonen av funnene i resultatdelen. Fremstillingen er heller ikke en presentasjon av klubbenes fullstendige etos da også andre holdninger og verdier har relevans. Dette er en fremstilling av det gjeldende etos i klubbene basert på de problemstillinger som intervjuene har undersøkt.

5.1.1 Toppen FKs etos

- Dommeren har ansvar for å sikre fair play i en fotballkamp. Spillernes ansvar er å skaffe laget fordeler i spillet.
- Påvirkning av dommeravgjørelser er en del av spillet.
- Profesjonelle feil er overveldende akseptert oppførsel. Det snakkes mye om det internt i klubben, og spillerne forventer det av hverandre i viktige situasjoner.
- Filming er i utgangspunktet ikke akseptabel oppførsel. Dersom filmingen lykkes vil det derimot ikke reageres mot internt.
- Luis Suarez gjorde det riktige valget i VM-kvartfinalen i 2010. Han gjorde det som var nødvendig for at laget skulle kunne avansere i turneringen. Dersom den samme hendelsen hadde inntruffet i Toppen FK ville informantene vært fornøyde.
- Fotball er et kynisk spill, og for å nå langt må man være villig til å bryte moralske retningslinjer.
- Det er vanlig at oppførsel som er i konflikt med fair play signaliseres som uakseptabel overfor media og omverden. Ofte signaliseres likevel den samme oppførselen som akseptabel og nødvendig av både trener og spillere internt.
- Det er klare forventninger internt om at spillere er villige til å ofre moralsk korrekt oppførsel i jakten på seier.
- Spillere kan oppleve det som vanskelig å gå mot trenerens oppfordringer til en slik oppførsel.
- Tilstedeværelsen av supportere er en faktor som ytterligere bidrar til å flytte grensene for umoralsk opptreden blant spillerne.
- Så lenge et intensjonalt regelbrudd tjener laget, vil det ikke bli reagert mot av spillergruppen.

5.1.2 Bredden FKs etos

- Dommeren har ansvaret for å sikre en fair spilt fotballkamp, men spillere bør til en viss grad prøve å hjelpe dommerne i vanskelige situasjoner.
- Påvirkning av dommeravgjørelser er en del av fotballen, men det er ikke akseptert å bevisst lure dommeren.
- Spillere bør helst opptre med ærlighet, men usportslig oppførsel fra motstanderlagene kan føre til at laget selv senker terskelen for moralsk opptreden.
- Det erkjennes at profesjonelle feil er en del av fotballspillet, men de fleste ser ikke på det som akseptabel oppførsel.
- Filming er uakseptabel oppførsel.
- Informantene er delt i sine oppfatninger om Luis Suarez sin hands i VM 2010.
- Det forventes at spillere i Bredden FK representerer klubben på en god måte gjennom sin oppførsel på banen.
- Hvordan klubben oppfattes av andre er av stor betydning for informantene i Bredden FK. Klubben er opptatt av å bevare et godt rykte.

Som fremstillingen viser kan vi se at det er store forskjeller i hvordan toppklubben og breddeklubben vurderer moralske problemstillinger i fotball. I kapitlene om spillernes ansvarlighet og hvordan de vurderer ulike typer intensjonale regelbrudd er det tydelige forskjeller. Betydningen av resultatet er mye sterkere prioritert på toppnivået, og spillerne synes at det å utnytte dommeravgjørelser er en del av deres oppgave. Dette altoverskyggende resultatfokus på toppnivået preger også hvordan spillerne vurderer intensjonale regelbrudd i fotball. Det er likevel ikke enorme forskjeller i hvordan de to prestasjonsnivåene vurderer disse regelbruddene på et prinsipielt nivå. De store forskjellene kommer til syne når vi får innblikk i hvordan de interne prosessene foregår på de ulike nivåene.

På toppnivået eksisterer det klare forventninger til at spillere prioriterer resultatet foran idealistiske idealer knyttet til fair play. All oppførsel som tjener laget vil være akseptabel. På breddenivået er det derimot forventet at spillere representerer klubben på en moralsk god måte på banen. Oppførsel som strider mot fair play og som kan gi klubben et dårlig rykte er ikke velkommen.

I tillegg til de interne forventningene informantene på toppnivået har til hverandre viser undersøkelsen i hovedsak 3 andre faktorer som bidrar til forskjeller mellom nivåene. For det første er tilstedeværelsen av tilskuere på kamper en faktor som påvirker spillerne til å prioritere resultat foran fair play. For det andre kan spillere oppleve det som vanskelig å gå i mot trenerens oppfordringer til en slik opptreden. Spilleres grad av

autonomi er svakere i toppfotballen enn på breddenivået. For det tredje vil handlinger som er i strid med fair play ofte signaliseres som uakseptabel til media og omverden, samtidig som den signaliseres som akseptabel internt. Fair play er med andre ord først og fremst et ideal som skal signaliseres utad, men internt er det underordnet den enkeltes ansvar til å gjøre sitt beste for laget, også når dette innebærer juks og uærlig opptreden.

I kapittel 2.5 viste jeg hvordan man kan nærme seg problematikken om juks i fotball fra ulike etiske tilnæringsmåter. Hvilken tilnæringsmåte virker å være nærmest informantenes egne synspunkter om temaet?

Informantene fra Toppen FK bruker stort sett argumenter som hører hjemme under *egoistisk konsekvensetikk*. Det er her snakk om en gruppeegoisme, og ikke en individualistisk egoisme. Spillerne er ofte villige til å «ofre seg selv» for at laget skal ha best mulige forutsetninger for å oppnå et ønsket resultat i kamp. Det som betyr mest er ikke hvordan spillerne fremstår og oppfører seg, men hvilke resultater laget oppnår. Det er i det hele slående stor likhet mellom informantenes vurderinger, og hvordan Gunter Gebauer analyserer juks i idrett. Der hvor intensjonale regelbrudd har en effektiv effekt, vil det også vurderes som en fornuftig handling.

Informantene fra breddenivået kan ikke sies å argumentere fra en egoistisk konsekvensetisk posisjon. Selv om også Bredden FK ønsker å vinne, er de generelt sett mer opptatt av hvordan de opptrer overfor motstandere og dommer, og ønsker at deres handlinger skal vise godt tilbake på klubben. De ønsker å bli oppfattet som et lag med en viss moralsk standard og aksepterer ikke oppførsel som påvirker klubbens rykte i negativ forstand. Det er derfor i hovedsak elementer av *dydsetikk* som preger informantene fra Bredden FK. De er også mer prinsipielle i sin vurdering av situasjoner og bestemte typer regelbrudd. Steffen sier for eksempel at han ikke synes man bør lage et frispark med vilje. De har med andre ord også *pliktetiske* argumenter i deres vurderinger av juks i fotball.

Jeg har nå forsøkt å gi en oversiktlig oppsummering av funnene fra undersøkelsen. Nedenfor vil jeg gi noen avsluttende tanker om betydningen av resultatene i relasjon til fremtidens toppfotball.

5.2 *Hvor går fotballen?*

Denne oppgaven handler i hovedsak om deskriptiv etikk. Jeg har forsøkt å fremstille hva informantene selv tenker om etiske problemstillinger i fotball, uten å ta hensyn til hvorvidt synspunktene er gode eller dårlige. I deskriptiv etikk er målet å undersøke hva som er den faktiske moralen hos en person eller en gruppe. Det er likevel viktig å poengtere at deskriptiv etikk alene ikke er tilstrekkelig for å ta stilling til rett og galt i moralske dilemmaer. Selv om informantene på toppnivået aksepterer uærlig opptreden for å oppnå et godt resultat, betyr ikke det nødvendigvis at det dermed er et moralsk akseptabelt synspunkt. Fra et normativt perspektiv kan det være gode grunner til å gjøre en kritisk vurdering av de respektive etosene som er presentert fra de to klubbene i undersøkelsen.

Tidligere i oppgaven viste jeg til Gunnar Breivik (2005) som mener at moderne eliteidrett har utviklet seg til å bli en ekstrem type aktivitet. Breivik stilte viktige og aktuelle spørsmål til hvilken forbindelse vi kan forvente mellom moral og toppidrett:

Kan den moderne toppidretten fremdeles opprettholde ideen om at idrett også på elitenivå dreier seg om å utvikle moralske kvaliteter? Eller skal vi tvert om vende oss til at eliteidrett er forbundet med et lavere moralsk nivå? (Breivik, 2005: 182-183)

Breivik avslutter artikkelen med å skissere 3 alternative måter å vurdere utøvernes moralske ansvar i toppidretten.

- a) *Idretten er en avspeiling av samfunnet på godt og vondt. Aksepten i folket avgjør, og opinionsmålinger blir et viktig redskap.*
- b) *Eliteidretten er så ekstrem at man ikke kan stille vanlige etiske krav. Det må utvikles en egen etikk spesielt tilpasset eliteidretten.*
- c) *Eliteidretten har en viktig forbildefunksjon. I takt med økende prestasjonskrav må også den verdimeslige forankringen og den etiske bevisstheten styrkes.*
(Breivik, 2005: 187)

Alle tre alternativene er relevante og aktuelle forslag. Breivik gir selv ingen anbefalinger til hvilken vei idretten bør gå, men viser hvordan alle tre alternativer har positive og negative aspekter. Stort sett uansett hvordan man tilnærmer seg problematikken, er det liten tvil om at dagens toppfotball praktiseres på en måte som

ikke signaliserer god moral. Et avgjørende spørsmål er hvilken retning fotballen selv ønsker å gå vedrørende moralens rolle i toppfotball?

Fotball har i dag et enormt omfang i det norske samfunnet, både når det gjelder bredde- og toppfotball. Loland (2002a: 5) hevder at tradisjonell norsk idrettskultur legitimerer idrettens betydning for individ og samfunn ved å vise til moralske verdier. Det er likevel viktig å poengtere at det i dag er store forskjeller mellom hvilke verdier fotball tradisjonelt sett skal formidle, og hvilke verdier som faktisk blir formidlet. Butcher & Schneider (1998: 22) fremholder at muligheten for at idrett formidler positive verdier avhenger av hvordan idretten praktiseres.

“It is generally agreed that sport teaches values, but the content of those values – indeed, whether the values are positive or negative – depends on how sport is played, taught and practiced.” (Butcher & Schneider, 1998: 22)

Min undersøkelse viser at toppfotballens interne verdier først og fremst dreier seg om egoistiske motiver der jakten på resultater overskygger moralske avveininger. Et raskt blikk på en kamp i dagens toppfotball etterlater også et tydelig inntrykk av at spillets tradisjonelle idealer som sportsmanship og «*gentleman conduct*» for lengst er borte. Basert på disse funnene, kan vi forsvare fotballens sentrale stilling i det norske samfunnet? De moralske verdiene som toppfotballen formidler virker å være mer negative enn positive. Dette bør også være spørsmål som aktørene innen fotballen selv tar på alvor. Toppfotballen er blant annet avhengig av den økonomiske gevinsten som følger på grunn av dens store popularitet. Investeringssummer fra næringslivet og billettinntekter fra tilskuere er uvurderlige inntektskilder for toppfotballklubber i dag. Etter all sannsynlighet finnes det et punkt der fotballen, også for disse aktørene, formidler verdier som i for stor grad er etisk uforsvarlige. J. Hoberman (1986, i Lindfelt, 1999) er ikke optimistisk med tanke på hvilke verdier fremtidens toppidrettsutøvere vil formidle:

«The generic global athlete of tomorrow may have no values whatsoever beyond the pursuit of high-performance; or he may turn out to have values which are simply scandalous.» (Lindfeldt, 1999: 16)

Graden av moralsk forfall i fotballen er alvorlig og urovekkende. Dersom utviklingen fortsetter kan fotballen på sikt stå i fare for å miste sin etiske legitimitet som

samfunnsinstitusjon. Hva kan så gjøres for å bremse utviklingen, eller i beste fall snu trenden?

Det er selvsagt fristende å appellere til at spillerne selv tar ansvar for å endre sin opptreden på banen. Spillere i dagens kommersialiserte toppfotball er store forbilder for unge, enten de selv ønsker det eller ikke. Deres oppførsel på banen influerer morgendagens fotballspillere til å adoptere en opptreden preget av kynisme og resultatfokusering. Basert på funnene i undersøkelsen tror jeg likevel det vil være naivt å forvente at fotballspillere på toppnivå i dag skal snu i sine vurderinger av moralens rolle i spillet. En første forutsetning for endringer i hvordan fotball praktiseres er derfor at idrettsledere innser at utøverne i dagens toppfotball ikke først og fremst er drevet av ønsket om å realisere idrettens såkalte interne goder, men av egoistiske motiver knyttet til å oppnå gode sportslige resultater. Dersom fotballedere og lovgivere fortsatt ønsker at fotball skal formidle gode verdier og holdninger, må man forsøke å motvirke rasjonale for en opptreden som strider mot spillets ønskede idealer. Med andre ord: Det må ikke lenger lønne seg å opptre umoralsk i fotball. Slik jeg ser det kan man iverksette to ulike typer tiltak for å påvirke spillernes handlinger knyttet til intensjonale regelbrudd. Dette kan gjøres ved å anvende virkemidler knyttet til:

- a) Økt straff for uønsket oppførsel
- b) Økt belønning for positiv oppførsel

Å øke *strafferammene* er en åpenbar måte å motvirke rasjonale for intensjonale regelbrudd i fotball. Dette kan for eksempel gjøres ved å gi lengre suspensjoner for uønsket oppførsel. Likevel vil det i toppfotballen ofte være akseptabelt å ofre et rødt kort i en helt avgjørende situasjon i en viktig kamp. Derfor må man også gi større spillfordeler til laget som blir fratatt muligheten på grunn av regelbruddet. Eksempelvis kunne man dømt straffespark ved en profesjonell feil som skjer utenfor 16-meteren. I ytterste konsekvens kunne man også dømt mål (i tillegg til utvisning) i situasjoner hvor en åpenbar scoring blir forhindret ved ulovlige midler, som for eksempel Luis Suarez sin hands i VM 2010. I slike tilfeller ville et intensjonalt regelbrudd som oppdages utelukkende være til hinder for lagets sjanser i kampen. I følge funnene i undersøkelsen ville en slik handling under disse forutsetningene ikke være akseptabel blant aktørene i toppfotballen. En viktig forutsetning for å øke strafferammene for juks i fotball er at forbundet også har mulighet til å benytte seg av videobevis etter at kampen er

ferdigspilt. Slik kan man gi suspensjoner til spillere som underveis i kampen ikke blir avslørt for juks. Ulven (2009) konkluderer sin masteroppgave om dommerteknologi i fotball med at elektroniske måleinstrumenter og videodømming bør innføres.

Belønning som virkemiddel for positiv opptreden på banen er mindre vanlig i idrett. Fotballen har derimot selv i nyere tid tatt initiativ til et slikt belønningssystem ved å opprette en nasjonal og en internasjonal Fair Play – konkurranse (se kap 2.3.2). Et alternativ er å gjøre belønningene ved denne konkurransen mye mer attraktive enn de er i dag. For eksempel kunne en høy poengsum i denne konkurransen gi gunstige økonomiske fordeler. Ved en mer radikal tilnærming kunne fair play - tabellen også gi betydning i form av poeng på den vanlige konkurransetabellen. Det ville da være svært attraktivt for klubbene å opptre i tråd med fair play – kriteriene som er presisert i konkurransereglene.

Ingen slike forslag vil derimot kunne innføres uten at de oppleves som kontroversielle for aktørene på toppnivået. Å endre konkurransebetingelsene i fotball er selvsagt ingen liten sak. I denne sammenheng reiser det seg også andre relevante spørsmål: Hvorfor skal eksterne aktører bestemme hva som er bra og dårlig i fotball? Hvem eier retten til å definere fotballens egenart? Nilsson (1993: 328) hevder at endringer innen en idrett må forstås som et resultat av en kamp mellom de ulike aktørene som ønsker å definere idretten.

Graden av moralsk forfall i fotballen er uansett alvorlig og dyptgående. Skal «den vakre sporten» også i fremtiden kunne legitimere sin posisjon i samfunnet med bakgrunn i moralske verdier, må idretten selv ta grep for å verne om sitt moralske omdømme. Basert på funnene i undersøkelsen er det tvilsomt at klubber, trenere eller spillere selv vil være de som går foran for slike endringer. Direktiver må derfor komme fra øverste hold, og fotballedere har en avgjørende rolle for å sikre at spillet praktiseres på en moralsk forsvarlig måte. Ved tydeligere å signalisere hva som er forventet oppførsel gjennom tiltak knyttet til straff og belønning kan man motvirke rasjonale for juks og uærlighet i fotball. Kanskje vil slike tiltak også føre til at aktørene innen toppfotballen selv reagerer sterkere mot oppførsel som strider mot idrettens tradisjonelle idealer?

5.3 Videre forskning

Som jeg nevnte innledningsvis er det fra før gjort svært lite forskning på området. I norsk sammenheng har vi lite empiriske undersøkelser som belyser spilleres holdninger til fair play, regler og juks i fotball. Det er derfor mange muligheter for videre forskning som vil gi nyttig kunnskap til forskningsfeltet. Jeg vil her trekke frem noen aktuelle forslag.

Deskriptive undersøkelser om etikk egner seg godt som oppspill til en normativ debatt på problemområdet. Med bakgrunn i funnene fra min undersøkelse ville det vært interessant med en filosofisk normativ analyse av hva som kan forventes av moral blant aktørene i dagens kommersialiserte toppfotball.

Min undersøkelse ble gjennomført kvalitativt på et lite utvalg. Forskningsdesignet ga gode muligheter til å oppnå forståelse for problemstillingene prosjektet skulle undersøke. Funnene er likevel bare uttrykk for de to klubbens respektive tanker og holdninger. Undersøkelsen gir ikke grunnlag for å si at dette er tanker som automatisk også gjelder for alle klubber på tilsvarende nivå. En større kvantitativ undersøkelse som tar for seg lignende problemstillinger som min undersøkelse ville derfor være nyttig.

I tillegg avdekket undersøkelsen enkelte faktorer innen toppfotballen som bidrar til å forsterke spillernes vurderinger av moralske dilemmaer på banen. Blant annet kom det frem at informantene forventer at medspillere prioriterer resultatet i viktige kampsituasjoner, og at disse problemstillingene ofte diskuteres internt. Det ville derfor vært interessant med en undersøkelse med et psykologisk perspektiv på innvirkningene av press og gruppepress i forhold til moralske problemstillinger i fotball.

Spørsmål om moralens rolle i fotball fremstår uansett som et aktuelt forskningsområde. Temaet er svært aktuelt både innen norsk og internasjonal fotball. Uansett hva slags tilnærming og design som anvendes vil forskning som belyser ulike aspekter av problematikken kunne bidra med nyttig kunnskap til et felt som higer etter ny og relevant kunnskap.

Referanser

Borud, E. (28.04.20011). *Slakter Mourinho og fotballstjernenes oppførsel*. Hentet 15.05.12 fra <http://www.vg.no/sport/fotball/artikkel.php?artid=10084935>

Breivik, G. (2005): Trenger vi en egen type etikk i eliteidretten? I D, V Hanstad & M, Goksøyr (red): *Fred er ei det beste, Hans B. Skaset 70 år*. 182-189. Oslo: Gyldendal.

Breivik, G. (2009): Idrett og etikk – en oversikt over hovedtemaer i den idrettsfilosofiske diskusjon 1980-2007. i: *Tidsskrift for teologi og kirke* 80, 2-26.

Breivik, G. (2010). Fra egoisme til sjenerøsitet – kan toppidretten reformeres? *Etikk i praksis. Nordic Journal of Applied Ethics*. 4 (1), s 39-56. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Busk, M. (30.01.2012). – *Hva har skjedd med vår vakre sport?* Hentet 15.05.12 fra <http://www.nettavisen.no/sport/article3323968.ece>

Butcher, R. & Schneider, A, J. (1998). Fair Play as Respect for the Game. I: W, J Morgan & K, V Meier & A, J Schneider (red): *Ethics in Sport*. (s. 21-48) Champaign: Human Kinetics.

Dixon, N. (1999). On Winning and Athletic Superiority. I: W, J Morgan & K, V Meier & A, J Schneider (red): *Ethics in Sport*. (s. 49-70) Champaign: Human Kinetics.

Etikkom.no. (20.05.2009). *Krav til lagring av opplysninger som kan identifisere enkeltpersoner*. Hentet 15.05.12 fra <http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/B-Hensyn-til-personer-5---19/16-Krav-til-lagring-av-opplysninger-som-kan-identifisere-enkeltpersoner/>

Fifa.com. (u.å.). *My Game is Fair Play*. Hentet 15.05.12 fra <http://www.fifa.com/aboutfifa/socialresponsibility/fairplay/index.html>

Goksøyr, M & Olstad, Finn. (2002). *Fotball! Norges Fotballforbund 100 år*. Oslo: Norges Fotballforbund.

- Haavik, Y. (18.05.2009a). *Det handler om respekt, ikke sant?* Hentet 15.05.12 fra <http://www.fotball.no/nff/Fair-Play/2009/Det-handler-om-respekt-ikke-sant/>
- Haavik, Y. (19.05.2009b). *Fair Play i toppfotballen*. Hentet 29.05.12 fra <http://www.fotball.no/nff/Fair-Play/Fair-Play-i-toppfotballen/>
- Keating, J. W. (1964). Sportsmanship As a Moral Category. I: W, J Morgan & K, V Meier & A, J Schneider (red): *Ethics in Sport*. (s. 7-20) Champaign: Human Kinetics.
- Kvale, S. (2001). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal
- Kvamme, S. (27.09.2007). *Ble en legende da han annullerte eget mål*. Hentet 15.05.12 fra <http://www.dagbladet.no/sport/2007/09/27/513348.html>
- Leaman, O. (1981). Cheating and Fair Play in Sport. I: W, J Morgan & K, V Meier & A, J Schneider (red): *Ethics in Sport*. (s. 91-99) Champaign: Human Kinetics.
- Lindfeldt, M. (1999). *Idrott och moral: Reflektioner över Idrottens Ideal*. Nora: Nya Doxa.
- Loland, S. (1989). *Fair Play i idrettskonkurranser: et moralsk normsystem*. Doktorgradsavhandling ved Norges Idrettshøgskole, Oslo.
- Loland, S. (2002a). *Idrett og etikk – en innføring*. Oslo: Akilles.
- Loland, S. (2002b). *Fair play in sport: a moral norm system*. London. Routledge.
- Loland, S. (2005a): Idrett – prestasjon eller dannelse? I I D, V Hanstad & M, Goksøyr (red): *Fred er ei det beste, Hans B. Skaset 70 år*. 172-181. Oslo: Gyldendal.
- Loland, S. (2005b). Juks – et tema med variasjoner. i: *Norsk filosofisk tidsskrift* 40, nr 1, 57-69.
- McIntosh, P. (1980). *Fair Play: Ethics in Sport and Education*. London: Heinemann.

- NFF. (2009). *Fair Play kontrakt*. Hentet 29.05.12 fra http://www.fotball.no/Documents/PDF/2009/Fair_Play/FP_Holdningskontrakt_2009_fotball.pdf
- Nilssen, S. og Nilssen, K. A. (24.04.2012). – *Det er helt forferdelig å bli lurt*. Hentet 15.05.12 fra <http://fotball.aftenbladet.no/eliteserien/article233683.ece>
- Nilsson, P. (1993). *Fotballen och moralen: En studie av fyra allsvenska fotbollsforeningar*. Stockholm: HLS Forlag.
- Presthus, Ø. (07.08.2011). *Solskjær: - Den handsen er stygg*. Hentet 15.05.12 fra <http://fotball.aftenposten.no/eliteserien/article206835.ece>
- Reid, H. L. (2002). *The Philosophical Athlete*. Durham: Carolina Academic Press.
- Seale, C. (1999). *The Quality of Qualitative Research*. London: Sage.
- Silverman, D. (2006). *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. (3. utg.) London: Sage.
- Simon, R. L. (2004) *Fair Play: The Ethics of Sport*. (2. utg.) Boulder: Westview.
- Thagaard, T. 2009. *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. 3. utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thommessen, B. og Wetlesen, J. (1996) *Etisk tenkning: En historisk og systematisk innføring*. Oslo: Gyldendal.
- Thorbjørnsen, S. O. (2011). *En plass på pallen: Konkurransen, idretten og mennesket*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Ulven, O. A. (2009). *Dommerteknologi i Fotball: Bør det innføres elektroniske måleinstrumenter og videodømming i fotball?* Masteroppgave ved Norges Idrettshøgskole, Oslo.

Wormnæs, O. m.fl. (1996) *Vitenskap – enhet og mangfold*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Vedlegg

Vedlegg A: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Masterprosjekt ved Norges Idrettshøgskole

Prosjektleder: Lars Tore Ødegård (Mastergradsstudent)

Veileder: Gunnar Breivik (Professor, seksjon for Idrett og Samfunn)

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med en masteroppgave

Jeg er masterstudent i idrettsfilosofi ved Norges Idrettshøgskole og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for oppgaven er etikk i fotball. Oppgavens utgangspunkt er den tilsynelatende økende trenden av “uærlig” opptreden på banen i dagens toppfotball. Jeg ønsker å få innsikt i spillernes egne holdninger til etisk opptreden på banen, og de ulike faktorene som påvirker disse holdningene. Jeg vil også se om det er forskjeller i holdninger mellom spillere i toppfotball og spillere i breddefotball.

For å finne ut av dette, ønsker jeg å intervju 6-9 personer fra to klubber fra ulike nivå. Spørsmålene vil dreie seg om blant annet filming, professional foul og fair play. Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuet vil ta omtrent 45 min, og vi blir sammen enige om tid og sted.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli slettet. Opplysningene om de som deltar vil bli anonymisert og behandlet konfidensielt. Lydbåndopptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av 2012. Deltakere i prosjektet vil kun eventuelt kunne gjenkjennes av deltakere fra samme klubb. Dette gjelder spesielt for trener og supporterleder. Masteroppgaven vil primært være tilgjengelig internt på Norges Idrettshøgskole.

Dersom du har lyst å være med på intervjuet, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen og sender den til meg.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på 48 00 55 54, eller sende en e-post til larstoreodegard@hotmail.com. Du kan også kontakte min veileder Gunnar Breivik på telefonnummer 23 26 24 12.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Med vennlig hilsen
Lars Tore Ødegård
Badebakken 10
0467 Oslo

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien av etikk i fotball og ønsker å stille på intervju.

Signatur Telefonnummer

Vedlegg B: Intervjuguide spiller

Intervjuguide spiller

Intervjuet vil ha en delvis strukturert form. Hensikten med intervjuet vil være å få innsikt i spillerens egne tanker rundt etiske handlingsvalg på fotballbanen, samt individets refleksjoner rundt medspilleres, trener, supportere og arbeidsgivers holdninger til slike situasjoner. Jeg ønsker også å finne graden av ansvarlighet hos spillerne, og få innsikt i den “indre justisen” innenfor fotballmiljøer på ulike nivå.

Intervjuet vil bli tatt opp bånd (lydopptak) og transkribert i ettertid.

Intro

- Tusen takk for at du er villig til å stille opp. Travel hverdag.
- Veldig viktig – forskningsintervju helt annerledes enn mediaintervju. Du er helt anonym i oppgaven, klubben blir aldri nevnt, du får fiktivt navn. Veldig viktig at du er ærlig om hva du tenker rundt situasjonene. Du trenger ikke å måtte forsvare synspunktene dine ovenfor noen eller noe sånt.
- På jakt etter et mest mulig reelt bilde av de utfordringene som ligger i toppfotball knyttet til etikk og fair play, så avhengig av ærlighet.
- Kommer til å bruke båndopptager og notater. Kun meg skal høre på lydopptakene.

Innledning

Hvorfor begynte du å spille fotball, og hvilke ting satte du pris på med fotball når du var yngre?

Fair Play

Hva legger du i begrepet fair play?

1. Ansvarlighet:

Forskerspørsmål:

Hva tenker spillerne om dommerens rolle og ansvar under en fotballkamp?

Hvem står fotballspillere etisk ansvarlig ovenfor? Tar de selv ansvar for egen oppførsel, eller skyver de fra seg ansvaret?

Hvordan fungerer den indre etiske justisen hos et fotballag?

Intervjuspørsmål:

Hvem har ansvar for å sikre en rettferdig kamp med etisk opptreden?

Løkka (Fotballspillere ærligere uten dommer?)

Har fotballspillere et ansvar for å opptre redelig, eller er det å "lure" dommeren bare en del av spillet?

Er du villig til å bevisst bryte reglene i en kamp, for å oppnå en fordel i spillet? I så fall, hva er du villig til gjøre?

Hvis en medspiller filmer seg til et straffespark i en viktig kamp, hvordan reagerer spillergruppen? Trener?

Er juks galt, eller krever "god juksing" også ferdighet?

Hva forventer du av dine lagkamerater med tanker på opptreden på banen?

Hva føler du når du ser en motspiller filme mot ditt lag? Professional foul?

Føler du at en spiller på toppnivå har et spesielt ansvar for å opptre som et forbilde på banen, mer enn en vanlig spiller på breddenivå?

2. Press/forventninger

Forskerspørsmål

Føler spillerne et press fra ytre faktorer om å opptre uærlig for å skaffe eget lag fordeler?

Hva gjør relasjonen til medspillere, trener, supportere og arbeidsgiver med spillernes holdninger til fair play?

Hvordan fungerer den indre justisen i laget dersom noen skaffer laget en fordel ved uærlig opptreden, for eksempel ved filming?

Hva er verst? Filming, professional foul, fusk?

Intervjuspørsmål

Luiz Suarez – VM. Hva tenker du om hans “valg”?

Ole Gunnar Solskjær (professional foul)?

- (Filming) Det er slutten av en avgjørende kamp. Stillingen er uavgjort. En medspiller har muligheten til å falle eller stå på bena. Hvis han faller får han svært sannsynligvis straffespark. Hva vil du at han skal gjøre. Hva tror du treneren vil at han skal gjøre? Hva tror du supporterne vil?
- (Hands) Det er slutten av en avgjørende kamp. Stillingen er uavgjort. Du får et innlegg foran mål. Eneste måten å nå ballen er med hånda. Handsen vil ikke bli sett av dommerne. Hva gjør du? Hvordan tror du medspillere hadde reagert viss du hadde scoret et sånt mål? (Humor?)
- (Professional foul) Det er slutten av en avgjørende kamp. Stillingen er uavgjort. Motstanderlaget kommer alene med keeper, men bakerste mann kan felle spilleren og avverge den farlige situasjonen, men vil få rødt kort. Hva vil du at han skal gjøre? Trener? Supportere?

Breddefotball: Ingen kamera. Lettere å opptre uærlig?

Uthaling av tid? Akseptert?

Sparke ut ballen når motspiller er skadet? Hvem sitt ansvar? Hvorfor?

Gjøre sitt beste vs følge regler. Kan det bli en konflikt?

Tror du noen av disse problemstillingene er annerledes for spillere på toppnivå/breddenivå?

3. Konsekvens, plikt eller dyd?

Forskerspørsmål

Hva slags type etikk virker å være den dominerende blant fotballspillere? (Pliktetikk, dydsetikk, konsekvensetikk?)

Er det her forskjell på toppfotball og breddefotball?

Intervjuspørsmål

Er det noen ganger riktig å bryte reglene? I så fall hvorfor? Avhenger det av konsekvensen? (Viss dommeren blåser straffe – riktig, viss han lar spillet fortsette – feil?)

Er det viktig å følge reglene? Eller er regler til for å brytes og utnyttes?

Hvordan ønsker du å bli oppfattet utad? Egenskaper. (ærlig, lagspiller, kynisk?)

Hvilke egenskaper setter du mest pris på hos en medspiller?

Tror du deltakelse i fotball bygger positive holdninger?

4. Eventuelt

Noe annet du kommer på som kan være relevant å fortelle om? Reelle situasjoner på ditt lag?

Vedlegg C: Intervjuguide trener

Intervjuguide Trener

Intervjuet vil ha en delvis strukturert form. Hensikten med intervjuet vil være å få innsikt i spillerens egne tanker rundt etiske handlingsvalg på fotballbanen, samt individets refleksjoner rundt medspilleres, trener, supportere og arbeidsgivers holdninger til slike situasjoner. Jeg ønsker også å finne graden av ansvarlighet hos spillerne, og få innsikt i den “indre justisen” innenfor fotballmiljøer på ulike nivå.

Intervjuet vil bli tatt opp bånd (lydopptak) og transkribert i ettertid.

Intro

- Tusen takk for at du er villig til å stille opp. Travel hverdag.
- Veldig viktig – forskningsintervju heilt annerledes enn mediaintervju. Du er heilt anonym i oppgaven, klubben blir aldri nevnt, du får fiktivt navn. Veldig viktig at du er ærlig om hva du tenker rundt situasjonene. Du trenger ikke å måtte forsvare synspunktene dine ovenfor noen eller noe sånt.
- På jakt etter et mest mulig reelt bilde av de utfordringene som ligger i toppfotball knyttet til etikk og fair play, så avhengig av ærlighet.
- Hovedvekten i oppgaven ligger på spillerne og deres synspunkt. Tar med trener og supportere for å få et helhetlig bilde, men fokuset er på spillerne.
- Kommer til å bruke båndopptager og notater. Kun meg skal høre på lydopptakene.

Innledning

Kan du fortelle litt om deg selv?

Hvorfor begynte du med fotball, og hvorfor er du fotballtrener nå?

Fair Play

Hva legger du i begrepet fair play?

Forskerspørsmål:

Hvilke forventninger har trener til sine spillere med tanke på etiske dilemmaer på banen?

Ønsker trenere at spillere skal opptre uetisk for å skaffe laget fordeler?

Hva tenker trenere om dommerens rolle i en fotballkamp? Ansvarsfraskrivelse?

Tar trenere ansvar for sitt lags moralske opptreden på banen?

Intervjuspørsmål

Hva tenker du at dommerens hovedoppgaver er i løpet av en kamp?

Hvem har ansvar for å sikre en rettferdig kamp med etisk opptreden?

Føler du et ansvar for hvordan spillerne dine opptrer under en fotballkamp?

Har fotballspillere et ansvar for å opptre redelig, eller er det å “lure” dommeren bare en del av spillet?

Hva forventer du av dine egne spillere med tanke på opptreden på banen?

Er juks galt, eller krever “god juksing” også ferdighet?

Hvis en av dine spillere filmer seg til et straffespark i en viktig kamp, hvordan reagerer spillergruppen? Hvordan reagerer du?

Hva føler du når du ser en motspiller filme mot ditt lag? Professional foul?

Føler du at en spiller på toppnivå har et spesielt ansvar for å opptre som et forbilde på banen, mer enn en vanlig spiller på breddenivå?

Press/forventninger

Forskerspørsmål

Er det koherens mellom hva spillerne tror trener forventer av dem, og hva trener faktisk tenker? Koherens mellom forventninger og realitet?

Hva tenker trener om presset som ligger på spillerne fra supportere og arbeidsgiver?

Er det forskjeller på hva trener ønsker av spillerne ved ulike typer regelbrudd?

Hva er verst? Filming, professional foul?

Intervjuspørsmål

- (Filming) Det er slutten av en avgjørende kamp. Stillingen er uavgjort. En av dine spillere har muligheten til å falle eller stå på bena. Hvis han faller får han svært sannsynligvis straffespark. Hva vil du at han skal gjøre? Hva tror du medspillerne vil at han skal gjøre? Hva tror du supporterne vil?
- (Hands) Det er slutten av en avgjørende kamp. Stillingen er uavgjort. Din spiller får et innlegg foran mål. Eneste måten å nå ballen er med hånda. Handsen blir ikke sett av dommerne. Hvordan reagerer du ovenfor spilleren? Hvordan tror du medspillerne hadde reagerer? (Humor?)
- (Professional foul) Det er slutten av en avgjørende kamp. Stillingen er uavgjort. Motstanderlaget kommer alene med keeper, men bakerste mann kan felle spilleren og avverge den farlige situasjonen, men vil få rødt kort. Hva vil du at han skal gjøre?

Luiz Suarez – VM. Hva tenker du om hans “valg”? Solskjær?

Breddefotball: Ingen kamera. Lettere å opptre uærlig?

Uthaling av tid? Akseptert?

Sparke ut ballen når motspiller er skadet? Hvem sitt ansvar? Hvorfor?

Gjøre sitt beste vs følge regler. Kan det bli en konflikt?

Tror du noen av disse problemstillingene er annerledes for spillere på toppnivå/breddenivå?

Konsekvens, plikt eller dyd?

Forskerspørsmål

Hva slags type etikk virker å være den mest dominerende hos treneren?

Intervjuspørsmål

Er du villig til å ofre litt ærlighet for seier og suksess?

Hva tror du supportere setter mest pris på fra spillere og trener?

Tror du deltakelse i fotball bygger positive holdninger?

4. Eventuelt

Noe annet du kommer på som kan være relevant å fortelle om? Reelle situasjoner på ditt lag?

Vedlegg D: Intervjuguide supporter

Intervjuguide supporter

Intervjuet vil ha en delvis strukturert form. Hensikten med intervjuet vil være å få innsikt i spillerens egne tanker rundt etiske handlingsvalg på fotballbanen, samt individets refleksjoner rundt medspilleres, trener, supportere og arbeidsgivers holdninger til slike situasjoner. Jeg ønsker også å finne graden av ansvarlighet hos spillerne, og få innsikt i den “indre justisen” innenfor fotballmiljøer på ulike nivå.

Intervjuet vil bli tatt opp bånd (lydopptak) og transkribert i ettertid.

Intro

- Tusen takk for at du er villig til å stille opp. Travel hverdag.
- Veldig viktig – forskningsintervju helt annerledes enn mediaintervju. Du er helt anonym i oppgaven, klubben blir aldri nevnt, du får fiktivt navn. Veldig viktig at du er ærlig om hva du tenker rundt situasjonene. Du trenger ikke å måtte forsvare synspunktene dine ovenfor noen eller noe sånt.
- På jakt etter et mest mulig reelt bilde av de utfordringene som ligger i toppfotball knyttet til etikk og fair play, så avhengig av ærlighet.
- Kommer til å bruke båndopptager og notater. Kun meg skal høre på lydopptakene.

Innledning

Kan du fortelle litt om deg selv?

Har du noen gang spilt fotball aktivt selv?

Hvis ja - Hvorfor begynte du å spille fotball, og hvilke ting satte du pris på med fotball når du var yngre?

Hva fikk deg til å engasjere deg i supporterklubben?

Fair Play

Hva legger du i begrepet fair play?

1. Ansvarlighet:

Forskerspørsmål:

Hva tenker supporterne om dommerens rolle og ansvar under en fotballkamp?

Hva tenker supporterne om fotballspillers ansvarlighet på banen? Har de selv ansvar for egen oppførsel, eller har andre ansvaret?

Hvordan fungerer den indre etiske justisen hos supportere?

Intervjuspørsmål:

Hvem har ansvar for å sikre en rettferdig kamp med etisk opptreden?

Har fotballspillere et ansvar for å opptre redelig, eller er det å "lure" dommeren bare en del av spillet?

Ønsker du at en spiller bevisst bryter reglene i en kamp, for å oppnå en fordel i spillet? I så fall, hvilke situasjoner?

Hvis en spiller filmer seg til et straffespark i en viktig kamp, hvordan reagerer supporterne?

Er juks galt, eller krever "god juksing" også ferdighet?

Hva forventer du av ditt lags spillere med tanke på opptreden på banen?

Hva føler du når du ser en motspiller filme mot ditt lag? Professional foul?

Føler du at en spiller på toppnivå har et spesielt ansvar for å opptre som et forbilde på banen, mer enn en vanlig spiller på breddenivå?

Synes du at det å bryte reglene i fotball kan sammenlignes med å bryte regler ellers i samfunnet?

2. Press/forventninger

Forskerspørsmål

Føler spillerne et press fra ytre faktorer om å opptre uærlig for å skaffe eget lag fordeler?

Hva gjør relasjonen til medspillere, trener, supportere og arbeidsgiver med spillernes holdninger til fair play?

Hvordan fungerer den indre justisen i laget dersom noen skaffer laget en fordel ved uærlig opptreden, for eksempel ved filming?

Hva er verst? Filming, professional foul, fusk?

Intervjuspørsmål

Luiz Suarez – VM. Hva tenker du om hans “valg”?

Ole Gunnar Solskjær (professional foul)?

- (Filming) Det er slutten av en avgjørende kamp. Stillingen er uavgjort. En medspiller har muligheten til å falle eller stå på bena. Hvis han faller får han svært sannsynligvis straffespark. Hva vil du at han skal gjøre.
- (Hands) Det er slutten av en avgjørende kamp. Stillingen er uavgjort. En spiller får et innlegg foran mål. Eneste måten å nå ballen er med hånda. Handsen vil ikke bli sett av dommerne. Hva ønsker du at han skal gjøre?
- (Professional foul) Det er slutten av en avgjørende kamp. Stillingen er uavgjort. Motstanderlaget kommer alene med keeper, men bakerste mann kan felle spilleren og avverge den farlige situasjonen, men vil få rødt kort. Hva vil du at han skal gjøre?

Breddefotball: Ingen kamera. Lettere å opptre uærlig?

Uthaling av tid? Akseptert?

Sparke ut ballen når motspiller er skadet? Hvem sitt ansvar? Hvorfor?

Gjøre sitt beste vs følge regler. Kan det bli en konflikt?

Tror du noen av disse problemstillingene er annerledes for spillere på toppnivå?

3. Konsekvens, plikt eller dyd?

Forskerspørsmål

Hva slags type etikk virker å være den dominerende blant fotballspillere? (Pliktetikk, dydsetikk, konsekvensetikk?)

Er det her forskjell på toppfotball og breddefotball?

Intervjuspørsmål

Hvilke egenskaper setter du mest pris på hos en spiller?

Tror du deltakelse i fotball bygger positive holdninger?

4. Eventuelt

Noe annet du kommer på som kan være relevant å fortelle om? Reelle situasjoner på ditt lag?

